

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SENETLE İSPAT KONUSUNDA FRANSIZ
HUKUKUNDAKİ GELİŞMELER
TÜRK VE CEZAYİR HUKUKU İLE KARŞILAŞTIRMA**

HADDA MEBROUK

Danışman
Prof. Dr. Muhammet ÖZEKES

2010

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2008801331

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Hadda MEBRÖUK
Tez Başlığı : Senetle İspat Konusunda Fransız Hukukundaki Gelişmeler: Türk ve Cezayir Hukuku ile Karşılaştırma
Savunma Tarihi : 14.07.2010
Danışmanı : Prof.Dr.Muhammet ÖZEKES

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof.Dr.Muhammet ÖZEKES	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Mine AKKAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Yusuf KARAKOÇ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği
Oy Çokluğu

Hadda MEBROUK tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Senetle İspat Konusunda Fransız Hukukundaki Gelişmeler: Türk ve Cezayir Hukuku ile Karşılaştırma" başlıklı Tezi () / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Senetle İspat Konusunda Fransız Hukukundaki Gelişmeler Türk Ve Cezayir Hukuku İle Karşılaştırma**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Hadda Mebrouk

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Senetle İspat Konusunda Fransız Hukukundaki Gelişmeler Türk Ve Cezayir

Hukuku İle Karşılaştırma

HADDA MEBROUK

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Özel Hukuk Anabilim Dalı
Özel Hukuk Programı

Çalışmada, Fransız hukukunda senetle ispat konusundaki gelişmeler incelenmiş; ayrıca Türk ve Cezayir Hukukuyla da karşılaştırma yapılmıştır. Belge ve onun daha özel hali olan senet tüm yargılama sistemleri bakımından önemli bir delildir. Ancak, bazı yargılama sistemlerinde, belgeye veya onun daha özel hali olan senede özel bir önem verilmiştir. Bu çerçevede Fransız ve Türk hukukunda senet, medeni yargılama hukukunda kesin delil olarak kabul edilmiştir.

Fransız hukukunda ve aynı şekilde Türk hukukunda, hukukî işlemlerin belirli bir miktarı geçmesi halinde senetle ispat edilmesi zorunludur. Ancak, bu kuralın bazı istisnaları da kabul edilmiştir. Maddi ya da manevi olarak senet alınmasının imkansız olması durumunda, senetle ispat kuralına istisnalar getirilmiş, takdiri delillerle ispat da kabul edilmiştir. Fransız hukuku, senetle ispat konusunda geleneksel olarak öncü bir role sahiptir. Türk hukukunda da deliller ve senetle ispat konusu Fransız hukuku esas alınarak düzenlenmiştir. Türk medeni yargılama hukuku, İsviçre hukukuyla yakınlık göstermesine rağmen, ispat ve deliller bakımından Fransız hukukuyla neredeyse aynı yönde düzenleme yapılmış bulunmaktadır. Fransız hukukunda keşif ve bilirkişi dışındaki deliller, Medeni Kanun'da düzenlenmiş; keşif ve bilirkişi ise, hâkimin araştırma faaliyetinden kabul edilerek medeni yargılama kanunu içinde düzenlenmiştir. Türk hukukunda ise, senet de dahil tüm deliller medeni yargılama kanununda düzenlenmiştir. Bu düzenleme farklılığı dışında hükümler benzerdir.

Senedin delil gücü ile ilgili kurallarda bugüne kadar çok önemli değişiklikler olmamakla birlikte, uygulama alanının yargı kararlarıyla genişlediği görülmektedir. Bu konuda yapılan en önemli değişiklik, elektronik belgelerin delil değeri hakkındadır. Tekniğin gelişmesi ile birlikte, bir kağıt veya cisim üzerinde yazılı olmayan bu tür belgelerin delil değeri düzenlenmiş, güvenli elektronik imzalı belgeler senet kabul edilmiştir.

Türk ve Fransız hukukunda senetle ispat konusundaki bu yakınlık, aynı şekilde Cezayir hukukunda da söz konusudur. Cezayir hukukundaki düzenlemeler, Fransız hukukuyla neredeyse tamamen aynıdır.

Anahtar Kelimler: İspat, Sanatla İspat, Resmi Sanat, Elektronik Sanat, Adi Sanat, Bilgiler

ABSTRACT

Master Thesis

Improvements in the French law of proof in securities subject to the Turkish and Algerian Law Comparison with

HADDA MEBROUK

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department Private Law
Private Law Program**

In the study, the developments of prof and muniment issues are reviewed and also the comparison was made with the Turkish and Algerian law. Document, which is a special bond and it's more important for the entire judicial system is a proof. However, some judicial systems, document or as its more special case is given special attention in the year. In this context, the French and Turkish law, certificates, as evidence in civil trial law was adopted. In French law, as well as in Turkish law, legal procedures in the bill exceeds a certain amount of proof is required. However, some exceptions to this rule was accepted. Financially or morally impossible to be taken in case of shares, bonds were made with the exceptions prove the rule, discretion is also recognized as proven by the evidence.

French Law, the proof of bond issues has a traditional role as a leader. Turkish law with the evidence and proof of bond issues was organized on the basis of French law. Turkish civil trial law, with Swiss law Although proximity proof and evidence, almost in the same direction with respect to French law, arrangements are made. French law, except in the discovery and expert evidence, was held in the Civil Code, discovery and expert witness, the judge's acceptance of research activities within the civil law trial was held. In Turkish law, securities law, including all the evidence in the civil trial was held. The provisions of these regulations are similar except for differences.

Bond strength of the evidence related to important changes in the rules is not very far along, the application field of judicial decisions are seen to

expand. The most important changes in this regard, the evidence for electronic documents is about. Along with the development of techniques, which is not written on paper or body of evidence for this type of documentation is organized, secure electronic signed documents have been adopted bonds. Turkey shares with the French law on proving the proximity, that is the same as in the Algerian law. Algerian law and the regulations, French law is almost exactly the same.

Key Words: Proof, proof in Art, Art Official, Elektronik Art, Ordinary Art, Information

SENETLE İSPAT KONUSUNDA FRANSIZ HUKUKUNDAKİ GELİŞMELER TÜRK VE CEZAYİR HUKUKU İLE KARŞILAŞTIRMA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK DELİL VE SENET

§ 1. GENEL OLARAK FRANSIZ DELİL SİSTEMİ.....	3
I. Fransız Hukukunda Delil Kavramı.....	3
II. Fransız Hukukunda Genel Olarak Delil Sistemi.....	4
§ 2. FRANSIZ HUKUKUNDA SENET ve SENEDİN DELİL SİSTEMİ	
İÇİNDEKİ YERİ.....	6
I. Fransız Hukukunda Senet Kavramı.....	6
II. Fransız Hukukunda Senedin Unsurları.....	10
A. Genel Olarak.....	10
B. Maddi Unsur.....	10
1. Metin (Cisim).....	10
2. İmza.....	11
a. Kural.....	11
b. İstisnalar (mühürlü imza, elektronik imza, makine ile	
atılan imza).....	12
aa. El işareti ya da Mühür Kullanmak.....	12
bb. Makine ile Atılan İmza.....	13

cc. Elektronik İmza	13
3. İrade Beyanı ve Yazılılık.....	17
C. Manevi Unsur	17
1. Bir Hukuki İlişkiyi Meydana Getirmek	18
2. Bir Hukuki İlişkiye İspat Etmek.....	18
III. Fransız Hukukunda Senet Sayılan Belgeler	18
A. Senet Kuvvetinde Olmayan Ancak Senede Benzeyen Belgeler.....	18
B. Hangi Hukuki İşlem İçin Düzenlendiği Belli Olmayan Belgeler.....	19
1. Özel Defterlerdeki Kayıtlar	20
2. Mektuplar	20
C. Senet Suretleri (Fotokopi)	21
IV. Fransız Hukukunda Eksik Unsurlu Senetler	21
A. Mühürlü Senetler (Senet Suretleri).....	21
B. Ticari Defterler (Fransız Hukukunda Takdiri Delil)	22
VII. Fransız Hukukunda Senedin Delil Olarak Değeri ve Uygulama Alanı	24

İKİNCİ BÖLÜM

SENET ÇEŞİTLERİ VE SENETLERİN MAHKEMEYE VERİLMESİ ZORUNLULUĞU

§ 3. SENET ÇEŞİTLERİ	25
I. Adi Senetler (Les actes sous seing privé)	25
(Fransız Medeni Kanunu m. 1322-1332)	25
A. Genel Olarak.....	25
B. Adi Senet Sayılan Belgeler.....	26
C. Adi Senetlerin İspat Gücü.....	26
D. Adi Senetlerin Sahteliği.....	28
II. Resmi Senetler (L'acte authentique)	30
(Fransız Medeni Kanun'un, m. 1317-1321).....	30
A. Genel Olarak.....	30
B. Resmi Senet Sayılan Belgeler.....	31

1. Noter Senetleri.....	31
2. Yabancı Ülkelerde Düzenlenen Resmi Senetler	32
3. Mühürlü veya Parmak İzli Senetler.....	32
4. Resmi Makam ve Mercilerce Düzenlenen Diğer Belgeler.....	32
C. Resmi Senetlerin İspat Gücü	33
D. Resmi Senetlerin Sahteliği	33
III. Elektronik Senetler (Belgeler) (L' acte Electronique)	35
A. Genel Olarak.....	35
B. Elektronik Senedin Unsurları	36
1. Cisim (Form, Tecessüm Etme).....	36
2. Yazılılık	37
a. Genel Olarak.....	37
b. İstenildiğinde İbraz Olanağı	38
c. Değiştirilmezliğin Temin Edilmiş Olması (Tahrif Edilmeme Güvencesi).....	39
3. İrade Beyanı İçermesi.....	40
4. Delil Elverişliliği	40
5. İmza	41
6. Orijinallik	42
IV. Elektronik İmzalı Belgelerde İspat Yükü.....	43
A. Genel Olarak.....	43
B. Güvenli Elektronik İmza Dışında Kalan İmzalı Belgeler Bakımından İspat Yükü	44
1. Genel Olarak	44
2. İmzalayan Kişinin Kimliğinin Tespiti Bakımından İspat Yükü.....	45
a. Elektronik İmzalı Belgeye Dayanan Tarafın İmzalayan Kişinin Kimliğini İspat Etmesi	45
b. Kendisine Karşı Elektronik İmzalı Belgeye Dayanılan Tarafın Kimliğin Tespitine İlişkin İtirazları	45
3. Elektronik İmzalı Belgenin Sonradan Değiştirilmemiş Olması Bakımından İspat Yükü.....	46

a. Elektronik İmzalı Belgeye Dayanan Tarafın Belgenin Değiştirilmediğini İspat Etmesi	46
b. Kendisine Karşı Elektronik İmzalı Belgelere Dayanılan Tarafın Taklit Ve Tahrifat İtirazlarını İspat Etmesi.....	47
4. Hukuki İşleme Bağlanma İradesi Bakımından İspat Yükü.....	47
§ 4. SENETLERİN MAHKEMEYE VERİLMESİ ZORUNLULUĞU	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SENETLE İSPAT KURALI VE İSTİSNALARI

§ 5. SENETLE İSPAT KURALI	49
I. Genel Olarak Senetle İspat Zorunluluğu (Fransız Medeni Kanunu m. 1315-1369)	49
II. Senetle İspat Zorunluluğuna İlişkin Kural.....	50
III. Senede Karşı Senetle İspat Zorunluluğu	52
§ 6. SENETLE İSPAT KURALININ İSTİSNALARI.....	52
I. GENEL OLARAK.....	52
II. Yazılı Delil Başlangıcı (commencement de preuve par écrit) (Fransız Medeni Kanunu m. 1347)	53
A. Yazılı bir Belge Olması	54
B. Yazılı Belgenin Aleyhine İleri Sürülen Tarafça Düzenlenmiş Olması	54
C. Belgenin İddianın Varlığına Delalet Etmesi.....	54
D. Yazılı Delil Başlangıcının Niteliği	55
III. Maddi ve Manevi İmkânsızlık Durumları	55
IV. Senedin Kaybolması	57
A. Senedin Sahibi Elinde Kaybolması	57
B. Senedin Resmi Bir Memur Elinde Kaybolması	58
V. Senede Karşı Senetle İspat Zorunluluğunun İstisnaları	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK VE CEZAYİR HUKUKU İLE KARŞILAŞTIRMA

§ 7. TÜRK HUKUKUYLA KARŞILAŞTIRMA	60
I. Genel Olarak Türk Hukukunda Delil ve Senet Kavramları.....	60
A. Delil Kavramı ve Delil Sistemi.....	60
B. Senet Kavramı ve Temel Unsurları	62
II. Fransız Hukukuyla türk hukukunun Karşılaştırması.....	66
A. Delil Sistemi Bakımından	66
B. Senet Bakımından.....	66
C. Senet Çeşitleri Bakımından Türk Hukukuyla Karşılaştırma	67
D. Senetlerin Mahkemeye Verilmesi Zorunluluğunun Türk Hukukuyla Karşılaştırması.....	72
E. Senetle İspat Kuralı Bakımından	73
F. Senetle İspat Kuralının İstisnaları Bakımından	74
§ 8. CEZAYİR HUKUKUYLA KARŞILAŞTIRMA.....	74
SONUÇ	77
BİBLİYOGRAFYA	79

KISALTMALAR

Art	: Article
B	: Bası
Bkz	: Bakınız
BSLC	: Bulletin de la société de législation comparée
C.Civ.	: Code de Civil (Fransız Medeni Kanunu, FMK)
C.Com	: Code de commerce (Fransız Ticaret kanunu, FTK)
C. pro. Civ.	: Code de procé civil de frençais
c.	: cümle
Cass	: Cour de cassation
Cass. Civ	: Chambre civil (Cour de cassation)
Ch	: Chambre
CPCN	: Code de procédure civile de Neuchatelois
C	: Cilt
Dp	: dipnot
D	: Recueil de jurisprudence de Dalloz
DC	: Dalloz critique
Dp	: dolloz priodique
EİK	: Elektronik İmza Kanunu
E.	: Esas
F	: Fıkra
GP	: Gazette du Paris
HD	: Yargıtay Hukuk Dairesi
HP	: Hukuk Postası
HMUK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
J	: Jurisprudence
JN	: Journal Nasionale
K	: Kanun
k	: karar
Ks	: Kısım
L	: Legislation

m	: Madde
N	: numero (nomara)
NK	: Noterlik Kanunu
Rép	: Répertoire
Req	: Chambre des requêtes
RIDC	: Revue international de droit comparée
RTDC	: Revue trimestrielle de droit civil
P	: page (sayfa)
s	: sayfa
S	: Sayı
Sig E	: électronique signature (elektronik imza)
Sir	: Recueil d'arrêts de Sirey
Som	: sommaire (yargı kararı)
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
vb.	: ve benzeri
Vol	: volume
Yuk	: yukarıda
YD	: Yargıtay Dergisi

GİRİŞ

Birçok yönden ve sistem bakımından benzerlikleri olan Fransız ve Türk hukukunda, deliller, esasen kesin ve takdiri deliller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kesin deliller, esasen senet, ve yemin olup, koşullarını ve hükümlerini kanunun belirlediği, bu koşulların mevcut olması halinde hâkimin bağlı olduğu ve bir takdir yetkisinin olmadığı delillerdir. Bu çerçevede, yapıldıkları zamanki miktar veya değeri kanunda belirtilen sınırı geçen hukuki işlemler ve senede karşı olan iddialar, kural olarak yalnız kesin delillerle ispat edilebilir.

Tanık, bilirkişi ve keşif olarak düzenlenen, ancak bunlarla da sınırlı olmayan takdiri delillerin, koşulları ve hükümlerini kanun tam olarak belirlememiştir. Takdiri deliller, kesin delillerde olduğu gibi hâkimi bağlamaz.

Bir hukuki işlemin ya da vakıanın ispatı gerektiğinde hâkim, öncelikle bunun ispatı bakımından kanun tarafından belirlenmiş bir delil ile ispatı gerektiren bir durum olup olmadığını değerlendirecektir. Bu durum, delil caiziyeti olarak ifade edilmektedir. Şayet ispatı gereken vakıa veya hukuki işlem, yalnızca belirli delillerle ispat edilmeyi gerektiriyorsa, bu kapsamda mahkemeye sunulmak istenen delillerden hangilerinin bu koşula sahip olduğuna karar verilmesi gereklidir. Eğer belli bazı delillerle ispatlanması gereken bir durum söz konusu değilse, takdiri deliller gündeme gelecek; bu halde ise, hâkim delillerin yeterliliğini ya da yetersizliğini (gerçeği yansıtmayı yansıtmama), kanaatine göre delillerin değerlendirilmesi serbestisi içerisinde tespit edecek ve buna göre karar verecektir. Hâkim, takdiri delillerle ispatın mümkün olduğu olaylarda, ispat aracı olan her şeyi delil olarak kabul edebilir. Belli bir değer altındaki hukuki işlemler için veya senetle ispat kuralının istisnaları söz konusu ise, hukuki işlemler de takdiri delillerle ispatlanabilir. Hukuki işlemler dışındaki hukuki fiiller ise, takdiri delillerle ispatlanabilir.

Ancak, senetle ispat kuralı bakımından bazı istisnalar getirilmiştir. İstisnalar, senet alınmasını engelleyen manevi bir imkânsızlıktan doğabileceği gibi, maddi imkânsızlıktan da doğabilir. Bunlarla birlikte, senetle ispatı gereken bir hususta, karşı taraf tanık dinlenilmesine açıkça rıza gösterirse, tanıkla ispat mümkün olacaktır.

Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişmenin yanı sıra, toplumların tüm kesimlerinde, günlük yaşamın hemen her alanında bilgisayar kullanmanın çağın gereği olduğu bilinci oluşmuştur. Teknolojinin hızlı gelişimi ve internetin dünya çapında ve yaygın kullanılması, günümüzde birçok işlemin, ne yazık ki internet üzerinden yapılmasını sağlamıştır. İnternet aracılığıyla yapılan birçok hukuki işlem çeşidi vardır. Alışverişten bankacılığa, posta hizmetlerine kadar birçok alanda internetten faydalanabilmekteyiz. İnternetin çok hızlı bir şekilde yaygınlaşması ve günlük yaşantımızın her alanına girmesi, bu konuda hukuksal tanımlamalar yapılması ve düzenlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca e-devlete geçişte Elektronik İmza Kanunu, büyük önem taşımaktadır. Bu, bir bakıma devletin ve bireylerin kimliklerini elektronik ortama taşıyıp birbirleriyle yeni bir ortamda iletişim kurması anlamına geleceğinden önemlidir.

Fransız ve Türk hukukunda yer alan ispat vasıtalarının başında senette ispat gelmektedir. Türk ve Fransız hukukunda senetle ispat, sistem bakımından hemen hemen aynı olup, aynı düşünceden hareketle düzenlenmiştir. İspat, özellikle de senetle ispat bakımından her iki hukuk sisteminin benzerlikleri ve yakınlığı, bizi bu çalışmayı yapmaya yöneltmiştir. Bununla birlikte temelde olmamakla birlikte, her iki ülke bakımından

Çalışmamızda öncelikle Fransız hukukunda delil sistemi ve senet hakkında bilgi verilecek daha sonra senet çeşitleri, senetlerin mahkemeye verilmesi üzerinde durulacak, ardından senetle ispat kuralı ve istisnaları açıklanacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise, konu, Türk ve Cezayir hukukuyla karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Bu bölümdeki karşılaştırma genel olarak bir sistem karşılaştırması şeklinde olacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, genel bir değerlendirme yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK DELİL VE SENET

§ 1. GENEL OLARAK FRANSIZ DELİL SİSTEMİ

I. FRANSIZ HUKUKUNDA DELİL KAVRAMI

Dava konusu hakkın ve buna karşı yapılan savunmanın dayandığı vakıaların var olup olmadıkları hakkında mahkemeye kanaat verilmesi faaliyetine genel olarak ispat denilmektedir¹. Delil ise, ispat faaliyetinde kullanılan ve mahkeme dışında gerçekleşmiş olan vakıaların, temsilen yargılamaya aktarılmasına yarayan ve çekişmeli vakıayı temsile elverişli olan inandırma araçlarıdır².

Bir davada iddia sahibi olan ve ispat yükü kendisine düşen kişinin, lehine bir sonuç elde edebilmesi için, iddiasının doğruluğuna hâkimi inandırması gerekmektedir. Sözcük anlamı ile '**delil**', yol gösteren anlamına gelmektedir. Yargılama hukuku açısından ise '**delil**', uyuşmazlık konusu vakıanın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda hâkimde bir kanaat (kanaat) oluşturmaya yarayan ispat aracıdır³.

Delil çok genel bir ifadeyle "*ispat için başvurulmuş araç*" olarak tanımlanmış, Anglo-Amerikan hukukundaki "evidence-preuve (proof)" ayrımı ile açıklanmıştır. "*Evidence*", sözcük anlamıyla delili, ispat aracını karşılamaktadır. "*Evidence*", davada bir olgunun varlığı ya da yokluğunu ispat etmek üzere sunulan tanıklar, yazılı belgeler, nesnelere (tarafların davada sundukları her şey) ve diğer şeylerdir. "*Preuve-Proof*" kavramının ise, iki farklı anlamı bulunmaktadır. Teknik anlamda "preuve-proof", ileri sürülen bir iddianın doğruluğunu gösteren delillerle sonuca varmayı, yani ispat etmeyi ifade eder. Sözlük anlamıyla "preuve-proof" ise, salt hukuki bir terim değildir. Daha geniş olarak, kendisinden yola çıkılarak bir sonuca varılmasını, bir seçim yapılmasını, geleceğe yönelik bir tanıtım yapılmasını sağlayan her türlü nesnedir⁴.

¹ Aubry, par **Bartin**, s. 63; **Gorphe**, s. 39; **Habscheid**, s. 418.

² **Capitant**, s. 264.

³ **Perelman**, s. 358.

⁴ **Konuralp**, Senet, s. 8-9, dp.13; **Pierre**, s. 628; **Marette**, s. 39.

"Preuve-Proof" ve "evidence", birbirinden farklı kavramlardır. "Preuve-proof", davada iddia edilen olgunun doğruluğunun kabul edilmesinin, yeterli mantıki nedenini ifade etmektedir. Hukuki anlamda "preuve-proof", geniş bir kavramdır, buna karşılık "evidence" daha dar bir anlam taşımaktadır⁵.

II. FRANSIZ HUKUKUNDA GENEL OLARAK DELİL SİSTEMİ

Deliller, kesin (système de la preuve légale) ve takdiri (système de la preuve libre) deliller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fransız hukukunda, hem kesin delillere hem de takdiri delillere yer verilmiştir (système de la preuve mixte)⁶. Fransız Medeni Kanunu'nun 1315 inci maddesinde, kanuni delil sistemi anlayışına uygun olarak, senet tanık ve diğer deliller sıralanmıştır.

Fransız Medeni Kanunu'nun hükümleri incelenecek olursa, ilk olarak başlangıç hükümlerinin geldiği görülür. Bunu izleyen birinci kitap kişiler hukukuna, ikinci kitap eşya hukukuna ayrılmış, üçüncü kitabın üçüncü faslı ise, "borçların ve ifasının ispatı" başlığını taşımaktadır. İşte ispat hükümleri bu fasılda düzenlenmiştir. Burada sistematik yapı konusunu ilgilendiren bir hüküm, 1316. maddedir. Fransız Medeni Kanunu'nun 1316. maddesi, delilleri sıralamaktadır. Yani, ispatın delillerle gerçekleştirilebileceği öngörülmüştür. Bu deliller, sırası ile yazılı deliller, tanıklılık, karine-ler, taraf ikrarı ve yemindir.

Keşif ve bilirkişi, hakların ispatı için bir araç değildir. Bunların özelliği, esas itibariyle hâkim tarafından duyulacak ihtiyaç nedeniyle başvurulacak araştırma mekanizmaları olmalarıdır. Tanıkların gösterilmesi, senet ibrazı, dava malzemesindedir. Keşif ve bilirkişi ise, bu anlamda dava malzemesinden olmayıp, hâkimin re'sen de başvurabileceği yargısal araştırma faaliyetleridir. Dolayısıyla, Fransız hukukunun ikili düzenlenmesinin esası, delilin caiz olup olmadığının Medeni Kanun'da, delillerin incelenmesine ilişkin yargısal faaliyetlerin ise, Usul Kanunu'nda yer almasına dayanmaktadır. Yani, hakkın unsuru olarak görülen hususlar Medeni Kanun'da

⁵ Uyank, s. 25.

⁶ Saad, s. 12-15; Boulanger, s. 736.

(maddi hukuk içerisinde); hâkimin yapacağı işler Usul Kanunu'nda (yargılama hukuku içerisinde) düzenlenmiştir⁷.

Fransız hukukunda delillerin değerlendirilmesi konusundaki düzenlemeler, kesin delile dayalı delil sistem ile hâkimin takdirine (serbest değerlendirmesine) dayalı delil sistemi olmak üzere iki grupta toplanabilir. Delilin değerlendirilmesi bakımından hâkimin serbest olduğu durumlarda, hâkim takdir hakkı çerçevesinde hareket ettiğinden bu delillere takdiri delil adı verilmektedir. Buna karşılık, hâkimin delili değerlendirme bakımından serbest olmadığı, başka bir ifadeyle hâkimin delil ile bağlı olduğu, ispat edilen hususun doğru olarak kabul edildiği durumlarda ise, kesin delilden bahsedilir. Bir vakıanın ispatı, kanunda kesin delille ispat öngörülmüşse, hâkim başka delil inceleyemez; hâkim, vakıanın doğruluğunu kabul etmek ve buna uygun karar vermek zorundadır⁸.

Hâkim, Kanun'daki istisnalar dışında delilleri serbestçe takdir eder ve dava hakkındaki kararını verir. Kanun'da gösterilen hallerde ise, hâkim, delillere bağlıdır. Kanundaki hüküm çerçevesinde (m. 1315-1316), Fransız hukukunda hâkim, kural olarak delilleri değerlendirme konusunda serbest olmakla birlikte, bu hususta önemli istisnalar getirilmiştir. Bu istisnaların başında, hâkimin kesin delille bağlı olması gelmektedir. Medeni Kanun'a göre ikrar⁹, kesin hüküm ve senet kesin delil olarak kabul edilmiştir. Kesin delillerin arasında senet, Fransız hukukunda en önemli ve diğer kesin delillere oranla uygulamada en çok görülen kesin delildir. Bu nedenle, "kesin delille ispat" yerine, çoğunlukla "senetle ispat" ifadesi de kullanılmaktadır.

Fransız Medeni Kanunu'nun 1341. maddesinde, senede karşı senetle ispat kuralı ve değeri 1500 Euro'yu geçen hukuki işlemlerin senetle ispatının zorunlu olması

⁷ **Konuralp**, Senet, s. 13; **Echarkaoui**, s. 10.

⁸ **Abuesoud**, s. 21-26. Kanunun bazı iddiaların sadece kesin delillerle ispatlanmasını kabul etmesi, subjektif haklarda güvenin sağlanması düşüncesi ile kabul edilmektedir. Ayrıca, kesin delil sisteminin yalan tanıklığı önlemesi, davanın daha kısa sürede sonuçlanabilmesi ve hâkimin işini kolaylaştırması bakımından yararları olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, kesin delil sistemi, bazı hallerde mahkemenin gerçeğe aykırı karar vermesi sonucunu da doğurabilmektedir.

⁹ "Il l'aveau fait foit contre la partie de qui émane" bu ifadeyi "ikrar sadır olduğu taraf aleyhine hüküm ifade eder"; **Walther**, s. 421.

(Fransız Medeni Kanunu m. 1341) Fransız hukukunda senedin önemini daha da arttırmaktadır¹⁰.

§ 2. FRANSIZ HUKUKUNDA SENET VE SENEDİN DELİL SİSTEMİ İÇİN- DEKİ YERİ

I. FRANSIZ HUKUKUNDA SENET KAVRAMI

Senet (les effetes), davadan önce oluşturulmuş bir araç, bir belge (Les actes) türüdür. Senedin güçlü bir ispat aracı olmasının altında başka bir gerçek daha vardır. Fransız hukuk sisteminde, yargıya güvensizliğin bir ifadesi olarak, hâkimin takdir yetkisinin sınırlandırılması amacıyla söz konusu senetle ispat kabul edilmiştir. Buna göre, maddi hukuku koyan kanun koyucu, bu maddi ilişkinin, bir uyuşmazlık çıktığında ispat yöntemini de kendisi belirtmek istemiştir. Yani kanunda, hem uyuşmazlığın maddi hukuka ilişkin boyutu hem de ispat boyutu ile her şey belirtilmiştir¹¹.

Doktrindeki genel tanıma göre senet, kendi aleyhine olacak bir vakiyla ilgili olarak, bir kişi tarafından, belirli bir hukuki işlem hakkında tam bir bilgi içeren, yazılı olarak veya yazdırılarak imzalanıp karşı tarafa verilen belgedir¹². Buna göre senet, bir belgede açıklanan irade beyanıdır. Fakat senedi vücuda getirenin (düzenleyenin), onu kendi aleyhine delil teşkil etmek iradesiyle vücuda getirmiş olması şart değildir. Çünkü, senedi vücuda getirenin onun kendi aleyhine delil teşkil etmesini düşünmediği hallerde de, yazılı belge senet sayılır.

Senet kavramının oluşması için, senette yer alan metnin, bir hukuki işlem hakkında bilgi vermesi ve aleyhine delil olarak kullanılacak kişi tarafından imzalanmış olması gerekmektedir. Aksi halde bu belgenin, senet olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Diğer yandan, belgede yer alan beyanın, mutlaka düzenleyenin aleyhine delil oluşturması amacıyla yapılması gerekmeyip, tamamen tesadüfî bir

¹⁰ Lévy/Philippe, s. 57; Tharouat, s. 15-25; Esaadi, s. 14-34; La preuve d'un acte portant sur une somme supérieure à 1 500 € se fait en principe par écrit (article 1341 du Code civil). Par exception à cette disposition, l'article 110-3 du Code de commerce dispose : « à l'égard des commerçants, les actes de commerce peuvent se prouver par tous les moyens à moins qu'il n'en soit autrement disposé par la loi ». La Preuve Des Contrats Commerciaux Date de publication: 13.11.2008.

¹¹ Lévy, s. 59; Bodin, s. (9-70).

¹² Bakouch, s. 89.

şekilde de düzenlenebilir. Örneğin, bir tarafın diğer tarafa yazdığı bir mektup (tesadüfî senetler; les actes de coincidence) bu şekilde bir senettir. Bir kimsenin düzenlemiş olduğu belgenin kendi lehine delil sayılması, kural olarak mümkün değildir. Ticari defterlerin sahibi lehine delil olması, bu kuralın tek istisnasıdır¹³. Ancak ticari defterlerin delil olması da çok sıkı kurallara ve şartlara bağlanmıştır.

Senet, bir beyanın ispatını sağlayacak şekilde, yazı ile dışa vurulmasıdır. Yazı unsurunu barındıran malzemenin önemi yoktur. Kâğıt, tahta, kumaş vs. üzerine yazılmış olabilir¹⁴.

Fransız Medeni Kanunu'nun 1317. maddesinde senet tanımlanmıştır. Bu maddede, normal senedin ve elektronik senedin de tanımları verilmiştir ve hangi koşullarla senet olarak kabul edildiği belirtilmiştir. Bu bapta genel hükümler altında yazılmış senetler, yani resmi, adi veya elektronik senetler, Fransız Medeni Kanunu'nda aynı ispat kuvvetinde kabul edilmiştir¹⁵. Dolayısıyla elektronik ispatın sorunları bakımından Fransız hukukçular arasında ilk çözüm üretenler, birinci aşmada senetle ispat bakımından genel olarak tanım verip, bunun altında elektronik senetler (belge) hakkında da açıklama yaparak, elektronik senetleri de diğer senetlerle aynı kuvvette kabul etmişlerdir. Elektronik belge kavramı, elektronik ortamda sayısal olarak kodlanmış şekilde bulunan elektronik verileri ifade etmektedir¹⁶.

Burada belge ve elektronik belge arasındaki farkları da açıklamak gerekir. Belge, Fransız Medeni hukukundaki senet kavramından daha geniş bir anlama sahiptir. Her senet bir belgedir; fakat her belge medeni hukuk anlamında senet özelliklerini taşımaz. Ancak sayfa üzerinde, işaretler ve harflerden oluşan bir yığın taşıyan kâğıt belgeler gibi, elektronik belgeler de çoğunlukla o zamanki işletme sistemi anlamında, bir ya da daha fazla veriler formunda, kodlanmış ve/veya kodlanmamış bilgi yığını (bilgiler yığını) içermektedir.

Elektronik imzalı belge, Elektronik İmza Kanunun'da belirtilen özellikleri taşıyorsa, yargılamada senet olarak değerlendirilecektir. Bunun dışında kalan elektro-

¹³ Tharouat, s. 26; Bakouch, s. 90.

¹⁴ Goubeaux/ Gilles/ Bier/ Philippe, s. 9-50; Boudeau, s. 4.

¹⁵ Art. Article 1317 du code civil est complété par un alinéa ainsi rédigé: " IL peut être dessé sur suppot électronique s'il est établi et conservé dans des condistion fixées par décret en conseil d'etat."

¹⁶ Gobert/ Montero, s. 114 et 115.

nik imzalı belgeler ise, senet niteliği taşımasa bile yargılamada takdiri delil olarak değerlendirilecektir. Hâkim, elektronik belgelerin delil değeri bakımından kanaatini oluştururken, elektronik imzadan yararlanacak, yani elektronik imzalı bir belge davada bulunduğu hâkimin işini kolaylaştıracaktır ve elektronik imzalı belgeler, elektronik belgelerden farklı bir delil değerine sahip olacaktır. Belirtmiş olduğumuz tüm bu hususlar, Fransız Medeni Kanunu'nun 1316. maddesinde öngörülmüştür¹⁷. İkinci olan önemli düzenleme ise, elektronik senetlerle resmi senetlerin ispat kuvveti bakımından aynı seviyede sayılmasıdır; elektronik senet, senetle ispat kapsamında, yazılı senet olarak dikkate alınacaktır. Elektronik senetler, mahkemede klasik yazılı belgeler gibi değerlendirilmektedir. Fransız Medeni Kanun'unda, Danıştay Kararnamesi'nde belirlenen şartlarda oluşturulmuş ve korunmuşsa, resmi senetlerin de elektronik veri taşıyıcısı üzerinde resmi makamca düzenlenebileceği belirtilmiştir. Açıklamış olduğumuz tüm bu hususlar, 13 Mart 2000 tarihinde yapılan bir Kanun değişikliği ile (Kanun No: 2000-230) Fransız Medeni Kanunu'nun 1316. maddesine dört fıkra eklenmek suretiyle gerçekleştirilmiştir. Bunlar:

- Madde 1316-1: Elektronik imzalı belgelerin hangi koşullarda delil olarak kabul edileceği.
- Madde 1316-2: Hâkimin elektronik imzalı belgeyi delil olarak değerlendirmesi.
- Madde 1316-3: Elektronik imzalı belgenin delil değeri.
- Madde 1316-4: İmza ve elektronik imza tanımı.

30 Mart 2001 tarihli 2001-272 no'lu Kararnameyle Medeni Kanun'un 1316-4 maddesinde yer alan elektronik imzanın koşulları düzenlenmiştir. Bölüm VI "yükümlülükleri, delilleri ve gönderen hakkında ödeme kanıtları" düzenlenmiştir. 1316-4. maddenin birinci fıkrasına göre, bir hukuki işlemin tamamlanması için gerekli imza, sahibinin kimliğini tespit eder. İmza ile taraf, bu işlemde ortaya çıkan yüküm-

¹⁷ Art. 1316 du code civil français:” La preuve littérale, ou preuve par écrit, résulte d’une suite de lettres, de caractères, de chiffres ou de tous autres signes ou symboles dotés d’une signification intelligible, quels que soient leur support et leurs modalités de transmission” modifiant le code civil, la loi n:2000/230 du 13 mars 2000 portant l’adaptation du droit de la preuve aux nouvelles Technologies de l’information et relative a la signature électronique., J.O.,no62,14 mars 2000, s. 3968.

lülüklere rıza gösterdiğini beyan etmiş olur. Eğer resmi bir makam işleme dahil edilmişse, işlemin gerçekliği kabul edilmiş olmaktadır. İkinci fıkrada ise, elektronik imzadan bahsedilmektedir. Buna göre, eğer imza elektronik ise, imzalanan işlem ile imzalayanın kimliği arasında bağlantı kurulması gerekmektedir. Elektronik belgelerin, klasik yazılı belgelere eşdeğerliği için iki koşul gerekir:

- Geleneksel kâğıt formu elektronik form ile değiştirilmiştir. Burada belgeyi düzenleyenin kimliğinin ispatlanabilmesi gerekir.
- Belgenin bütünlüğünün, ayrı bir ifadeyle değiştirmezliğinin güvencesi sağlanmıştır. Bu yüzden elektronik belgeler ispat kuvveti bakımından resmi belgeler gibidir¹⁸.

Madde 1316-1.C. CIV: "*Elektronik belge, kâğıt üzerinde yazılı olmamasına rağmen delil olarak kabul edilir ve düzenleyen kişinin kimliğinin tespiti mümkündür, bu sebeple elektronik imza ağısındaki koşullarla güvenli ve sahibini güvence altına almaktadır*".

Elektronik belge bir kişinin kimliğini tanıtmalıdır. Belgenin bütünlüğünü, içindeki yazı güvence altına almaktadır. Bu açıdan elektronik belgenin daha güvenli olduğu da söylenebilir. Çünkü içindeki yazılar, şifreli olduğu için, hiç kimse ona göremez. Bu koşullarla elektronik formdaki yazı, kâğıt araç üzerindeki yazı ile aynı nitelikte bir delildir. Bu husus, Fransız Medeni Kanunu'nun 1316. maddesinde 1., 4. fıkrasında ve 1317. maddesinde 2. fıkrasında öngörülmüştür¹⁹.

Diğer taraftan Fransız hukukçular elektronik sözleşmeler ile adi sözleşmeleri ispat bakımından aynı kuvvette kabul etmektedirler²⁰.

Sonuç olarak ve özetle, senedin, hukuki bir işlemin kurulmasını sağlamak ya da kurulmuş bir işlemin ilerideki delilini oluşturmak üzere yazılarak (veya yazdırılarak), resmi bir makam tarafından onaylanmış veya kendine karşı delil oluşturulan kimse tarafından bu irade altında imzalanmış belge olduğunu ifade edebiliriz.

¹⁸ Art.1316-1.c.f.-“ L'écrit sous forme électronique est admis en preuve au même titre que l'écrit sur support papier, sous réserve que puisse être dument identifiée la personne dont il émane et qu'il soit établi et conservé dans conditions de nature a en garantir l'intégrité”.

¹⁹ www.document.edited.par.le.bureau.conseil.de.la.DCSSI.signature.electronique.poit.de.situation.pdf.fr; Revue « Assas au quotidien », Avril 2000, s. 14.

²⁰ Gobert/ Montero, s. 117.

II. FRANSIZ HUKUKUNDA SENEDİN UNSURLARI

A. Genel Olarak

Belgenin senet niteliğinde olduğunun kabul edilebilmesi için, onun bir işlemin ilerideki delilini oluşturmak ya da o işlemin sağlıklı olarak vücut bulmasını sağlamak amacıyla hazırlanmış olması; ayrıca senedin altının da, senetle taahhüt altına giren kişi tarafından imzalanmış olması gerekmektedir (preuves préconstituée) (uyuşmazlıktan önce hazırlanan deliller, yani ispat için hazırlayan deliller). Senedin önceden bir olguyu ispatlamak amacıyla düzenlenmiş olup olmamasının hiç bir önemi yoktur. Bir sözleşme senet olabileceği gibi, özel bir mektup da senet olabilir (preuves casuelles) (olasılıklı deliller, yani önceden delil olarak hazırlanmamış deliller)²¹. Şimdi belirtmiş olduğumuz bu hususları tek tek ele alarak daha ayrıntılı açıklayabiliriz.

B. Maddi Unsur

Senette nelerin bulunacağı ve senedin şeklinin nasıl olması gerektiği Medeni Kanun'da tam olarak belirtilmiştir değildir. Ancak senet, üzerindeki hakkın maddileştiği bir belge olmakla iki temel unsurdan oluşmalıdır. Her şeyden önce, senette ileride ispatı gereken hakkın neden ibaret olduğunu ifade eden bir metin bulunmalı ve bu metin, senetle borç altına giren kimse tarafından imzalanmalıdır²².

1. Metin (Cisim)

Senetlerde önemli olan irade açıklamasıdır. Bu durumda yazı, senedin ayrılmaz bir koşulu; metin ise, irade açıklanmasının bir aracıdır. Çünkü, taraflar senette bir hakkı ortaya koymaktadırlar. Yani senet, objektif ve sübjektif yönden bütün önemli ve temel noktaları taşımaktadır. Bu sebeple, metin ve irade birbirine bağlıdır.

Metnin nasıl yazıldığı önemli değildir. Önemli olan şey, senet borçlusu tarafından alacaklı hakkının ikrar edilmesidir. Borçlunun el yazısıyla ya da makineyle yazılması önem taşımaz; özellikle yukarıda belirttiğimiz gibi, elektronik senetler ortaya çıktıktan sonra (bilgisayar aracılığıyla yazılan senetler) bunlar da metin kabul edilmektedir. Metnin nasıl yazıldığı, örneğin el yazısıyla mı yoksa bilgisayarda mı

²¹ Echaerkaoui, s. 47.

²² Ebou el ouafa, s. 90.

yazıldığı burada önemli değildir. Zira yukarıda belirtilmiş olduğumuz gibi, elektronik belge çıktıları da “metin” unsurunu karşılamaktadır. Burada önemli olan, senet metninde uyuşmazlık konusu hakkın varlığına ilişkin ikrarın yer almasıdır. Metne, senedin düzenlendiği tarih ve yer de eklenebilir²³.

2. İmza

a. Kural

Fransız hukukuna göre, imza kişinin ad ve soyadından veya en azından sadece adından oluşmalıdır²⁴.

2002 yılında LAROUSSE mevzuatında (les tableaux juridique) imza şu şekilde tanımlanmıştır: “*Belgenin altında ad veya borçluya ait bir işaret konulmalı, bu imza hem borçlunun hüviyeti hem de senetteki hakkı belirtilmelidir*”²⁵.

Belgede düzenlenen bir borç, borçlu tarafından kendi el yazısıyla imzalandığında hem senetteki borcu ikrar etmiş olur hem de bu imza alacaklının hakkını gösteren bir işarettir. İmza sadece el yazısıyla değil, mühürle, parmak izi ile de olur. Alışılmış olan, imzanın her zaman senedin altında bulunmasıdır²⁶.

Fransız hukukunda imza, mühürlü (damga, kaşe) olduğunda (Griffe) (parmak izi), o zaman mekanik bir araç el yazısı niteliğinde değildir. Örnek olarak, poliçeye, çeke atılan imzalar (ciroyla)²⁷ bu çerçevede sayılabilir.

İmza, irade beyanına kesinlik ve bağlayıcılık sağladığından, hukuki işlemlerin sadece borç altına giren gerçek kişiler tarafından imzalanması yeterlidir. İmzada vekâlet olmaz; zira imza, kişinin kimliğini gösteren, onu belgeleyen ve diğerlerinden ayıran bir işarettir²⁸.

²³ **Echarkaoui**, s. 47.

²⁴ **Abou elouafa**, s. 91.

²⁵ “Nom ou marque personnelle qu’on appose en bas d’une oeuvre, d’un texte, d’un document, ect, pour attester qu’on en est l’auteur, qu’on s’engage a exécuter un acte”.

²⁶ **Rouchdi**, s. 40.

²⁷ Loi de 16.07.1966: Art.110/08 du code de commerce:” Cette signature et apposée, Soit a la main, soit par tout procédé non manuscrit”.

²⁸ **Gobert/ Montero**, s. 03.desponible sur: www.consultandtraining.com .

Fransız mahkemelerinde, imza, dini veya takma adlarla (künye) da atıldığında kabul edilmiştir²⁹ ya da her hangi bir anlamlı işaretle de imza atılabilir. Burada önemli olan husus, bu işaretlerin, imza atan kişiyi teşhise yaraması, yani bakıldığında, bu imzanın kime ait olduğunun fark edilebilmesidir³⁰.

İmzanın atılacağı yer konusunda da, Fransız hukukunda tam bir açıklık yoktur. Kural olarak, imza senet üzerinde yer almalıdır. İmza, metnin içerdiği açıklamanın kabulü anlamına geldiğinden, tüm metni kapsayacak şekilde metnin sonuna konulmalıdır³¹.

b. İstisnalar (mühürlü imza, elektronik imza, makine ile atılan imza)

Fransız Ticaret Kanunu'nun 110. maddesine göre, imza, senetle borç altına girecek kişinin "el yazısı" ile atılmalıdır. Ancak Kanun, çeşitli sebeplerle imza atmayanların hak sahibi olabilmeleri ve borç altına girebilmeleri için el yazısı ile imza kuralına çeşitli istisnalar getirilmiştir³². Bu istisnalar şunlardır:

aa. El işareti ya da Mühür Kullanmak

İmza bakımından, okuma yazma bilmeyenlerin ya da bedensel problemleri sebebiyle imza atamayanların izleyebilecekleri yollar gösterilmiştir. El ile yapılmış bir işaret koymak ve resmi mühür, noterlik mühürleri gibi, el işareti imza yerine geçen bir şekil olduğundan, bu da aynen imza gibi geçerli sayılmaktadır. İmzanın el ile gerçekleştirilmesi, böylece beyan sahibinin kişisel özelliğini taşıması gerekir. Beyan sahibi, bir el işaretini devamlı kullanabileceği gibi, en çok kullanılan el işareti (sol el) başparmak izi de imza yerine kullanılabilir. Parmak izinin kime ve hangi el ve parmağa ait olduğu senette belirtilmelidir³³.

²⁹ Cass., 20 October 1908, droit spciale, Dalloz, 245-1-1910, **Rouchdi**, s. 43.

³⁰ Cass., 7janv. 1955,I, s. 456; in – **Gobert /Monero**, s. 5.

³¹ **Mensour**, s. 83.

³² **Rouchdi**, s. 41.

³³ Cass., 7janv. 1955,I, s. 456; in – **Gobert/Monero**, s. 6.

bb. Makine ile Atılan İmza

İmzanın elle atılacağına ilişkin kuralın istisnalarından birisi de, mekanik aletlerle atılan imzalıdır. Bunların görünüm bakımından el yazısı ile atılmış imzalardan hiçbir farkı bulunmamaktadır.

Bazı durumlarda okuma yazma bilen ve imza atmaya muktedir olanların dahi, imza atmaları zor ya da imkânsız olabilir. Örneğin, bir belediye başkanının her zaman belgelere elle imza atması mümkün değildir. Bu sebeple, belediye başkanının imzasının bulunması gereken belgelere makine ile imza atılabilir³⁴.

cc. Elektronik İmza

E-ticaretin gelişebilmesi ve kullanıcılar tarafından benimsenebilmesi için, açık ağ sistemi³⁵ güven duyulabilir nitelikte olmalıdır. Bu nedenle, e-ticaretin gerçekleştiği ortamda, taraflar arasında iletilen bilginin gizliliği, bütünlüğü ve tarafların kimliklerinin doğruluğu, kurulacak teknik ve hukuki bir altyapı ile garanti edilebilmesi ihtiyacı söz konusudur. E-imzanın kullanılmasının en önemli nedeni hukuki işlemlerde güvenliğin, kimlik tespiti, inkâr edilememe gibi özelliklerin sağlanmak istenmesidir³⁶.

Elektronik imza, kişilerin biyometrik özelliklerine dayalı biyometrik yöntemler, elle atılan imzanın tarayıcıdan geçirilerek elektronik ortama aktarılmış hali, kredi kartlarında kullanılan şifreleme (PIN kodları), göz retinası ve parmak izi taraması gibi biyometrik veya çift anahtarlı kriptografiyle meydana getirilen (sayısal) dijital imzayı da kapsayan geniş bir kavramdır³⁷.

³⁴ Loi de 16.07.1966: Art.110/08 du code de commerce:” Cette signature et apposée, Soit a la main, soit par tout procédé non manuscrit”; **Rouchdi**, s. 44.

³⁵ Açık iletişim sistemi, internet, birden fazla haberleşme ağının (network) birlikte meydana getirdikleri metin, resim, müzik, grafik ve bunlar gibi dosyalar ile bilgisayar programlarının paylaşıldığı ve bilgisayar arasında iletildiği, tüm dünya üzerine yayılmış, bilgisayarlar arasında kurulmuş bir ağdır.

³⁶ **Antoine/Gobert**, s. 3. www.consultandtraining.com ,(www.manchenumerique.fr.valeur-juridiquesignature.pdf).

³⁷ **Julie**, s. 2; Cette décision est disponible sur le site : www.essec.fr/internet_FR. **Caprioli**, s. 4, (www.juriscom.net).

1999/ 93 sayılı Avrupa Birliği Direktifinde (Elektronik İmzalar için Ortak Altyapıya Dair Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi)³⁸ (Art. 2) elektronik imzayı, “başka bir elektronik veriye eklenen veya onunla mantıksal bağlantısı bulunun, kimlik teşhisine yarayan elektronik formda bulunan veriler” olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi 2. maddesinin birinci fıkrasında elektronik imzaya, ikinci fıkrasında da, güvenli (mürekkep) elektronik imzaya yer verilmiştir. Güvenli elektronik imza, elektronik ortamdaki yazışmalara eklenerek, imza sahibi olan yazıyı gönderenin kimliğinin ve gönderilen yazının bütünlüğünü koruduğunu doğrulayan, bu sayede verinin değiştirilmediğini tespiti yarayan elektronik imzadır. Zira, bir güvenli elektronik imzanın sahip olması gereken temel özellikler, verinin bütünlüğünün korunması ve gönderenin kimliğinin bilinmesidir. Avrupa Birliği Direktifi’nde tanımı yapılmamış olmakla birlikte, bu özellikleri taşıyan güvenli elektronik imza, el yazısı ile imzaya eş değerde kabul edilecek ve yargılamada delil olarak kullanılması söz konusu olacaktır. Bu husus Direktif’in 5. maddesinde yer almaktadır³⁹.

Uluslararası Ticaret Derneği, elektronik imzayı: “grup rakamlardan oluşup bir hedef koyularak, elektronik veriye eklenen kimlik teşhisine yarayan elektronik formda bulunan veriler, imza atan kişinin kimliğini tayin eder” demektedir⁴⁰.

³⁸ Avrupa Birliği’nin 13 Aralık 1999’da tarihinde kabul edilen ve 19.1.2000 tarihinde yürürlüğe giren direktif "Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community framework for electronic signatures (Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community framework for Electronic Signatures (Official Journal L 13, 19.01.2000));ART.02/1:" une donnéé sous forme éélectronique jointe ou liée logiquement a d’autres données éélectroniques et servant de méthode d’authentification,

³⁹ ART.02/2:"On entend par signature éélectronique avancée, une signature éélectronique qui satisfait aux exigences suivantes:

- a) étre liée uniquement au signature;
- b) permettre d’identifier le signataire;
- c) étre créée par des moyens que le signataire puisse garder sous son controle excluif; et
- d) étre liée aux données auxquelles elle se rapporte de telle sorte que toute modification ultérieure des données soit détectable”.

⁴⁰ “a)Le terme “signature éélectronique” désigne des données sous forme éélectronique contenues dans nu message de le cadre du message de données ou jointes ou logiquement associées audit message, pouvant étre utilisées pour identifier le signature dans le cadre du message de données et indiquer qu’il approuve l’information qui y est contenue”, CNUDCI, rapport de la Commission des Nations Unies sur le droit comercial international sur les travaux de sa trente-quatriéme session(Vienne du

Fransız Medeni Kanunu'nun 1316. maddesinin 4. fıkrasında, el ve elektronik imzaya aynı hukuki değer verilmiştir: "imza atan kişinin kendisini tanımlamakta ve bu kişinin yükümlülüklerinin belirtmektedir"⁴¹.

Madde 1316-4'ün 2. fıkrasında, hangi koşullarda elektronik ve el yazısı ile imzanın eşit olduğu belirtilmiştir. Bu koşullar şunlardır:

- Elektronik imza karakteristikleri şifre ile ve bir süre içinde oluşturduğu için güvenilirdir.
- Elektronik imza, imzalayan ve imzalanan belgeyle arasındaki bağlantıyı garanti eder, yani belge içindekiler ve imza atan kişi arasındaki ilişkiye sağlar⁴².

Medeni Kanunu'nun 1316-4. maddesinin 1. ve 2. fıkralarında verilen tanımdan sonra, en önemli tartışma Didier Gobert⁴³ tarafından ortaya atılmıştır. Ona göre, elektronik imza almak isteyenlerin, imzanın prosedürünün sağlamlığını da ispatlaması gerekmektedir. Örnek olarak, kullanıldığı cihaz ve program sağlam olmakla birlikte, bu hususların ispatı zordur. Aynı maddede belirtilen bir karine vardır ve aksi kolayca ispatlanabilir⁴⁴. Normalde imza sahibinin kimliği ve sözleşme, aksini ispatlayıncaya kadar doğru ve geçerli sayılmalıdır⁴⁵.

Bu açıklamalar çerçevesinde Medeni Kanun'un 1316-4. maddesinde güvenli elektronik imza el yazısıyla imzaya eşdeğer kabul edilmiş. Bu husus Direktifin 5. maddesinde yer almaktadır. Buna göre;

25 juin au 13 juillet 2001). Le texte de la loi type de la CNUDCI sur les signatures électroniques a été adopté le 5 juillet 2001., <http://www.un.or.at/uncitral/fr-index.htm>.

⁴¹ ART 1316/4:" la signature nécessaire a la perfection d'un acte juridique identifie celui qui l'appose. Elle manifeste le consentement des parties aux obligations qui découlent de cet acte".

⁴² ART. 1316-4/2:"lorsqu'elle est électronique, elle consiste en l'usage d'un procédé fiable d'identification garantissant son lien avec l'acte auquel elle s'attache. La fiabilité de ce procédé est présumée, jusqu'à preuve contraire, lorsque la signature électronique est créée, l'identité du signataire assurée et l'intégrité de l'acte garantie, dans des conditions fixées par décret en Conseil d'état."

⁴³ **Gobert/Montero**, s. 114 et 115.

⁴⁴ Xavier Buffet Delmas, *op. cit.*, p. 02.

⁴⁵ La fiabilité de ce procédé est présumée, jusqu'à preuve contraire, lorsque la signature électronique est créée, l'identité du signataire assurée et l'intégrité de l'acte garantie, dans des conditions fixées par décret en Conseil d'état.

Madde 5: E-İmzaların Hukuki Sonuçları (Etkileri)

1- Üye devletler, güvenli imza yaratma aracı ile yaratılan ve nitelikli sertifikaya dayanan *gelişmiş elektronik imzaların*, elektronik formdaki bir veriyle ilgili olarak, elle atılan imzada kâğıda dayanan veriye ilişkin olarak aranan koşullarla aynı koşulları karşılaması halinde, elle atılan imzanın hukuki sonuçlarını doğurmasını sağlamaya ve bu imzaların, hukuk usulünde delil olarak kabul edilmesinin teminine yönelik olarak,

(a) elektronik formdaki bir verinin, elle atılan imzada kağıda dayanan veriye ilişkin olarak aranan koşullarla aynı koşulları karşılaması halinde, elle atılan imzanın hukuki sonuçlarını doğurmasını,

(b) hukuk usulünde delil olarak kabul edilebilir olmasını (sağlamalıdır) güvence altına almalıdırlar (.....)⁴⁶.

5'inci madde içinde elektronik imza ve el yazısı ile imza eş değer kabul edilmiştir⁴⁷.

İspat kurallarında uzun süre hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Ancak elektronik iletişim ortaya çıktıktan sonra e-iletişimi ve e-ticareti kolaylaştırmak için, elektronik

⁴⁶ ART.05 de directive 1999/93 du Parlement Européen et du Conseil du 13 décembre 1999 sur un cadre communautaire pour les signatures électroniques:

1-les états membres veillent a ce que les signatures électroniques avancées basées sur un certificat qualifié et créées par un dispositif sécurisé de création de signature:

a) répondent aux exigences légales d'une signature a l'égard de données électroniques de la même manière qu'une signature manuscrite répond a ces exigences a l'égard de données manuscrites ou imprimées sur papier. Et

b) soient recevables comme preuves en justice.

2)les états membres veillent a ce que l'efficacité juridique et la recevabilité comme preuve en justice ne soient pas refusées a une signature électronique au seul motif que:

-la signature se présente sous forme électronique.

Ou

-qu'elle ne repose pas un certificat qualifié.

Ou

-qu'elle ne repose pas sur un certificat qualifié délivré par un prestataire accrédité de service de certification.

Ou

-qu'elle n'est pas créée par un dispositif sécurisé de création de signature.

⁴⁷ **Gobert/ Montero**, s. 119.

imza kabul edilmiştir⁴⁸. Elektronik imzada, taraflar anlaşarak işlemin güvenilir olması için bilimsel koşullar koyabilirler⁴⁹.

Elektronik imzanın güvenilirliği konusunda bir takım çekinceler bulunmaktadır. Bu konuda iki görüş mevcuttur: Birincisi el yazısı ile imza ve elektronik imza aynı değildir. Çünkü, elektronik imzayı atan kişi sözleşme yapıldığında kendisi katılmamaktadır⁵⁰. İkinci görüşe göre, elektronik imza el yazısı ile imza gibidir. Çünkü, ispat kurallarının sosyal, siyasi ve ticari hayata göre geliştirilmesi gerekmektedir⁵¹.

3. İrade Beyanı ve Yazılılık

Yazılılık metnin kolaylıkla anlaşabilmesi ve senet içindeki hakkın ispatlanabilmesi için gereklidir.

Metin (cisim bulma) ve yazılılık unsurları, esasen ispatın asıl konusu olan iradenin anlaşılması için aranmaktadır. Bir hukuki işlemin var olabilmesi için en önemli şart irade açıklaması olduğundan, bunların ispatında, senette bulunması gereken en önemli unsur da, senedin bir irade açıklamasını içermesidir⁵².

C. Manevi Unsur

Yukarda belirtildiğimiz üzere, bir senedin düzenlenmesindeki ilk ve en önemli unsur, taahhüt altına girecek tarafın iradesini açığa vurmasıdır. Bu iradenin varlığının senetten anlaşılması, senedin düzenlenmesindeki önemli bir faktördür. Normalde belgenin senet olduğu, içindekilerden (taahhüt) anlaşılıyorsa, genel olarak bu yeterlidir. Ancak kambiyo senetlerinde çek, poliçe kelimeleri mutlaka senet metninde bulunmalıdır. Fransız hukukunda, üzerinde çek (chéque) kelimesini taşımayan senetler, eğer keşideci tacir veya tacir sayılan bir kimse ise ve C. CİV. M. 1326/2'deki "bon pour" şartı (ödenecek olan meblağ borçlunun imzasının üzerine el yazısı ile yazılma-

⁴⁸ Mamege, s. 6;(www.lexana.com).

⁴⁹ Elabatiri, s. 81. Bilimsel koşullara örnek hangi şifrenin kullanılacağı gibi.

⁵⁰ Elmala, s. 4.

⁵¹ Cruquenaire, s. 146 et 154, at. 146;

www.mineco.fgov.be/information_society/consumers_internetguide/home_fr.htm,

Donnée a caractère personel: Le terme " donnée a caractère personel" recouvre toutes les informations concernant une personne physique identifiée ou identifiable. Une personne est identifiable lorsqu'elle peut être identifiée, directement, ou indirectement, notamment par référence a un numéro d'identification ou a un ou plusieurs éléments spécifiques, propres a son identité physique, psychique, physiologique, économique, culturelle ou sociale".

⁵² Nadaud, s. 5.

sı koşulu) senette yer almışsa bir borç ikrarı, keşideci tacir değilse yazılı delil başlan-
gıcı sayılmaktadır. Belgenin “senet” olarak nitelendirilebilmesi için, o bel-
geyi düzenleyen tarafların “bir hukuki işlemi ortaya çıkarmaya çalışılması” ya da
“bir hukuki ilişkiyi ispatlanması” yönünde iradelerinin bulunması gerekir⁵³.

1. Bir Hukuki İlişkiyi Meydana Getirmek

Özel hukukun temel ilkesi “irade özgürlüğü”, yani kişinin iradesiyle her hu-
kuki işlemi yapabilmesidir. Örnek olarak, sözleşmelerin ya da bir işin hangi şekilde
yapılacağı, kural olarak tamamen kişinin iradesine bırakılmıştır. Ancak bazı sözleş-
meler için kanunlarda şekil şartı aranmıştır. Örneğin, taşınmazların satışı gibi⁵⁴.

2. Bir Hukuki İlişkiye İspat Etmek

Bir hukuki işlemin geçerliliği için her hangi bir şekil öngörülmemiş olsa dahi,
taraflar ileride doğabilecek uyuşmazlığın çözümü için, sözleşmenin veya hukuki iliş-
kinin belli bir şekilde yapılması konusunda anlaşabilirler. Bunu bir uyuşmazlık orta-
ya çıktığında ispat için kullanılabılırler; aksi halde ispat çok zorlaşabilir. Gerçekten
de senetler, genellikle bir hukuki işlemin ispatı için kullanılır. Yukarda gördüğümüz
gibi, birçok hukuki işlemin konusu, anılan hükümde öngörülen meblağın üzerindedir.
Şu halde, bir hukuki işlemin taraflarının senet düzenlenmesindeki ikinci amacı, as-
lında yazılı şekle bağlanmamış bulunan bir hukuki işlemin ileride ispatlanmasını
sağlamaktır⁵⁵.

III. FRANSIZ HUKUKUNDA SENET SAYLAN BELGELER

A. Senet Kuvvetinde Olmayan Ancak Senede Benzeyen Belgeler

Senet terimi Fransız hukuk dilindeki “l’acte instrumentaire” ifade edilmekte,
o yüzden senet niteliği bulunan belgeler ikili bir tasnife (classification) tâbi tutulmak-
tadır: *negotiu*, hukuki sonuç amacına yönelik olanlar; *instrument* ise, delil sağlamak
gayesiyle düzenlenen senetler⁵⁶.

⁵³ Roblot, s. 215.

⁵⁴ Goubeaux/ Gilles/ Bier/Philippe, s. 55.

⁵⁵ Ebou elouafa, s. 100.

⁵⁶ Marty/Raynaud, s. 391; Weill/Terré, s. 383; Medoui, s. 13.

Senet kavramının belirleyici özelliği, bir kişinin kendi aleyhine delil olacak şekilde dzenlediği imzalı bir belge olmasıdır. Taraflar arasında bir sözleşmenin yapıldığının, bu sözleşme ile kimin ne tür bir borç altına girdiğinin gösterildiği belgeler, bunun örneğidir. Bu belge bir hukuki işlemin ispatında, o hukuki işlemin varlığını belirler⁵⁷. Buna karşılık, senet kuvvetinde olmayan, ancak görünüş ve içerik itibarıyla bir iddianın doğruluğu hususunda delil (preuve) oluşabilecek belgeler (les actes) de vardır. Bazı durumlarda senetle ispat zorunluluğu söz konusu olduğuunda, elinde böyle bir belge bulunan, bu belgeyle iddiasını ispatlayabilir ya da bu belge yardımı ile tanık dinletmek isteyebilir. O zaman da böyle bir belgenin yazılı delil başlangıcının maddi unsurunu oluşturup oluşturmadığının tespit edilmesi gerekir. Bu Fransız Medeni Kanunu'nun 1318. maddesinde öngörölmüşür⁵⁸.

Senet vasfında olmayan bir belge söz konusu olduğuunda, yazılı delil başlangıcının maddi unsurunun varlığı araştırılmalıdır⁵⁹.

B. Hangi Hukuki İşlem İçin Düzenlendiği Belli Olmayan Belgeler

Bazı durumlarda kişiler bir belgeye imza atıyor, ama hangi hukuki işlem için yaptığını belirtmiyor olabilir. Örneğin, "Ali den 100 TL aldım, imza" şeklindeki bir belgede kullanılan ifadeden, belli bir hukuki sonuca yönelik irade beyanının varlığı anlaşılmamaktadır. Bu belge ile hukuki bir işlem ispatlanmak istendiğinde, bu ispat kolay değildir. Çünkü, belgenin içeriğinden ne hukuki sonuç ne de irade bayanı anlaşılmaktadır. O yüzden, bu tür senetler (belgeler), imzalı olduğuunda yazılı delil başlangıcı (commencement de preuve écrit) olarak nitelenebilir. Örnek olarak, bir mektupta bir borç ikrar edilir, ancak bu mektup bir borç belgesi değildir; bununla birlikte belli şartlar (bu mektup yazarı tarafından imzalanmışsa) altında, delil (yazılı delil başlangıcı) olarak kullanılabilir⁶⁰.

⁵⁷ **Kounuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 45.

⁵⁸ **De page**, s. 880; **Medoui**, s. 40.

⁵⁹ Commencement de preuve écrit, La preuve d'un droit, s. 55, D'après <http://www.vosdroits.service-public.fr>.

⁶⁰ **Mansour**, s. 103.

1. Özel Defterlerdeki Kayıtlar

Bir borç ikrarını veya başka bir hukuki işlemin varlığını ihtiva eden, ancak senet niteliğinde olmayan normal defter kayıtları, günlükler, ev defterleri, yazılar bakımından şekil veya ne için yazıldığı önemli değildir.

Bir kimsenin kendine ait defter ve özel evrakına yazdığı ve kendi lehine haklar doğrucu gözüken kayıtların hiç bir delil değeri yoktur. Ancak, bir kimsenin kendine ait defter ve evrakında yer alan ve bir hakkın alındığını veya ibrayı içeren kayıtlarla elindeki eşya üzerine yazdığı senet niteliğindeki kayıtlar, o kimse ve aleyhine, yani karşı taraf lehine delil teşkil eder⁶¹.

Yazının karşı tarafa ait olduğu ileri sürülen bu gibi durumlarda, söz konusu delil, bir borç ikrarını içermekte, yani delilin içeriğinden borç ikrarı kolaylıkla anlaşılabilir. Bu tür belgeler kanuni bir delil olan senedin özelliğine çok yakın bulunmaktadır⁶².

Borçlunun karşı tarafa ait bir deftere yazı yazmış olması da, tanzim amacını göstermektedir. Çünkü, bir kimse, başkasına ait bir deftere, içeriği kendi aleyhine olan bir yazı yazmasının genellikle başka bir anlamı olamaz⁶³.

2. Mektuplar

Bazen delil olarak ileri sürülen bir belgede imza bulunabilir. Ancak, bu belge, içeriği yönünden senet kuvvetinde değildir. Bir kimsenin aleyhine delil olarak yazıp imzalandığı, fakat delil düzenleme amacına yönelik bulunmayan belgelerin tipik örneği mektuplardır.

Bir delil meydana getiren kişinin, kendi aleyhine delil teşkil etmesini düşünmesi şart olmadığından, imzalı bir mektubun içeriğinden belli bir hukuki ilişkinin varlığı tam olarak anlaşabiliyorsa, bu mektup söz konusu olay bakımından senet sayılır⁶⁴.

⁶¹ **Mansour**, s. 39.

⁶² Yargıtay kararı:26/32E, 27.1966.18, s. 840. Fransız medeni kanun'unu 1331, G. Juris classeur.

⁶³ **Markas**, s. 471; **Mansour**, s. 114.

⁶⁴ **Mansour**, s. 103-105.

C. Senet Suretleri (Fotokopi)

Fotokopi, bir yazıyı temsil etmektedir, bir suret olmakla birlikte, her hangi bir suretten farklı olarak aslının aynısını, kendisini göstermektedir. Yani, gerçek yazı (asıl) yansıtıcısı olan bir surettir. Buna rağmen fotokopi, yazı veya yazılı belgenin kendisi değildir⁶⁵.

Senet suretleri ve asıllarının ibrazı Fransız Usul Kanunu m. 293,294’de düzenlenmiştir. Bir senet sureti mahkemeye ibraz edildiğinde, karşı taraf buna itiraz etmezse, senedin sureti ile ispat mümkündür. Ancak senet aslının bulunması lazımdır; bu durumlarda ispat bakımından senedin sureti senet aslı gibidir. Fransız Medeni Kanunu’nun 1348. maddesi yeniden düzenlenmiş ve bu arada eklenen bir ikinci fıkra ile bazı senet suretlerinin varlığı halinde de, tanıkla ispatın mümkün olabileceği hükme bağlanmıştır. Bu hükme göre, bir taraf veya senedin tevdi edildiği kişi, senedin aslını muhafaza etmemişse, aslının aynı ve güvenilir senet röprodüksiyonları (suretleri) tanık dinlenebilecek bir imkân yaratmaktadır. Fakat senedin aslının mevcut olduğu durumlarda, bu hüküm uygulanmayacaktır⁶⁶.

Senedin mücbir sebep dolayısıyla kaybolduğuna ilişkin kanaat verici delil ibraz edebilirse, ibraz edilmiş olan fotokopi o hukuki işlem bakımından güçlü bir delil olarak kabul edilir. Çünkü, kaybolan senedin bir görüntüsü ibraz edilebilmiştir⁶⁷.

Bazı Fransız hukukçuları, değişiklik tehlikesine işaret ederek, senet fotokopilerinin aslına eşdeğer tutulamayacağı, fakat her hangi bir senet sureti sayılarak Fransız Medeni Kanunu’nun 1335 vd. maddelerindeki durumların varlığında, yazılı delil başlangıcı sayılabileceği görüşündedirler⁶⁸.

IV. FRANSIZ HUKUKUNDA EKSİK UNSURLU SENETLER

A. Mühürlü Senetler (Senet Suretleri)

İmza atamayan veya yazı bilmeyen bir kimse, imza yerine parmak izi veya mühür kullanabilir. Ancak, imza veya mühürün, senede delil niteliği verebilmesi

⁶⁵ **Echarkaoui**, s. 80; **Bakouch**, s. 119.

⁶⁶ “Lorsqu’un partie ou le dépositaire n’a pas conservé le titre original et présente une copie qui en est la reproduction non seulement fidèle mais aussi durable”.

⁶⁷ Cass., 8.12.1965.J.G.P. 1966-2-14665.A.J.

⁶⁸ Dalloz, justification, s. 1484-1512. **Tharout**, s. 97-101.

için, Türk hukukundaki köy veya mahalle ihtiyar heyeti benzeri kişi ya da kurul tarafından (Fransa da köy ve mahalle ihtiyar heyeti bulunmamakla birlikte, ona benzer şekilde bir organizasyon bulunmaktadır) (le mire et le joindre de mire, le présidente de quartier) ve iki tanık huzurunda onaylanması gerekmektedir.

Onaylanmış mühürlü veya parmak izli senetler, resmi senet niteliğindedir. Ancak, onaylanmamış senetleri ikiye ayırarak incelemek gerekmektedir⁶⁹.

Kanun'a uygun biçimde onaylanmamış bir senetteki parmak izi veya mühür, aleyhine ileri sürülen tarafça ikrar edilirse, bu senet kesin delil sayılır. Çünkü, mühürlü senetlerin gerçek şekli değil, yani senet şekil şartlarından değil, sadece bir ispat şeklidir.

Senetteki mühür veya parmak izi inkâr edilirse, inkârı söz konusu olan onaylanmamış bir mühür ise, bu durumlarda hâkim inceleme yapmamalıdır. Çünkü, onaylanmamış bir mühürlü senedin geçerliliği, daha açık bir deyişle gerçeği yansıtmadığı, hâkim tarafından araştırılacak olursa, bu takdirde mühürün kim tarafından basıldığı konusunda tanık deliline başvurmak zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Böylelikle, mühür kullanmak zorunda olan kişiler tam olarak korunamayacaklardır.

Parmak izi konusundaki kesin ölçüler de uygulamayı etkilemeli ve inkâr edilen parmak izli senetlerin “yok” sayılmasına ilişkin görüş de terk edilerek bu senetlerde parmak izi incelemesi yapılabilmelidir. Bu şekilde söz konusu senetlere hiç değilse yazılı delil başlangıcı niteliği tanınmalıdır⁷⁰.

B. Ticari Defterler (Fransız Hukukunda Takdiri Delil)

Fransız hukukunda söz konusu ticari defterlerin takdiri bir delil niteliği taşıdığını belirtmek gerekir (C.Com.m.12). Fransız hukukunda bütün ticari konuların ispatında delil serbestisi olduğu gibi (C.Com. m.109)⁷¹, burada da hâkimin takdir yetkisi vardır. Fransız Ticaret Kanunu (C.com)'nun 12. maddesine göre, hâkim düzenli tutulan defterleri tacirler arasında ve ticari işler için, delil olarak kabul edebi-

⁶⁹ **Tharout**, s. 102-104.

⁷⁰ **Konuralp**, Yazılı Delil Başlangıcı, s. 73-82; Loi de 16.07.1966: Art.110/08 du code de commerce:” Cette signature et apposée, Soit a la main, soit par tout procédé non manuscrit.” www.consultandtraining.com .

⁷¹ **Saad**, s. 142-145.

lir⁷². Hâkimin ticari defterlere ilişkin takdir yetkisinin düzenlendiği bu maddeye benzer bir hüküm, Türk hukukunda bulunmamaktadır ve ticari defterler Türk hukukunda kesin delil niteliği taşıyıp taşımadığı tam olarak tartışılmamıştır⁷³. Ticari defterler, yazılı delil olarak senetlerle birlikte ele alınmakta ve incelenmektedir.

Ticari defterin tacirler arasında ve ticari işlerde delil olarak kullanılmasında iki durum söz konusudur: Birincisi, bir tarafın iddiasını kendi defterleri ile ispat etmek istemesi halidir; ikincisi, taraflardan birinin hasmının defterlerinin içeriğini kabul edeceğini beyan etmesidir.

Bir tarafın iddiasını kendi ticari defterleri ile ispat etmek istemesi (*representation des livres*) halinde, Ticaret Kanununun'un gerektirdiği bütün defterlerin usulüne uygun olarak tutmuş olması ve defterlerin birbirini doğrulması gerekmektedir. İddiasını kendi ticari defterleri ile ispat etmek isteyen taraf, defterlerini delil olarak sunduğunda, karşı tarafın bu defterlerdeki kayıtları çürütmesi mümkündür. Karşı taraf, kanuna uygun olarak tutulmuş ve birbirlerini doğrulayan defterleri ile kayıtların aksini ispat edebilir. Karşı tarafın defterleri usulüne uygun değilse veya hiç defterleri yoksa, kendi defterlerindeki kayıtlara dayanan kişi, iddiasını ispat etmiş sayılacaktır⁷⁴.

Bir tarafın, hasmının defterlerinin içeriğini kabul edeceğini beyan etmesi (*comunication des livres*) halinde ise, karşı tarafın defterlerine dayanan taraf için “delilerin hasrı” söz konusudur. Bu taraftan, karşı kişinin defterlerini ibraz etmesi üzerine, ispat yükü kendisinde bulunan tarafın, bu defterlerde yer alan kayıtları başka delilerle çürütmesi mümkün değildir. Ancak, ibraz edilen defterlerdeki kayıtlar iddia eden tarafın bu iddiasını doğrular nitelikte ise, bu husus ispat edilmiş sayılacaktır⁷⁵.

⁷² **Echarkaoui**, s. 75-78; **Mansour**, s. 106-108.

⁷³ **Konuralp**, *Yazılı Delil Başlangıcı*, s. 85.

⁷⁴ Dalloz, *justification*, s. 810; **Bakouch**, s. 170-174.

⁷⁵ **Esaadi**, s. 88-92.

VII. FRANSIZ HUKUKUNDA SENEDİN DELİL OLARAK DEĞERİ VE UYGULAMA ALANI

Başta Fransız hukuku olmak üzere, çeşitli hukuk sistemleri yeni ispat araçlarına (sınırlı delil sistemi), kesin delil kabul edilen senedin yanında takdiri delil olarak yer vermeye başlamıştır⁷⁶.

1980 değişikliğine kadar Fransa’da adi senet suretleri hiçbir delil değeri taşımazken, 80/525 sayılı Kanunla Fransız Usul Kanun’un 293. ve 294. maddeleri yeniden düzenlenmiş ve maddeye eklenen ikinci fıkra ile bazı senet suretlerinin varlığı halinde de takdiri delillerle ispatın mümkün olabileceği hükme bağlanmıştır. Bu hükme göre, bir taraf veya senedin tevdi edildiği kişi (örneğin bir banka)⁷⁷, senedin aslını muhafaza etmemişse, aslına uygun ve güvenilir senet röprodüksiyonları (suretleri) takdiri delilerin değerlendirilebileceği bir imkân yaratmaktadır⁷⁸. Böylece, mikrofilm ve fotokopiler sözü edilen istisna durumlara uygun röprodüksiyonlar olarak kabul edilmişlerdir⁷⁹.

Aslına uygun ve güvenilir belge röprodüksiyonlarının delil nitelik ve değerine ilişkin 1980 değişikliği, Fransız öğretisinde elektronik bilgi aktarımı sistemlerinde, bu arada kartlı ödeme sistemlerinde ispat konusuna ilişkin yeni ve genişletici bir yoruma da neden olmuştur. Şöyle ki: C.CIV.’in 1348. maddesi, yukarıda sözü edilen ikinci fıkranın eklenmesinden önce, hukuki işlemlerin ispatında senet elde edilmesinin maddi veya manevi olarak imkânsız olması halini düzenleyen bir fıkra ve dört bentten oluşan bir maddeydi. Senet elde edilmesinde maddi imkânsızlığı geniş yorumlama yoluna giderek, elektronik veri aktarımından doğan uyumsuzluklarda da, diğer maddi imkânsızlık durumlarında olduğu gibi senetle ispat zorunluluğu sonucuna varılmıştır⁸⁰.

⁷⁶ “Preuve en droit civil français » ; ([www.fr.wikipedia.org/wiki/Preuve en droit civil français](http://www.fr.wikipedia.org/wiki/Preuve_en_droit_civil_français)); Cass., com, 25 avril 1983, D. 1984. 1, La règle ne s’applique pas aux actes commerciaux.

⁷⁷ **Delmotte**, s. 13. (www.archive.org/stream/.../pasicrisiebelge06detgoog_djvu.txt).

⁷⁸ “l’orsquune partie ou le dépositaire n’a pas conservé le titre original et présente une copie qui en est la reproduction non seulement fidèle mais eussi durable”

⁷⁹ **Chamoux**, s. 60; (www.signelec.com/content/.../memoire_s_caidi_llm_montreal.pdf).

⁸⁰ “Preuve en droit civil français », 18 septembre 2009 , [Code civil français](http://www.fr.wikipedia.org/wiki/Preuve_en_droit_civil_français), voir le livre III, titre III, sur les [contrats](#) ou les [obligations conventionnelles](#) en général; **Blanchette**, s. 3;[http://fr.wikipedia.org/wiki/Preuve en droit civil fran%C3%A7ais](http://fr.wikipedia.org/wiki/Preuve_en_droit_civil_français) ».Catégories :Droit civil en

İKİNCİ BÖLÜM

SENET ÇEŞİTLERİ VE SENETLERİN MAHKEMEYE VERİLMESİ

ZORUNLULUĞU

§ 3. SENET ÇEŞİTLERİ

Senetler (les effetes), düzenleyen kişilere ve ispat güçlerine göre, adi (Les actes sous seing privé) ve resmi senetler (Les actes authentiques) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

I. ADİ SENETLER (LES ACTES SOUS SEİNG PRIVÉ)

(Fransız Medeni Kanunu m. 1322–1332)

A. Genel Olarak

Resmi bir makam veya memurun (kişinin) katılması olmaksızın düzenlenen senetlere adi senetler denilmektedir. Adi senetler, Fransız Medeni Kanunu'nda ayrıca düzenlenmiştir (m. 1325)⁸¹.

Adi senetler genellikle taraflarca düzenlenmektedir. Fakat taraflar, senedi bir başkasına yazdırarak altına imza etmekle de yetinebilirler (preuves pre-constitues).

Senette nelerin bulunması ve senedin şeklinin nasıl olması gerektiği, Fransız Medeni Kanunu'nda (m. 1325) da belirtilmiştir. Senet metninin, belgelendirdiği hukuki işlem hakkında tam bir bilgiyi içermesi ve senedin altına, senet aleyhine delil teşkil edecek tarafça imza edilmesi veya usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulması gerekir. Fransız hukukunda adi senede “resmi senedin eksikliği vardır, imza, tarih” tanımı verilmiştir. Örnek olarak mektuplar böyledir. Yani, adi senet, bir

France|Mode de preuve en droitcivil;www.lex-electronica.org/docs/articles_113.pdf; Konuralp; Senet, s. 76-77.

⁸¹ Ce sont les écrits remplissant un certain nombre de conditions de formes mais qui ne sont revêtus que de la signature des parties au contrat, et non de celle d'un officier public. Ainsi dans le cas des contrats synallagmatiques, selon l'article 1325 du code civil, une des conditions sera qu'il y ait autant d'originaux que de parties ayant un intérêt distinct (qui s'obligent).

resmi senedin taşınması gereken unsurları taşımayan, bu yönüyle resmi senede göre bazı unsurları eksik olan senetlerdir⁸².

B. Adi Senet Sayılan Belgeler

Nelerin adi senet sayıldığı tek tek belirtilmemekle birlikte, bu konuda bazı örnekler verilebilir. Aslı imza edilmiş bir telgraf, senet sayılmaktadır; imzalı bir mektup da senet olabilir; alacaklı, kendi lehine olan bir senet üzerine alacağını tamamen veya kısmen aldığını yazıp bu beyanını imza ederse, bu beyan da alacaklı aleyhine senet (delil) teşkil edecektir.

Bir kimsenin özel belge veya defterine bir hakkın alınmış veya ibra edilmiş olduğuna dair yazdığı kayıtlar veya elindeki eşya üzerine yazıp içeriğinden senet yerine koyduğu anlaşılabilir kayıtlar ve taahhütler, o kimse ve onun yerine geçenler (mirasçıları) aleyhine delil teşkil edecektir. Bu kayıtların altı imzalı ise, senet niteliği vardır; buna karşılık, altı imzalı olmayan bu gibi kayıtlar ancak yazılı delil başlangıcı teşkil ederler (Fransız Medeni Kanunu m. 1322-1324)⁸³.

C. Adi Senetlerin İspat Gücü

Adi senetler kesin delil olup ispat kuvveti bakımından, adi senetler ile resmi senet arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır⁸⁴.

Adi bir senedin kesin delil teşkil etmesi, senedin sahte olmamasına bağlıdır. Senet altındaki imza, mahkemede ikrar edilirse, senet resmi senet hükmündedir (Fransız Medeni Kanunu m.1325/2)⁸⁵.

⁸² Cette condition fait exception en matière commerciale. La valeur probante de l'acte sous seing privé est limitée puisqu'il ne fait foi que jusqu'à preuve du contraire : au niveau de leur contenu ; au niveau de leur origine ; au niveau de la date (voir date certaine) ; au niveau de la signature.

Tharout, s. 105-114; Théorie et pratique de la preuve documentaire à l'ère de l'électronique Exposé aux Journées d'informatique juridique 2004 à Berne, s. 12. www.banquept.fr/documents/ecrit/.../rapport_fra_a_ecrit_2007.pdf

⁸³ **Saadi**, s. 85; "Commencement De Preuve Ecrit", La Preuve D'un Droit, D'après <http://www.vosdroits.service-public.fr> .s, 395.

⁸⁴ **Saadi**, s. 66; "Les Actes Sous Seign Prévie", D'après <http://jurispedia.org/index.php/preuve-des-actes-et-des-faits-juridiques-fr> .

⁸⁵ **Tharout**, s. 115; Art 1325/2: "Malgré tout, la preuve du contraire reste soumise aux mêmes limitations quant aux moyens de preuve. Un acte sous seing privé qui ne remplirait pas toutes les conditions de forme (signature manquante, date oubliée, ...) ne perdra pas toute sa valeur probante. En effet celui-ci n'aura plus la valeur probante de l'acte sous seing privé mais, par contre, fournira ce que l'on appelle un commencement de preuve par écrit qui ouvre, en régime de la preuve légale, les possibilités de la preuve libre pour confirmer ce qui est contenu dans cet acte » ; « Preuve En

Senet aleyhine olan taraf (davalı), adi senedi (imzayı) inkâr etmese bile, mahkeme, senet altındaki imzanın davalıya ait olup olmadığını kendiliğinden araştırır. Mahkeme, imza sahibi, senetteki imzayı açıkça reddetmese bile, imza ve yazının kendisine ait olup olmadığını sorarak kendiliğinden araştırma yapabilir⁸⁶.

Buraya kadar görüldüğü üzere, imzası ikrar edilen veya mahkemece imzasının senette ismi yazılı olan kişiye ait olduğuna karar verilen adi senetteki tarih, imza eden ile mirasçıları hakkında geçerlidir; üçüncü kişiler hakkında hüküm ifade etmez. Adi senedin hangi tarihten itibaren üçüncü kişiler hakkında hüküm ifade edeceği (adi senedin ne zaman kesinleşmiş sayılacağı) Fransız Medeni Kanunu m. 1322 ve 1326'de belirtilmiştir⁸⁷.

Adi senetlerin tarihlerinin üçüncü kişi için hangi andan itibaren kesinleşmiş sayılacağı şu şekilde belirtilebilir:

- Bir adi senet notere veya yetkili memura ibraz edilmiş ve usulüne göre onaylanmış ise, bu ibraz tarihi kesin tarih sayılır.
- Senedi imza edenlerden biri ölmüş ise, ölüm tarihi kesin tarih sayılır.
- Senedin imza edenler birinin imza etmesine maddi imkân kalmamış ise, örnek olarak o tarafın trafik kazasında kolu kopmuşsa, trafik kazası meydana geldiği tarih kesin tarih sayılır.
- Senet resmi bir işleme konulmuş ise, bu tarih kesin tarih sayılır.

Bu belirtilen hallerden sonra adi senet üçüncü kişiler hakkında da hüküm ifade edecektir⁸⁸.

Droit Civil Français »

[http://fr.wikipedia.org/wiki/Preuve en droit civil français](http://fr.wikipedia.org/wiki/Preuve_en_droit_civil_français):<http://polaris.gseis.ucla.edu/blanchette/papers/cce.pdf>.

⁸⁶ Marie, s. 7.

⁸⁷ Marie, s. 7; Bakouch, s. 130.

⁸⁸ Fransız medeni kanunu Art: "1322,1325" De plus, les dates des actes sous seing privé ne sont vérifiées et valables que dans trois cas:

L'enregistrement administratif ;

la mort de l'un des signataires (l'acte n'aura pas pu être établi après sa mort) ;

la constatation de l'existence de l'acte dans un acte authentique ;

Marie, s. 8.

Adi senetlerin tarihleri kesinleşmiş olmadıkça üçüncü kişiler için hüküm doğurmaz; yani senedin üçüncü kişiye etkisinin olabilmesi için, tarihinin kesinleşmiş olması gerekir⁸⁹.

D. Adi Senetlerin Sahteliği

Senet altındaki imzanın kendisine ait olduğu ileri sürülen taraf, senetteki imzayı yahut güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş veriyi inkâr ederse (Fransız Medeni Kanunu m. 1316/4), senetteki imzanın bu kimseye ait olduğu anlaşılıncaya kadar, senet delil olarak kullanılmaz (Fransız Medeni Kanunu m. 1323, 1326, 1328)⁹⁰. Bu halde, mahkemenin araştırma yaparak, senetteki imzanın gerçekten o kişiye ait olup olmadığını tespit etmesi gerekir. Bu araştırma ve incelemenin sırası ve şekli Fransız Medeni Kanunu m. 1323-1324'te ve Fransız Usul Kanunu m. 143-136 de düzenlenmiştir.

Hâkim, öncelikle tarafların durumları ve davadaki açıklamalarını göz önünde tutarak senet hakkında bir karar verebilir (Fransız Medeni Kanunu m. 1328, 1329). Ancak hâkimin tarafların açıklamaları ile yetinerek bir karar vermesi, yani bu açıklamalardan hareket ederek bir kanaat oluşturması pek karşılaşılan bir durum değildir⁹¹.

Hâkim, tarafları dinlenmesi sonucunda imzanın davalıya ait olup olmadığı hakkında yeterli kanaat edinemezse, yeni bir duruşma günü belirleyerek iki tarafın kendilerinin bu duruşmada hazır bulunmalarına karar verir.

İki taraf da belirlenen bu duruşma gelirlerse, hâkim, kendilerinden imzası inkâr edilen senet hakkında açıklama alır. Taraflar, bu dinlenmeleri sırasında uygulamaya elverişli belgeleri gösterir ve inkâr edilen imzanın veya yazının doğruluğunu ne şekilde ve ne vasıta ile ispat edeceklerini de bildirirler.

⁸⁹ **Saad**, s. 124-135; “Les Actes Sous Seign Prévie”;

http://www.masterdroit.fr/1_la_preuve_de_contrat_2.pdf .

⁹⁰ Ethymologie: du latin *signum*, *i* = marque distinctive, signe = le signe de la personne; Nullité de la signature en forme de... Croix Cass. civ. 1er, 15 juillet 1957, *bull. civ. I*, n°331... Zigzag Cass. civ. 1er, 12 juillet 1956, *bull. civ. I*, n°302 ; ... Raturée Cass. civ. 1er, 15 juin 1993, *bull. civ. I*, n°219. Cass. com.1 avril 1997, *bull. civ. IV*, n°88: Le contrat lui même n'est pas nul: si son existence n'est pas contesté, l'irregularité est sans conséquence, puisqu'il ne s'agit que d'une existence de preuve.

⁹¹ **Tharouat**, s. 116-119; “Les Actes Sous Seign Prévie” <http://www.vosdroits.service-pcnlic.fr> ; http://www.eu2008.fe/actes_autentiques/actes-autentiquedossier_de_presse_fr.pdf .

İmza kendisine ait olduğu ileri sürülen taraf, isticvap hükümlerine göre çağrıldığında gelmezse, kendisine ait olduğu bildiren senetteki imzayı ikrar etmiş sayılır.

Eğer hâkim senet hakkında yeterli bir kanaat edinemezse, senedi imza ettiği iddia olunan kişiye yazı yazdırır, imza attırır ve bu yazı ve imza ile inkâr edilen senetteki yazı ve imzayı karşılaştırır; inkâr edilen imza ile karşılaştırılacak imza arasında ilk bakışta görülebilecek derecede bir uygunluk ve benzerlik veya benzerliksiz yoksa veya inkâr edilen imzanın taklit edilmesi kolay ise, hâkimin, imza karşılaştırması için uzman bir bilirkişiye başvurması lazımdır⁹².

Bütün bu incelemelerden de bir sonuç alınamazsa, senedin yazıldığını görenler veya kesin olarak bilgisi olan kişiler, tanık olarak dinlenerek bir karar vermeye çalışılır (Fransız Medeni Kanunu m. 1324, 1329; Fransız Usul Kanun'un m. 144-146). Ancak Fransız hukukunda tanık dinlenilmesi yoktur, fakat Türk hukukunda tanık dinlenmesi çok istisnaen en son söz konusu olabilir. Fransız hukukunda en son bilirkişi incelemesi sonunda senedin sahteliği hakkında karar verilebilecektir.

Fransız Medeni Kanunu'nun 1328.,1330. ve 1332. maddelerinde hâkim, imza (ou le décès d'un signataire) ve tarih (date certaine) sahteliği hakkında da inceleme yapabilir⁹³.

Hâkim, adi senetteki imzanın senette ismi yazılı olana (inkâr eden tarafa) ait olmadığı kanısına varırsa, adi sendin reddine karar verir. Bu halde, davada o adi senet yok sayılır⁹⁴.

⁹² Marie, s. 7; Bakouch, s. 126-134; Saadi, s. 123-134.

⁹³ Cass., com., 25 avril 1983, D. 1984. 1, La règle ne s'applique pas aux actes commerciaux. Marie, s. 8. Aubert, s. 64.
[www.banquept.fr/documents/ecrit/.../rapport_fra_a_ecrit_2007.pdf/\(www.panjuris.univparis1.fr/pdf/jeuland.pdf\)](http://www.banquept.fr/documents/ecrit/.../rapport_fra_a_ecrit_2007.pdf/(www.panjuris.univparis1.fr/pdf/jeuland.pdf)).

⁹⁴ Masson, s. 10; Mensour, s. 77.

II. RESMİ SENETLER (L'ACTE AUTHENTIQUE)

(Fransız Medeni Kanun'un, m. 1317-1321)⁹⁵

A. Genel Olarak

Resmi senetler, resmi bir makam tarafından, haiz olduğu yetkiye binaen ilgilerin irade beyanına göre, usulü dairesinde meydana getirdiği senetlerdir. Resmi senet, kısaca düzenlemelerine resmi bir makamın veya memurun katıldığı senetlerdir⁹⁶. Bu senetlerin düzenlenmesi, kural olarak noterlere verilmiştir⁹⁷.

Burada resmi senet terimi, ispat şartı olan resmi senet anlamında kullanılmaktadır. Resmi şekil ve resmi senet kavramları birbirinden şu şekilde ayrılır: Resmi şekil, yalnızca, geçerliliği maddi hukukça resmi şekilde ve usulüne uygun olarak yapılmasına bağlanan hukuki işlemlerin kurulma aracıdır. Düzenlenmesi ya da onaylanması aşamasında resmi bir memurun katıldığı tüm senetler sırf bu sebeple resmiyet kazanır⁹⁸.

Buna karşılık geçerlilik şartı olan resmi senet, ispat şeklinden başkadır. Yani ispat şartı resmi senet kavramından daha geniştir⁹⁹.

Bir senede resmiyeti kim verecektir? Noterlik Kanunu'na göre, bir işleme resmiyet vermek yetkisi kural olarak noterlere aittir (Fransız Medeni Kanunu m. 1318). Noterlerin yanında, yabancı ülkelerde konsoloslara, hâkimlere, mühürlü ve par-

⁹⁵ Les actes authentiques sont définis par l'article 1317 du code civil : « L'acte authentique est celui qui a été reçu par des officiers publics ayant le droit d'instrumenter dans le lieu où l'acte a été rédigé, et avec les solennités requises. ».

La loi du 13 mars 2000 portant adaptation du droit de la preuve aux technologies de l'information et relative à la signature électronique a complété cet article par un second alinéa concernant les actes sur support informatique : « Il peut être dressé sur support électronique s'il est établi et conservé dans des conditions fixées par décrets en Conseil d'État ». La valeur probante de l'acte authentique est quasi-totale, en effet il fait foi des mentions qu'il contient jusqu'à inscription en faux en écriture publique. L'inscription en faux en écriture publique est une procédure visant à vérifier si l'acte montré au tribunal est un faux. Si cela aboutit, la valeur de l'acte est alors nulle mais par contre si la procédure n'aboutit pas, celui qui l'a intentée risque le versement de dommages-intérêts et d'une amende ; Un article de Wikipédia, l'encyclopédie libre. <http://polaris.gseis.ucla.edu/blanchette/papers/cce.pdf>; Preuve en droit civil français (http://fr.wikipedia.org/wiki/Preuve_en_droit_civil_français).

⁹⁶ Mensour, s. 58; "Les Actes Authentiques En Droit Français", http://jurispedia.org/index.php/preuve_de_actes_et_faits_juridiques.fr.

⁹⁷ Froger, s. 163; Saad, s. 114-116 ; Echarkaoui, s. 48-50.

⁹⁸ Esaadi, s. 45-48; "La Preuve Des Actes Juridique Preuves Parfaites Principe", www.eu2008.fr/actes_authentiques_actes_authentique_dossier_depresse-fr-pdf Décret du 20 août 2004 .

⁹⁹ Elnouafla, s. 20-24; "De L'acte Authentique A L'acte Authentique Electronique", www.juriscon.net/documents/preuvenum2007.0301.pdf.

mak izli senetler tarafından tasdikinin senede resmiyet kazandırmaktadır, buraya Fransız hukukunda elektronik imzalı belgeler de girmektedir¹⁰⁰.

B. Resmi Senet Sayılan Belgeler

1. Noter Senetleri

Noter senetleri, düzenleme ve onaylama biçiminde yapılırlar. Düzenleme formatında yapılan noter senetlerinde noter, ilgilinin isteğini yazar ve tutanağı (temoins instrumentaires) daha sonra kendisine okutur (temoins certificateurs). İlgili okuduktan sonra, yazılanlar söylediği gibiyse, bunu kabul ederek hazırlanan belgenin altını imzalar. Bu belgeye, noter tarafından düzenlendiği için noter senedi denilmektedir. Bu husus, Fransız Medeni Kanunu'nun 1318. maddesinde düzenlenmiştir¹⁰¹.

Onaylama şeklindeki senetler, noter önünde, noterlik dairesinde düzenlenmez, dışarıda düzenlenir, sadece imza onaylaması için notere ibraz edilir. Noter, kendisine verilen böyle bir adi senedi, huzurunda ilgiliye imzalatır ve imzanın noter önünde atıldığını ve imzayı atan kişiye ait olduğunu açıklama vererek imzayı onaylar.

İlgili, senedi dışarıda imzalamış ise, noter önünde imzanın kendisine ait olduğunu ikrar ettiğini bildirir ve bu husus noter tarafından onaylama açıklamasına yazılır.

İlgili imza atmasını bilmiyorsa, senede mühür veya parmak basar ve noter bu mühür veya parmak izini onaylar¹⁰².

¹⁰⁰ Bkz dp,125, art: 1317; art:1318:” La signature des parties n’est même pas nécessaire en droit (mais il faut alors un second notaire); ” L’acte authentique est celui qui est reçu par un officier public ayant le droit d’instrumenter tant en configuration du lieu que de la nature de l’acte, et suivant des formalités requises (*art 1317 du code civil*). Les officiers publics qui sont chargés de rédiger les contrats auxquels les parties veulent ou doivent conférer un caractère authentique sont généralement les Notaires. L’acte authentique « peut être dressé sur support électronique, s’il est établi et conservé dans des conditions fixées par décret en Conseil d’Etat »; **Marie**, s. 9. Dalloz, Cass., civ., 1er, 20 novembre 1989, bull. civ. I, n°368; **Abidat**, s. 57-61.

¹⁰¹ C’est l’affirmation du notaire qui confère sa force à l’acte. Aussi la signature du notaire est-elle indispensable, à peine de nullité de l’acte qui vaut alors comme simple acte privé (*art 1318*). Les formalités varient selon les catégories d’actes; les trois toujours exigées sont la langue Française, la signature manuscrite de l’officier public et l’indication de la date de l’acte. L’acte authentique produit deux effets, étrangers à l’acte sous seing privée: une force probante énergique et la force exécutoire.

¹⁰² **Midri**, s. 14-36;” Les Actes Authentiques”, <http://www.vosdroits.service-public.fr> .

2. Yabancı Ülkelerde Düzenlenen Resmi Senetler

Yabancı ülkelerdeki noterlik işleri, oradaki konsoloslar tarafından görüldüğünden Fransız Medeni Kanunu bakımından (Fransız Medeni Kanunu m. 1317), yabancı ülkelerdeki konsoloslar tarafından düzenlenmiş veya onaylanmış senetler, noter senetleri gibi işlem görür.

Yabancı bir ülkede o ülkenin yetkili makamı tarafından düzenlenen veya onaylanan resmi senetlerin, o ülkenin yetkili makamı tarafından usulüne uygun olarak düzenlenmiş bulunduğu oradaki konsoloslar tarafından onaylanmış ise, bu senetler de resmi senetler hükmündedir ve kesin delil teşkil ederler¹⁰³.

3. Mühürlü veya Parmak İzli Senetler

Yazı bilmeyen veya imza atmaya muktedir olmayan kişilerin imza yerine parmak izi ya da mühür basması veya el ile yapılmış bir işaret kullanması mümkündür. Ancak, bu hallerde imza yerine geçen işaretin muhtar, ihtiyar heyeti ve çevresinde tanınmış iki tanık tarafından onaylanması gerekir (Fransız Medeni Kanunu m. 1318, 1319).

Parmak izinin ve mührün kime ait olduğunu tespit etmek kolaydır. Hatta imzaya göre daha kesin bir sonuç almak mümkündür. Fakat imza atamayan veya yazı bilmeyen kişilerin kandırılması veya iradeleri dışında senet düzenlenmesi de mümkündür. O yüzden bu senetler mahkemede, o kişiler tarafından inkâr edildiğinde, delil olarak kullanamaz. Ancak söz konusu senetler, aleyhine delil olacak kişi tarafından kabul edilirse, kesin delil teşkil eder. Dolayısıyla bu senetler Türk ve Fransız hukuklarında benzer düzenlemelere sahiptir¹⁰⁴.

4. Resmi Makam ve Mercilerce Düzenlenen Diğer Belgeler

Tarafların içinde yer almadıkları, fakat uyuşmazlık olduğunda ispata yarayan resmi belgeler, kayıt ya da tutanaklar söz konusu olabilir. Bu belgeler, içerdikleri

¹⁰³ **Marie**, s. 9. (http://www.notarius.com/public/signature_num/signature.html#ques4). **Midiri**, s. 40.

¹⁰⁴ “Le Juge Et La preuve En Droit Français”,s. 320; 10janvier 2000, www.juriscom.net.

hususlar bakımından resmi belge olarak ispat gücüne sahip olacaktır. Örnek olarak, mahkeme de duruşma arşivleri böyledir¹⁰⁵.

C. Resmi Senetlerin İspat Gücü

Resmi senetler kanuni delil teşkil ederler (Fransız Medeni Kanunu m.1320) ve hâkimi bağlarlar. Resmi senetler, adi senetlerden daha güçlü bir kesin delildir. Çünkü, bu senetlerin gerçeği aksettirmediği, sahtelik davası açılarak ispatlanabilir. Resmi senedin içindeki bilgilerin delil sayılabilmesi için, ayrıca ilgili kişiden sadır olduğunu ispata ihtiyaç duyulmayacaktır. Senet kendisinden sadır olan kişi, bunu reddetmek istiyorsa, senedi inkâr etmesi yeterli değildir. Bunun için ayrıca sahtelik davası açılması gerekmektedir. Düzenleme biçimindeki senetlerin sahteliği, onaylama biçimindeki senetlerin ise, içeriğinin aksi ispat edilinceye kadar bu senetler kesin delil teşkil ederler¹⁰⁶.

D. Resmi Senetlerin Sahteliği

Resmi senetlerin sahteliğinden maksat, senedi düzenleyen veya onaylayan noterin veya resmi kişinin, tamamen sahte bir senet düzenlemiş veya onaylamış olması ya da resmi senet düzenlenmesi sırasında yahut sonradan senede gerçeğe uygun olmayan bölümler konulmuş olması demektir. Örnek olarak, noter senedinde noterin, senet metnini ilgili kişiye okuduğu yazılı olduğu halde, aslında noterin senedi okumadan ilgili kişiye imza ettirdiği sahtelik iddiasıdır. Ancak sahtelik davası açarak senede karşı dermeyanı gereken iddiaların nelerden ibaret olduğunu bildirmek gerekir. Fakat sahtelik davası şeklinde aktarılan iddialar, yalnız kimlik üzerinde yapılmış sahtelik hallerine sınırlı (münhasır) değildir (Fransız Medeni Kanunu m. 1319, 1321)¹⁰⁷.

¹⁰⁵ **Midri**, s. 31; “Droit Civil En France, Mode De Preuve En Droit Civil”,

http://fr.wikipedia.org/wiki/preuve_en_droit_civil_français .

¹⁰⁶ **Saadi**, s. 117-122; Dalloz, justification, s. 1487-1518; **Bakouch**, s. 112-125; **Esaadi**, s. 50-60; **Echarkaoui**, s. 53-66; **Carbonnier**, s. 431.

¹⁰⁷ Au terme de *l'article 1319*, « l'acte authentique fait pleine foi de la convention qu'il renferme ». Disposition qui doit être doublement nuancé. Il fait foi « jusqu'à inscription de faux » des faits que l'officier public y énonce comme les ayant constatés lui même, c'est à dire en fait des déclarations de volonté qu'il a enregistrées de la part des parties. « De la convention qu'il renferme » ne veut pas dire que cette puissante force probante concerne toutes les énonciations de l'acte, ce qui appelle des explications. (www.masterdroit.fr/.../1_LA_PREUVE_DU_CONTRAT_2.pdf) .

Düzenleme biçimindeki noter senetleri, sahteliği ispatlanıncaya kadar kesin delil teşkil ederler. Çünkü bu senetler, noter tarafından düzenlendiği için, hem senedin içindekilerin hem de imza ve tarihin sahteliği ileri sürülebilir (l'atiration). İmzası noterlikçe onaylanan noter senetlerindeki imza onaylaması, onaylayanın, imzanın ilgiliye ait olduğunu belgelendirmesi niteliğinde olup, senedin içindekileri kapsamaktadır. Bu senetlerde noterin onaylaması, imza ve tarih hakkında olduğu için, sahtelik iddiasının konusu da yalnız imza veya tarih olabilir. Yetkili memurların yetkileri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri veya onayladıkları resmi senetler, aksi ni ispat olununcaya kadar kesin delil teşkil eder (la contre façon) (Fransız Medeni Kanunu m. 1334, 1335)¹⁰⁸.

Sahtelik davası, asıl davayı gören mahkemede hadise (olay) olarak ileri sürülebileceği gibi, sahteliğin tespiti bu senede dayanarak bir dava açılmasını beklemeksizin bağımsız bir dava ile de istenebilir. Sahtelik iddiası, davayı hadise veya davayı asliye biçiminde ileri sürülebilir, yani senedin delil olarak kullanıldığı davada savunma olarak ya da ayrı bir dava açılarak ileri sürülebilir. Sahtelik iddiası yazılı olması gerekmektedir. Mahkeme, dilekçeyi diğer tarafa tebliğ edip onun görüşünü ve savunmalarını aldıktan sonra bu sorunu inceler¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Font foi jusqu'à inscription de faux uniquement les énonciations relatives a des faits que l'officier public à lui même accomplis, ou constatés, par exemple la sincérité de la signature, de la date, l'attestation que les parties ont fait telle déclaration, ou ont payé « en la vue du notaire » (*art 1320*). Le notaire est un témoin privilégié dont le témoignage à une valeur exceptionnelle en raison des conséquences terribles qu'auraient pour lui un faux commis dans l'exercice de sa fonction: perte de sa charge et condamnation à la réclusion criminelle à perpétuité; **Carbonnier**, s. 430; **Midri**, s. 60-64.

¹⁰⁹ La deuxième conséquence produite par l'acte authentique est la force exécutoire qu'exprime la formule exécutoire par laquelle il s'achève; elle figure dans la première expédition que l'officier public délivre, et que l'on appelle la copie exécutoire (*loi du 15 Juin 1976*), autrefois la grosse (parce que les caractères de l'écriture étaient plus gros que ceux de la minute= « En conséquence, la République Française mande et ordonne à tous huissiers de justice, sur ce requis, de mettre les présentes à exécution, aux Procureurs généraux et aux procureurs de la République près les Tribunaux de Grande Instance d'y tenir la main, à tous commandants et officiers de la force publique de prêter main forte lorsqu'ils en seront légalement requis. En foi de quoi, la présente copie exécutoire a été signée et scellée par Maître... , notaire soussigné ».). Le créancier peut donc prendre une mesure d'exécution forcée (saisie-attribution, saisie-rémunération, saisievente...), sans avoir à obtenir un jugement de condamnation (*Loi du 9 juillet 1991*, reprenant une règle traditionnelle). Il peut, de même, prendre une mesure conservatoire, sans se munir d'une autorisation du juge de l'exécution (*loi du 9 juillet 1991*). Cette supériorité de l'acte authentique sur l'acte sous seing privé tient sans doute à sa force probante.

Mahkeme, sahteliği iddia edilen senedin bilirkişi aracılığıyla incelenmesine ve bu konuda bilgisi olan kişileri tanık olarak dinlemeye karar verdikten sonra, senet bu hususta hüküm verilinceye kadar hiçbir işleme konu edilmez. İncelemeden sonra senedin sahte olduğuna karar verilerse, bu durum senedin altına yazılır ve senet iptal olunur. Ama sahtelik iddiası reddedilirse, senede dayanan tarafın sahtelik iddiası sebebiyle uğradığı maddi ve manevi zararları da mahkeme tarafından takdir edilip tazminata karar verilir (Fransız Medeni Kanunu m. 1320, 1347, 1348). Sahtelik iddiasından feragat mümkündür.

Senedin sahteliği, ayrı bir menfi tespit davası olarak da açılabilir. Bunun yanında sahtelik konusunda ceza mahkemesinde de dava açılabilir¹¹⁰.

III. ELEKTRONİK SENETLER (BELGELER) (L'ACTE ELECTRONIQUE)

A. Genel Olarak

Fransız hukukunda elektronik belgeler senet olarak kabul edilmekte ve senet “doğrudan veya taraflar arasındaki ilişki için mutad ve tekniğin durumuna göre öngörülen yardımcı araçların kullanımı sonucunda, mutad veya kararlaştırılmış ses işaretleri formunda algılanabilen meydana gelmiş bir düşünce açıklaması” şeklinde tanımlanmaktadır¹¹¹.

Yazının belli bir biçimde olması gerekmediği gibi, belli bir malzeme üzerine yazılmış olması da gerekmez. Fotokopi yazı olmadığından senet sayılmaz, faks da ayrıca imzalanmamışsa senet sayılamamaktadır¹¹².

Bir belgenin senet olarak kabul edilebilmesi için, onu meydana getiren kişinin imzasını da taşıması gerekmektedir. Bu yönüyle senet onu meydana getiren,

¹¹⁰ Marie, s. 10; Midri, s. 71-81; Abdin, s. 33-77.

¹¹¹ Dossier, s. 10; (http://www.archives.cnb.avocat.fr/PDF/AGE/acte_ss_signature_jeantet.Pdf; Les Authentiques Electronique”, <http://www.notarius.com/public/signature-num/signature-htm.fr> .

¹¹² “Théorie Et Pratique De La Preuve Documentaire A L'ère De L'électronique”, Exposé Aux Journées D'informatique Juridique A Berne 2004, s. 12, (www.banqupt.fr/documebts/rapport_fra_a_écrit_2007.pdf ; “La Acte Authentique A La Acte Authentique Electronique”; [fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques_(fr))).

düzenleyen kimsenin kimliğinin tespitine de yaramaktadır¹¹³. Zira imza, kişinin kimliğini doğruladığı gibi, altına imza atılan metnin okunduğunu, anlaşıldığını, bu menden kendisine yüklenen sorumluluğun kabul edildiğini ve kendisini hukuken bağladığını teyit eder. Eğer belge, diğer özellikleri de taşıyorsa delil olarak kullanılması için senedin karşı tarafa verilmesi şart değildir. Hukuki alanda, düzenleyenin beyanını ve imzasını taşıyarak vücut bulmuş olması senet özelliği için yeterlidir.

Bir yazılı belgenin ispat aracı olarak ileri sürülmesi durumunda ve el yazısı ile imzalanmış olması ve açıklamanın cisim bulmuş olması sayesinde açıklama içeriğinin dikkate alınması mümkündür. Elektronik imzalı belgelerin ibrazında ise imzaya ilişkin olarak yapılan değerlendirmenin yanı sıra elektronik imzalı belgede irade açıklaması ve imza arasındaki bağlantı da dikkate alınmalıdır¹¹⁴.

B. Elektronik Senedin Unsurları

1. Cisim (Form, Tecessüm Etme)

Bir belgenin senet sayılabilmesi için dış dünyaya yansiyacak şekilde varlık kazanmış olması, yani belgenin bir cisim bulması gerekir. Açıklamanın, yer itibarıyla sınırlanabilir bir taşıyıcı üzerinde bulunması ve alıcı tarafından gözle algılanabilir olması cisim bulma unsurunun şartıdır. Bu anlamda bahsi geçen cisim, kâğıt veya başka bir nesne olabilir. Senedin cisim bulması sayesinde, senetteki metnin bütünlüğü ve doğruluğu temin edilmektedir¹¹⁵.

Cisim bulma, yani taşıyıcı bir madde üzerine formüle edilmiş düşüncelerin sabitlenmesi, harflerin, rakamların kullanılmasıyla veya konuşulanların kaydedilmesiyle gerçekleşir. Cisim bulma unsurunun, insani düşüncelerin belirli bir süreyle kâğıt, bilgisayar, disket, CD, ses bandı, videobandı gibi her türlü kaydedilme şekillerini kapsar bir anlamı olduğu belirtilmiştir¹¹⁶.

¹¹³ “La Circulation Des Actes Authentiques Dans L’espace Judiciaire Européen”, 6 Octobre 2008, s. 3-5.

¹¹⁴ **Dossier**, s. 15, http://www.cnb.avocat.fr/AGE/Acte_ss_signature_jeantet.pdf; “Des L’actes Authentiques a L’acte Authentique Electronique”, www.juriscom.net/documents/preuvenum20070301.pdf.

¹¹⁵ **Esaadi**, s. 90.

¹¹⁶ **Yves**, s. 30; cette décision est disponible sur le site: www.essec.fr/internet_FR ; www.afcfrance.org/AFC_Consommation/Fiches.../pdf/lettre_AR.pdf.

İrade açıklamaları üç şekilde cisim bulabilir: Birincisi, yazılı belge üzerinde açıklamanın doğrudan görülebilmesi; ikincisi, kâğıt üzerinde cisim bulmuş bir belgenin elektronik ortama kaydedilmesiyle elektronik belgeye dönüşmesi; üçüncüsü de iradenin doğrudan elektronik belge olarak elektronik ortamda oluşturulmasıdır.

Süreklilik unsuru açısından bakılırsa, kaydedilmiş elektronik belgelerde her zaman tekrar ulaşabilme ve çoğaltılabilme özelliği mevcut olduğundan süreklilik unsurunun bulunduğu söylenebilir. Fakat senetle ispat bakımından yazılı bir belgenin ibrazı gerektiğinden, elektronik belgelerde yazılı bir belge üzerinde cisim bulmuş olma unsuru eksik olduğundan, senetle ispatta Fransız Medeni Kanunu'nun 1316. maddesindeki elektronik belge senetle ispat için kullanılabilir¹¹⁷.

2. Yazılılık

a. Genel Olarak

Medeni hukuk anlamında senet, yazılı şekilde ortaya konan bir irade açıklaması olduğundan, elektronik belgelerin senet olarak tanınmasında yazılılık unsuru incelenmelidir.

Bir belgenin senet olarak kabul edilebilmesi için öncelikle yazılı olması gerekmektedir. Bir senede delil olarak dayanıldığında, çoğu kez senedin aslının mahkemeye sunulması zorunluluğu doğmaktadır. Buna karşılık bilgisayardaki bilgiler elektronik veri taşıyıcısında yer almaktadır ve bu bilgiler sadece bilgisayar açıkken ve veriler ekrana çağrıldığında okunabilmektedir. Yazılı belge, kanun bakımından iki özellik gösterir. Birincisi, istenildiğinde ibraz olanağı; diğeri, değiştirilmezliğin temin edilmiş olmasıdır¹¹⁸. Güvenli elektronik imzalı belgeler dışında kalan elektronik imzalı belgelerin, yazılılık şartını sağlayıp sağlamadığının belirlenmesinde, bu belge-

¹¹⁷ **Blanchette**; s. 30; **La loi du 13 mars 2000** qui a modifié le Code civil, et plus précisément les articles 1316 et suivants qui précisent : « L'écrit sous forme électronique est admis en preuve au même titre que l'écrit sur support papier, sous réserve que puisse être dûment identifiée la personne dont il émane et qu'il soit établi et conservé dans des conditions de nature à garantir l'intégrité. » (*Article 1316-1*) Le document électronique est admissible comme mode de preuve sous certaines conditions. « L'écrit sur support électronique a la même force probante que l'écrit sur support papier. » (*Article 1316-3*).

¹¹⁸ "Droit De La Preuve Appliqué Au Commerce Electronique Au Canada", Droit Civil / common law. *Lex Electronica*, vol. 11 n°1 (Printemps / Spring 2006) <http://www.lex-electronica.org/articles/v11-1/dinu.htm> ;<http://www.lex-electronica.org/articles/v11-1/dinu.pdf>; La Acte Autentique A La Acte Autentique Electronique"; [fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques_(fr)).

lerin yukarıda bahsedilen özelliklere sahip olması açısından bir değerlendirme yapılmalıdır.

b. İstenildiğinde İbraz Olanığı

Bir elektronik belge doğrudan algılanabilir değildir. İçeriğinden bilgi sahibi olabilmek için her zaman teknik bir yardımcı araca ihtiyaç vardır. Senet, okunabilir nitelikte bir belge iken; elektronik belgenin bir teknik araç vasıtası ile okunabilir hale getirilmesi gerekir. Elektronik belgelerin okunabilmesi için öncelikle kodlanmış veya kodlanmamış veriler şeklinden, harf veya rakam şekline dönüştürülmeleri gerekmektedir¹¹⁹.

Gelişen teknoloji göz önünde bulundurulduğunda, elektronik belgelerin okunabilmesini sağlayacak teknik araçlara ulaşmak günümüzde artık çok da zor değildir. Bu sebeple elektronik belgelerin sadece bir makine vasıtası ile okunabilir oluşuna rağmen, bu belgenin içeriği hakkında bilgi sahibi olmak için yeterli imkân bulunmaktadır. Bu sebeple, elektronik imzalı bir belgenin bilgisayar ekranında yazılı olarak görülmesi mümkün olduğu için elektronik verilerin yazınlık unsurunu karşıladığı kabul edilebilecektir. Yine yabancı dilde yazılan belgelerin de¹²⁰ hâkimce doğrudan algılanabilir nitelikte olması için, hâkimin diline çevrilmesi gerekmektedir. Bu açıdan değerlendirme yapıldığında, senet sayılan yabancı dildeki belgenin doğrudan algılanabilirliği için nasıl bir tercüman gerekmesine rağmen istenildiğinde ibraz koşulunu sağladığı kabul ediliyorsa; elektronik imzalı belgelerin de bir makine ile doğrudan algılanabilir hale gelebileceği göz önünde bulundurularak, elektronik imzalı belgelerin de istenildiğinde ibraz koşulunu sağladığı kabul edilebilecektir.

Elektronik belgelerin, kâğıt belgelerle kıyaslandığında her ne kadar yazınlık unsurunu karşılamadığı sonucuna varılabilirse de, yazınlık unsuru elektronik belge-

¹¹⁹ **Banat-Berger/Duranti**, s. 122; **Paul**, J'ai particulièrement bénéficié de mes conversations avec Isabelle de Lamberterie, « Justice En Perspectives » Ces idées ont été présentées au séminaire de formation continue organisé par à l'Ecole nationale de la magistrature, le 15 novembre 2002.

¹²⁰ Yabancı bir belgeye dayanana taraf, bunun tercümesi ile birlikte mahkemeye vermek zorundadır. Hâkim ve diğer taraf verilen tercümeyi kabule değer görmezse, belgenin resmen (bilirkişiye) tercüme ettirilmesine karar verebilir.

nin değiştirilmediği ve her zaman algılanabilirliğini karşılamak koşuluyla elektronik belgeler bakımından sağlanmış sayılmalıdır¹²¹ .

c. Değiştirilmezliğin Temin Edilmiş Olması (Tahrif Edilmeme Güvencesi)

Senede kesin delil olarak güvenilmesinin nedenlerinden biri de, senet üzerinde yapılabilecek herhangi bir tahrifatın tespitinin mümkün olması düşüncesidir¹²². Çünkü, senedin unsurlarından olan yazılılık, senedin içeriğinin sürekli hale gelmesini ve iradenin açıklandığı gibi korunmasını sağlamaktadır¹²³. Görüldüğü gibi, yazılılık unsurunun gerçekleştiğinin kabulü için, istenildiği an ibraz edilebilme özelliği tek başına yeterli değildir; ayrıca değiştirilemezliğin de temin edilmiş olması gerekir¹²⁴.

Değiştirilmezlik güvencesi, veri taşıyıcısına sonradan ekleme yapıp yapılamayacağına bağlıdır. Bu sebeple, üzerine ekleme yapılamayacak veri taşıyıcılarına, sadece bir kez yazı yazılabileceğinden, bu verilerin değiştirilebileceği şüphesi olmakla beraber, üzerine ekleme yapılabilecek veri taşıyıcılarında değiştirilmezlik güvencesi bulunmamaktadır.

Günümüz teknolojisinde değiştirilmezliğin temin edilmesi, ancak dijital imza ile oluşturulan belgelerde kabul edilmektedir. Sertifika hizmet sağlayıcısının verdiği anahtar ile imzalanmış elektronik belgelerin tahrif edilmeme güvencesine sahip olduğu kabul edilebilir¹²⁵.

Bilgisayar verilerinin değiştirilip değiştirilmediği sorunu, hâkim tarafından bilirkişi görevlendirilmesi yoluyla çözülebilir. Fakat, yine de verinin durumuna göre, değiştirilmeye karşı gerekli önlemler alınmadıysa, sonradan yapılan değişikliklerin tespit edilememesi söz konusu olacağından, bu belgenin delil olarak kullanılmasının bir anlamı kalmayacaktır¹²⁶.

¹²¹ Larrieu, s. 33.

¹²² Pierre/Catala, s. 40.

¹²³ Esaadi, s. 47.

¹²⁴ Esaadi, s. 48.

¹²⁵ Décret no. 2001-272 du 30 mars 2001 pris pour l'application de l'article 1316-4 du code civil relatif à la signature électronique, JO (2001).

¹²⁶ Lamberterie/Blanchette, s. 30.

3. İrade Beyanı İçermesi

Cisim bulma ve yazılılık unsurları, esasen ispatın asıl konusu olan iradenin anlaşılması için aranmaktadır. Bir hukuki işlemin var olabilmesi için en önemli şart irade açıklaması olduğundan, bunların ispatında senette bulunması gereken en önemli unsur da senedin bir irade açıklaması içermesidir. Belgede, uyuşmazlık konusu hususu içeren yeterli bir irade açıklaması bulunmuyorsa, o belge senet olarak kabul edilmemekle beraber şartlarını taşıyorsa yazılı delil başlangıcı sayılabilir¹²⁷.

Elektronik irade açıklamaları iki anlamda kullanılmaktadır. Birincisi EDI¹²⁸ usulü kullanılarak çevrimiçi şekilde karşı tarafa gönderilen elektronik *irade açıklamaları*, ikincisi *elektronik yolla gönderilen irade açıklamalarıdır*. Elektronik yolla gönderilen irade açıklamalarında, elektronik olarak (internet üzerinden veya e-mail vasıtasıyla) iletilen bir irade beyanında da, dış dünyaya yöneltilmiş bir beyan ve bu beyanla bağlı olma arzusunun var olması gerekir. Burada normal irade açıklamasından tek farkı elektronik yolun seçilmiş olmasıdır¹²⁹.

İnsani düşünce açıklaması içermeyen bilgisayar çıktıları, usul hukuku bakımından senet değildir. Örneğin, maaş ve ücret hesapları senet olarak kabul edilmez. Yine ticari hayatta da bir makbuz veya ticari mektubun senet hükümlerine göre değerlendirilmesi için senedin özelliklerini taşıması gerekir.

4. Delil Elverişliliği

Delil elverişliliği belgede yer alan düşünce açıklamasının içeriğinin hukuken önemli olma zorunluluğudur¹³⁰. Dava konusu hukuki işlemin ispat edilmesini sağla-

¹²⁷ **Castanie**, s. 5.

¹²⁸ (Electronic Data Inter-change) Bu sistemde bilgisayara yüklenmiş olan bir program -araya insan unsuru girmeden- otomatik olarak "irade beyanında" bulunur ve bunu yine otomatik olarak muhabına gönderir. Mesela büyük bir hipermarketin bilgisayar sistemi kendiliğinden deponun son durumunu kontrol etmekte ve gerekirse ihtiyaç halinde daha önceden belirlenmiş firmaya siparişte bulunmaktadır. Görüldüğü gibi bu sistemde insan tarafından yapılan aktif bir hareket söz konusu olmamaktadır.

¹²⁹ Signature Electronique', une donnée qui résulte de l'usage d'un procédé répondant aux conditions définies à la première phrase de l'article 1316-4; Des L'actes Authentiques a L'acte Authentique Electronique", www.juriscom.net/documents/preuvenum20070301.pdf.

¹³⁰ Voir à ce sujet **Carbonnier**, s. 432; leur rapport à la Direction des archives de France, La conservation de la signature électronique: Perspectives archivistiques, disponible <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/fr/quoideneuf/index.html>.

yacak imzalı belgeler senet olarak kabul edilecektir¹³¹. Ancak delil elverişliliği senedin bir unsuru olarak kabul edilmemektedir.

5. İmza

İspat hukuku açısından senet metninin sadır olduğu kişiye aidiyeti önem taşımaktadır. Kişiye aidiyeti belirleyen unsur da imzadır. İmza, genel olarak “*kişinin karakteristik özelliklerini taşıyan ve yazılı alışkanlıkları sebebi ile birbirine benzer şekilde ortaya çıkan kişisel ve yazılı işaretidir*”¹³².

İmza, kural olarak el yazısıyla atılmalıdır. Ancak, bu kurala gelişen teknoloji ve bazı zorunluluklar sebebi ile bazı istisnalar getirilmiştir. İmza atmaya muktedir olmayan veya yazı bilmeyenler için nasıl bir yöntem uygulanacağı düzenlenmiş (Fransız Medeni Kanunu’nun «Décret no. 2001-272 du 30 mars 2001 pris pour l’application de l’article 1316-4 du code civil relatif à la signature électronique», *JORF* -2001), elektronik imzalı belgelerin değeri açıklanmıştır. El yazısı ile imza ve senedin yazılı olması kuralının en önemli istisnası, elektronik ortamda oluşturulan verilerin delil değeridir. Kural olarak elektronik ortamda oluşturulan veriler, senet niteliğinde değildir¹³³. Yine Elektronik İmza Kanunu’na göre de, güvenli elektronik imzanın elle atılan imza ile aynı hukuki sonucu doğuracağı hükme bağlanmıştır. Bu hükümler değerlendirildiğinde, elektronik ortamda oluşturulan verilerin senet sayılabilmesi için, güvenli elektronik imza ile imzalanmış olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

El yazısı ile imzanın işlevleri; imza üstündeki metnin imza sahibinin iradesine uygunluğunu ifade eden sonuçlandırma işlevi, imzalayan kişinin düşünmeden ve acele karar vermesini engelleyici uyarı işlevi, el yazısı ile imzanın bulunduğu kâğıt ile yapılan hukuki işlemin her zaman okunabilmesini sağlayan devamlılık işlevi, sa-

¹³¹ **François**, s. 12. «Directive 1999/93/EC du Parlement Européen et du Conseil du 13 décembre 1999 sur un cadre communautaire pour les signatures électroniques», OJEC L13, 2000.

¹³² **Lamberterie/Blanchette**, s. 35; **Rouchdi**, s. 40.

¹³³ Elektronik ortamda oluşturulan verinin çıktısının altına imzalanması halinde senet niteliği kazanaacağı hususunda bir tartışma yoktur. Çünkü senede ait tüm unsurlar sağlanmış olacaktır. «Décret n° 2001-272 du 30 mars 2001 pris pour application de l’article 1316-4 du Code civil et relatif à la signature électronique», *JORF*, n°77, 31 mars 2001, s. 5070. «Loi n°. 2000-230 du 13 mars 2000 portant adaptation du droit de la preuve aux technologies de l’information et relative à la signature électronique», *JORF*, n° 62, 14 mars 2000, s. 3968; “La Signature Electronique”, http://www.notarius.com/public/signature_num/signature_htm.

hibine aidiyeti belirlemeye yarayan kimliği tespit işlevi, gerçeklik ve ispat işlevleridir. Güvenli elektronik imza bu işlevleri sağlamaktadır; ancak bunun dışındakiler el yazısı ile imzanın sahip olduğu işlevleri sağlayamadığından güvenli elektronik imza dışındaki elektronik imzalar ile oluşturulan belgelerin senet olduğu kabul edilemeyecektir¹³⁴.

6. Orijinallik

Elektronik belgelerde orijinallik yazılı belgelere göre daha önemlidir. Çünkü bir veri taşıyıcısından diğerine kaydedilen veriler, orijinali ve kopyası olarak ayrıca değerlendirilir. Veri taşıyıcısına kaydedilmeden önce veri değiştirilebilir, burada senedin oluşumu başlangıç aşamasındadır. Elektronik bir belgenin içeriğinin bir işlemci veya sabit disk üzerinde bulunan veri ile aynı olması senet orijinali olarak onun niteliğini değiştirmez¹³⁵.

Değiştirilebilir veri taşıyıcısına geçici ilk kayıt bir çeşit senet orijinalidir. Elektronik belgelerde, işlemci veya hard disk üzerinde bulunan verinin kopyasının bulunması sebebiyle senet orijinalinin olmadığı söylenemez. Bu durum, verinin ilk kaydedilişi için geçerlidir. Elektronik belgenin güvenlik veya yenilemek amacıyla disketlere kopyalanması, senet kopyası olarak kabul edilebilir. Fakat verinin ikinci ya da daha sonraki kaydedilişleri, elektronik belgede görülmez ve veri aynı tarzda görünür. Bu nedenle bu belirleme kesin değildir. Bir elektronik belgenin kopyası, kâğıttaki gibi kolayca ayırt edilemez. Yine de elektronik imzalı bir belgenin elektronik ortamdaki kopyalarında elektronik imza bulunacağından, bunun sayesinde değişiklik yapıp yapılmadığı kontrol edilebilecek ve orijinal ile kopya arasında ayırım yapılmasına gerek kalmayacaktır. Fakat bu belgenin çıktısı alındığında imza kontrolü çıktı üzerinden yapılamayacaktır. Bu nedenle elektronik belgelerin çıktılarının değil de, elektronik ortamdaki kopyalarının asıldan ayrı işlem görmesine gerek kalmayacaktır. Yani elektronik ortamdaki kopya ibrazı delil incelemesi için kabul görecektir.

¹³⁴ Rouchdi, s. 42; “La Signature Electronique”, <http://www.vosdroits.service-public.fr> .

¹³⁵ François, s. 221-226. Springfield, Virginia: The Society for Imaging Science and Technology.

Şekil şartına bağlı işlemlerde belgenin orijinalinin ibrazı istendiğinden sadece şekil serbestîsi olan alanlarda elektronik belge ile işlem yapılabilir¹³⁶.

IV. ELEKTRONİK İMZALI BELGELERDE İSPAT YÜKÜ

A. Genel Olarak

Resmi senetler, sahteliği ispat edilinceye kadar kesin delil teşkil ederler; buna karşılık adi senetler mahkeme huzurunda ikrar edilmiş veya mahkemece inkâr eden-den sadır olduğu kabul edilmiş ise kesin delil teşkil ederler. Elektronik senetler, resmi senetler gibi, aksi ispat edilinceye kadar kesin delil sayılırlar. Esasen bu madde de, dolaylı olarak elektronik belge düzenlenmiştir¹³⁷ ve güvenli elektronik imzalı belgeleri resmi senetlere yaklaştıran bir düzenlemedir¹³⁸.

Yargılamada taraflardan biri tarafından bir belge ibraz edildiğinde, tespit edilmesi gereken ilk nokta, bu belgenin kim tarafından düzenlenmiş olduğudur (kimden sadır olduğudur). Dolayısıyla ilk olarak ispat edilmesi gereken husus bu olacaktır¹³⁹.

Hukuki işlemin varlığını iddia eden, lehine hak çıkartan taraf, kural olarak ispat yükünü taşır. Bu iddiada bulunan taraf, karşı tarafça imzalanmış ve hukuki işlemin varlığını, içeriğini belgeleyen imzalı belgeyi ibraz edecektir. Şayet, karşı taraf bu belgeye (kendisi tarafından verilmediği konusunda) itiraz ederse, belgeyi ibraz eden taraf, karşı tarafın belgeyi iddia edilen içerikle imzalayıp imzalamadığını ispatlamalıdır. İspat yükü altında bulunan taraf, bu ispatı, elektronik imzanın, doğru kontrol sonucu ile ortaya çıkmış olan imzanın doğruluğu ile ilişkilendirmelidir.

Yargılama sırasında elektronik imzalı belgeye dayanan ve kural olarak hukuki işlem iddiası bakımından ispat yükünü taşıyan taraf, sadece, imza şifreleme ve sertifikasyon ile ilgili teknik standartlara sahip bir imza usulünün kullanıldığını ve böyle-

¹³⁶ **Pierre/Catala**, s. 35; “La Signature Numerique”, <http://www.un.or.at/uncitral/fr-index.htm>.

¹³⁷ **Yves**, s. 30; cette décision est disponible sur le site: www.essec.fr/internet_FR.

¹³⁸ **Banat-Berger/Duranti**, s. 125;

www.mineco.fgov.be/information_society/consumers_internetguide/home_fr.htm.

¹³⁹ **Maneni**, s. 149.

ce verinin bütünlüğünün korunduğunu ve kimlik tespitinin mümkün olduğunu açıklamakla yükümlüdür¹⁴⁰.

B. Güvenli Elektronik İmza Dışında Kalan İmzalı Belgeler Bakımından İspat Yükü

1. Genel Olarak

Elektronik İmza Fransız Medeni Kanunu'nda m.1316 şartları belirlenmiş olan güvenli elektronik imza dışında kalan imza çeşitlerinin kullanılması suretiyle oluşturulmuş elektronik belgelerin yargılamada delil olarak kullanılması durumunda, bu belgeler, yazılı delil başlangıcı olarak değerlendirilecektir. Elektronik imzalı belgeler sayesinde, bütün bu hallerde mahkeme tarafından iddia edilen vakıa hakkında kanaate varılabilmesi için, belgenin kimden sadır olduğunun bilinmesi, bu belgenin sonradan değiştirilip değiştirilmediği hususunun incelenmesi ve son olarak, hukuki işlemele bağlanma iradesinin varlığı hususları hakkında kanaate varılması gerekecektir.

Güvenli elektronik imza dışında kalan imzalar, basit imza olarak adlandırılırsa basit elektronik imza hakkında şunlar söylenebilir: Basit elektronik imza, kanundaki yazılı şekil şartını yerine getirmeye elverişli olmadığı gibi, yargılamada senet olarak kullanılması da mümkün değildir. Basit elektronik imzanın, kanun tarafından belirlenmiş bir güvenlik değeri de yoktur¹⁴¹. Güvenli elektronik imza dışındaki bir imza ile oluşturulmuş elektronik belge ibraz edildiği zaman üç özelliğinin ispatlanması gerekir¹⁴²:

- Elektronik imzalı belgenin, imzalandıktan sonra değiştirilmemiş olduğu,
- İmza anahtarı sahibi tarafından oluşturulduğu,
- İmzalanmış açıklamanın imzalayan tarafından iradesi sonucu oluşturulduğu ve imzalandığı.

¹⁴⁰ **Maneni**, s. 162.

¹⁴¹ **Maneni**, s. 179; Directive European, Official Journal L13, 19.01.2000, Art.5; Le Texte De La Loi De Teype De La CNUDCI, sur les signataires électroniques a été adopté le 5 juillet 2001, <http://www.un.or.at/uncital/fr-index.htm> .

¹⁴² **Abidet**, s. 91; La loi du 13 mars 2000 portant adaptation du droit de la preuve aux Technologies de l'information et relative a la signataire électronique; "De L'acte Authentique A L'acte Authentique Electronique", www.juriscom.net/documents/preuvenum2007.pdf .

2. İmzalayan Kişinin Kimliğinin Tespiti Bakımından İspat Yükü

a. Elektronik İmzalı Belgeye Dayanan Tarafın İmzalayan Kişinin Kimliğini İspat Etmesi

Elektronik imzalı belgelerde kimliğin ispatı için elektronik sertifikaya ihtiyaç duyulmaktadır. Zira, elektronik imzalı belgelerde, kişinin kimliğini tespit için sertifikaya hizmet sağlayıcıları görev yapmaktadır. Kişinin kimliğinin, yani sadır olma unsurunun ispatında, ispat yükünü taşıyan taraf, hukuki işlemin yapıldığını iddia eden ve bu işlemde kendi lehine hak çıkaran taraftır. Taraf, mahkemeye sertifika kurumunun açık anahtarıyla beraber elektronik imzalı belgeyi ibraz edecek ve sertifika kurumunun imzası sayesinde kimliğin kontrolü mümkün olacaktır.

Kendisine ispat yükü düşen taraf, sertifika yolunun güvenilirliğini ispatlayabilirse, bilirkişi ve bilirkişi incelemesinden sonra mahkeme elektronik imzalı belgeyi imzalayan kişinin kimliği hakkında yüksek ihtimal derecesinde kanat sahibi olabilecektir. Güvenilir bir sertifikasyon olmadığı sürece, elektronik imzalı belgenin delil değeri neredeyse yoktur¹⁴³.

Teknik olarak sertifika içeriğinin güven derecesi, sertifika kurumunun gizli anahtarıyla imzalanmış olmasına göre belirlenecektir. Elektronik imzalı belgenin kimden sadır olduğunun tespiti, sertifikanın da imza kontrolünün sağlanmasıyla mümkündür.

b. Kendisine Karşı Elektronik İmzalı Belgeye Dayanılan Tarafın Kimliğin Tespitine İlişkin İtirazları

Gerekli şekillerde sertifika kontrolü yapıldıktan sonra, sonucunda açık anahtarın kimin adına düzenlendiği konusunda hâkim bir kanaate ulaşacaktır. Ancak bu şekilde kimliği tespit edilen kişi buna itiraz edebilecektir.

Bu itiraz çeşitli iddialar yoluyla olabilir. Örneğin bu kişi, kendisine ait e-imza kartını (çip kartını) üçüncü bir kişiye bıraktığını ve bu kişinin kartı kötüye kullandı-

¹⁴³ **Abidat**, s. 94. “De L’acta Authentique A L’acte Authentique Electronique”
www.juriscom.net/documents/preuvenum2007.pdf .

ğını iddia edebilir¹⁴⁴. Taraf, kartın çalındığını da iddia edebilir. Keza, üçüncü kişinin çip kartını sonradan yaptığını ve bu çip kartı kullandığını da iddia edebilecektir. Bu halde, yani sonradan yapılmış çip kart savunmasında, bu iddiayı-savunmayı ileri süren taraf, ibraz edilen elektronik belgede bulunan imzanın, kendi çip kartı ile değil, sonradan yapılmış çip kartla imzalandığını ispatlamalıdır¹⁴⁵.

3. Elektronik İmzalı Belgenin Sonradan Değiştirilmemiş Olması Bakımından İspat Yükü

a. Elektronik İmzalı Belgeye Dayanan Tarafın Belgenin Değiştirilmediğini İspat Etmesi

İbraz edilen belge bakımından yapılan değerlendirme sonucu, imzanın ilgili elektronik belgeye ait olmadığı, yani belgenin veya imza kısmının, ilk haliyle imzalanmasından sonra değiştirilmiş olduğu tespit edilirse, taraf iddiasını kanıtlar nitelikte bir delil ibraz edememiş sayılacaktır. Bu nedenle ispatlanması gereken önemli hususlardan biri elektronik imzalı belgenin iddia edilen içerikle imzalanmış olduğudur.

Karşı tarafın farklı farklı savunma konuları olabileceğinden, elektronik imzalı belgelerin delil değeri, yalnızca imza kontrolü sonucuna bağlı değildir. Örneğin taraf, imzalama sürecinde imzaladığı belgede yanıldığını ve aslında bu sözleşmenin yapılmasını istemediğini, en azından bu içerikle yapılmasını istemediğini ileri sürebilir. Burada söz konusu olan bağlanma isteği (ki taraf böyle bir iradesinin aslında bulunmadığını iddia etmektedir), elektronik belgelerde, tarafın teknik sebepler nedeniyle belgeyi hiç veya yeteri kadar anlayamamış olmasına dayanılarak reddedilebilir.

Kural olarak, elektronik imzalı belgeye dayanan taraf, belgelerin değiştirilmediğini ve imzalayan kişiden sadır olduğunu ispatlamış ise, imza sahibi kişinin irade açıklamasını, hukuki işlemle bağlanma isteği ile yaptığını ispatlamak zorunda değildir. Yani hukuki işlemle bağlanma isteğinin bulunmadığını kural olarak imza sahibi kişi ispatlamalıdır¹⁴⁶.

¹⁴⁴ **Abidat**, s. 103. Théorie Et Pratique De La Preuve Documentaire A L'ère De L'électronique Exposé Aux Journées D'information Luridique 2004; www.juriscom.net.

¹⁴⁵ Voir **Pierre/Catala**, s. 47. **Abidat**, s. 107.

¹⁴⁶ **Gobert/Montero**, s. 117; **Amegé**, s. 55. www.lexana.com, **Elnouafla**, s. 51-103.

Hâkim eksik teknik donanım nedeniyle kendisi imza kontrolü yapamazsa bu konuda bir bilirkişiye başvurabilecektir. Elektronik imza kontrolünün sonucu, açıklama içeriğinin değiştirilmemiş olduğunu gösteriyorsa, hâkimin belgenin doğruluğu ve gerçekliği konusunda bir kanaat edinmiş olacaktır.

b. Kendisine Karşı Elektronik İmzalı Belgelere Dayanılan Tarafın Taklit Ve Tahrifat İtirazlarını İspat Etmesi

Belgeyi imzaladığı iddia edilen taraf bu yönde bir iddiada da bulunabilecektir. Bu savunmalar bakımından da ispat yükü, genel kural kapsamında kendi lehine hak çıkararak kimsede, yani belgeyi imzaladığı iddia olunan kişidedir.

Bu kişi iddia ettiği durumu, yani taklit ve tahrifat iddiasını, başka bir belgeyi aynı elektronik imza ile imzalayarak ve fakat başka bir içerik ibraz ederek ispatlayabilecektir.

4. Hukuki İşleme Bağlanma İradesi Bakımından İspat Yükü

Hukuki işlemle bağlanma iradesi, elektronik imzalı belgeler bakımından da düzenleyen kimsenin belgeyi imzalaması ile vücut bulacaktır. Ancak elektronik belgeler bakımından kâğıt belgelerden farklılık, doğrudan algılanabilir olmamalarıdır. Kâğıt belgelerde içeriğin tam olarak görülebilmesi problemiyle karşılaşılmaz. Hukuki işlemin yapıldığını iddia eden taraf bunu ispat yükü altında iken, bu hukuki işlemle bağlı olma iradesi olmayan kimse de bu iddiasını ispatla mükelleftir¹⁴⁷.

§ 4. SENETLERİN MAHKEMEYE VERİLMESİ ZORUNLULUĞU

Buraya kadar, Fransız hukukunda senet kavramı ve çeşitlerini incelemeye ve bu konuda Fransız hukukundaki durumu genel olarak ortaya koymaya çalıştık. Bu başlık altında ise, bir davada delil olarak dayanılan senedin mahkemeye nasıl ibraz edileceği üzerinde durulacaktır (Fransız Usul Kanunu m. 139-148).

Davacının ve davalının, ellerinde bulunan yazılı belgeleri dava dilekçesi ve cevap layihası ile birlikte mahkemeye vermeleri gerekmektedir. Taraflar mahkemeye yazılı belgeler verdikten sonra, hâkim tarafından incelemeye değer görülen senetler

¹⁴⁷ “Les Actes Authentiques Electroniques Reflexion Juridique Prospective”, la documentation française, Paris 2001, www.document.

dava dosyasına konur, önemli olmayan senetler, yani davanın esası bakımından değerlendirilmeyecek senetler, verene geri verilir. Bir taraf dava açarken ya da cevap dilekçesi verirken, elinde bulunmayan senetleri sonradan mahkemeye verebilir. Davanın taraflarından biri, iddiasını ispat için, karşı tarafın veya üçüncü kişinin elinde bulunan bir senede veya belgeye dayanabilir¹⁴⁸.

Senede dayanan taraf, senedin aslı zayı ya da yok olduğundan mahkemeye veremiyorsa, noterlikçe onaylı olmayan adi senet suretleri delil teşkil etmeyecektir. Fransız hukuku bakımından, eğer senedin aslı noterde bulunabilirse, o zaman bu fotokopi ispat bakımından asıl gibi kabul edilmektedir. Ancak senedin aslı bulunamazsa, bu durumda hâkim, fotokopiyi inceler ve fotokopi aslını yansıtırsa, asıl gibi kabul edilir; ancak fotokop asıl gibi gözükmez ve aslını yansıtmazsa, hâkim fotokopiyi reddeder¹⁴⁹.

Senedin aslı resmi bir dairede veya noterde olduğu için bunu mahkemeye vermeyen taraf, senet aslının bu daireden getirilmesini isteyebilir.

Taraflardan hiç biri, karşı tarafın davayı kazanması için kendi aleyhine ve onun lehine olan delilleri göstermekle yükümlü tutulamaz. Her iki taraf, dayandıkları delilleri kendileri göstermekle yükümlüdürler. Ancak, senetler bakımından kanun bazı istisnalar öngörmüştür. Bir taraf, elinde bulunan senetleri, kendi aleyhine delil teşkil etse dahi, mahkemeye vermek durumundadır. Mahkemeye verilmesi zorunlu olan senetler, davada dayanılan senetler, mektuplar, müşterek olan senetlerdir.

Taraflardan biri, üçüncü kişi nezdinde mevcut bir belgenin ibrazını talep ediyorsa, bu belgenin içeriğini bildirmek durumundadır. Hâkim, bunun davaya etkili olduğu kanaatine varırsa, üçüncü kişiye belgenin ibrazını emreder. Üçüncü kişi, bu durumda belgenin ibrazından kaçınırsa, onun hakkında tanıklara ilişkin hükümler uygulanabilir¹⁵⁰.

¹⁴⁸ Goubeaux/Gilles/Bier/Philippe, s. 49; Ebo elouafa, s. 95.

¹⁴⁹ Gorphe, s. 39-42; Tharouat, s. 97-104.

¹⁵⁰ Elsanhoury, s. 130-200; Toulba, s. 440.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SENETLE İSPAT KURALI VE İSTİSNALARI

§ 5. SENETLE İSPAT KURALI

I. GENEL OLARAK SENETLE İSPAT ZORUNLULUĞU (FRANSIZ MEDENİ KANUNU m. 1315-1369)

Fransız hukukunda, hem daha önce açıkladığımız sebeplerle hem de tahkikatın bazı zorluklarından kurtulmak ve yargılamayı basitleştirmek amacıyla değeri belirli bir miktarı aşan hukuki işlemlerin sadece senetle ispatlanabileceği öngörülmüştür (Fransız Medeni Kanunu m.1341,1348).

Senetle ispat zorunluluğunu düzenleyen bu kuralların yukarıda belirtilen amacı, bu kuralların kamu düzenine ilişkin olmadığı sonucuna götürmektedir¹⁵¹.

Fransız hukukunda da, Türk hukukunda olduğu gibi hukuki işlemler önemli ölçüde senetle ispat edildiğinden, senedin delil olarak önemi çok büyüktür.

Belli bir meblağı aşan hukuki muameleler ve senede karşı olan iddialar (Fransız Medeni Kanunu m.1341,1342) kural olarak sadece senet ile ispatlanabilir. Ancak bu iki kuralın bazı istisnaları da vardır. Bir sonraki başlık altında bu konu da ayrıca ele alınacaktır.

Terim bakımından, senetle ispat zorunluluğu yerine, aslında “kesin delille ispat zorunluluğu” demek daha doğrudur. Diğer yandan da “senetle ispat zorunluluğu”, “tanıkla ispat yasağı” şeklinde de ifade edilmektedir. Bunun sebebi, senedin kesin delillerde sahip olduğu önem, takdiri deliller arasında da tanık bakımından söz konu-

¹⁵¹ **Jean-Luc**, s. 63; www.banquept.fr/documents/ecrit/rapport_fra_a_ecrit_2007.pdf.
www.panjuris.univparis1.fr/pdf/jeuland.pdf.; **Esanhour**, s. 140; “La Preuve Des Actes Juridiques”, preuves parfaites Principe:
www.eu2008.fr/...actes_authentiques/actes_authentiques_dossier_de_presse_FR.pdf.fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques_(fr).

sudur. Senetle ispat zorunluluğu bakımından, senedin (yazılı şekil) varlığı bir ispat şartıdır¹⁵².

II. SENETLE İSPAT ZORUNLULUĞUNA İLİŞKİN KURAL

Belli bir miktarın (mablağın) üzerindeki hukuki işlemlerle, meblağ ve değerine bakılmadan senede bağlı olan her türlü iddiaya karşı ileri sürülen iddialar senetle ispatlanmalıdır (Fransız Medeni Kanunu m. 1341, 1343).

Hukuki işlem, belli bir hakkın veya hukuki ilişkinin doğumu, değiştirilmesi veya ortadan kaldırılmasını meydana getirmeye yarayan bir irade açıklamasıdır. Bu irade beyanı, tek taraflı ya da iki taraflı veya çok taraflı olabilir.

Bu hukuki işlemlerin yapıldıklarında miktar veya değeri Fransız Medeni Kanunu'nun 1341. maddesindeki sınırı geçtiği takdirde, senetle ispat olunması gerekir. Her çeşit hukuki işlemlerin, kural olarak senetle ispatlanması gerekmektedir.

Örneğin, Kanunda belirtilen miktardan fazla bir paranın ödünç verildiği, bu miktardan fazla bir borcun ödendiği, yine bu miktardan fazla bir menkul satışı sözleşmesinin varlığı senetle ispatlanması gerekmektedir.

Senetle ispat zorunluluğunun alt sınırı Fransız Medeni Kanunu'nda düzenlenmiştir (1500 Euro)¹⁵³.

Kanunda da açıkça belirtildiği üzere, hukuki işlemin meblağ veya değerinin yukarıdaki sınırı geçip geçmediği, hukuki işlemin yapıldığı zamanki durumuna göre belirlenecektir.

Bir hukuki işlemin senetle ispatının gerekip gerekmediği, o hukuki işlemin tümünün değerine göre belirlenir. Fransız Medeni Kanunu'nun 1341. maddesinde belirtilen miktardan fazla bir hukuki işlemin miktar veya değeri, ödeme veya borçtan

¹⁵² Jean-Luc, s. 64; www.banquept.fr/documents/ecrit/rapport_fra_a_ecrit_2007.pdf. www.panjuris.univ-paris1.fr/pdf/jeuland.pdf; Esanhour, s. 141; "La Preuve Des Actes Juridiques", preuves parfaites Principe: www.eu2008.fr/...actes_authentiques/actes_authentiques_dossier_de_presse_FR.pdf. [fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques_(fr)).

¹⁵³ Roblot, s. 9-11; L'article L110-3 du Code de commerce affirme le principe de liberté de la preuve en matière commerciale. Lorsque l'acte concerne une somme de moins de 1500 € (Décret du 20 août 2004).

ibra gibi herhangi bir nedenle, Kanunda belirtilen meblağdan aşağı düşse bile, hukuki işlem senetsiz ispatlanamaz. Bunun gibi, Fransız Medeni Kanunu m.1341 hükmündeki meblağdan fazla olan bir alacağın ödenmesinde, ödendiği ileri sürülen para Fransız Medeni Kanunu m.1341 hükmündeki miktardan az olsa bile, bu ödemenin senetle ispatı gerekir¹⁵⁴.

Senetle ispat zorunluluğuna ilişkin hükümler, kamu düzenine ilişkin olmadığından, senetle ispatı gereken durumlarda taraf, tanık dinletmek isterse, hâkim karşı tarafa senetle ispat zorunluluğu hakkındaki hükümleri hatırlattıktan sonra, karşı tarafın açık icazetini alarak tanık dinleyebilir. Burada hâkimin, iddiasını senetle ispat zorunda olan tarafın, tanık dinletmek istemesi üzerine, bu tanık dinletme istemini hemen reddetmek yetkisi yoktur. Yine, hâkimin diğer tarafa, iddianın, aslında senetle ispatlanması gerektiğini hatırlatması da tarafa yol göstermek anlamına gelmez. Çünkü hâkimin bu hatırlatmayı yapması, kanunun getirdiği bir yükümlülüktür¹⁵⁵.

¹⁵⁴ **Esaaadi**, s. 98-116; En principe, la preuve des actes juridiques se fait par des procédés de preuve parfaits, que sont l'écrit, l'aveu judiciaire et le serment décisoire. Ces procédés de preuve parfaits sont admissibles en toute matière et lient le juge, qui doit en tirer la conséquence. Au premier plan des procédés de preuve parfaite, il y a la preuve littérale, l'écrit. L'art. 1341 du Code civil dispose : « Il doit être passé acte devant notaires ou sous signatures privées de toute chose excédant une somme ou une valeur fixée par décret, même pour dépôt volontaire, et il n'est reçu aucune preuve par témoin contre ou outre le contenu aux actes, ni sur ce qui serait allégué avoir été dit avant, lors ou depuis les actes, encore qu'il s'agisse d'une somme ou valeur moindre ». La preuve des actes juridiques :

preuvesparfaitesPrincipe ;(www.eu2008.fr/...actes_authentiques/actes_authentiques_dossier_de_presse_FR.pdf).

¹⁵⁵ Par exception au principe posé à l'art. 1341 du Code civil, le législateur autorise le recours à d'autres modes de preuves, que sont le témoignage, la présomption de fait, l'aveu extra-judiciaire et le serment supplétoire. Ces modes de preuve ne lient pas le juge et ne sont que acceptés dans des cas précis : lorsqu'il existe un commencement de preuve par écrit, c'est à dire, au sens de l'article 1347 du Code civil, "tout acte par écrit émané de celui contre lequel la demande est formée ou de celui qu'il représente, et qui rend vraisemblable le fait allégué".

-Lorsqu'il a été matériellement ou moralement impossible d'exiger une preuve littérale (article 1348 alinea 1 du Code civil).

-Lorsque l'écrit a été perdu par cas fortuit ou de force majeure (article 1348 alinea 1 du Code civil).

-En cas de perte de l'original mais de présentation d'une copie qui en est la reproduction fidèle et durable. (Article 1348 al 2 du Code civil) ;

« [http://fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques_(fr)) »

Catégories : [Jurispedia:ébauche](#) | [Jurispedia:ébauche \(fr\)](#) | [France](#) | [Droit privé \(fr\)](#) | [Droit civil \(fr\)](#) | [Preuve civile \(fr\)](#).

III. SENEDE KARŞI SENETLE İSPAT ZORUNLULUĞU

Senede bağı olan her türlü iddiaya karşı savunma olarak ileri sürülen ve senedin hüküm ve kıymetini ortadan kaldıracak veya azaltarak nitelikle bulunan hukuki işlemler ancak senetle ispatlanabilir.

Senede karşı senetle ispat zorunluluğu senedin tarafları yönünden geçerlidir. Senedin tarafları kavramına mirasçılar da (yani külli halefler de) dahildir. Şayet mirasçılar mahfuz paylarına dayanmakta ise, o zaman miras bırakan kişiye karşı, üçüncü kişi durumunda olduklarından, senede karşı iddianın senetle ispatlanması gerekmektedir, takdiri delille (tanık) de ispatlanabilir. Bu halde mirasçı, yalnız kendi hakkına dayandığı için, miras bırakan kişi ile üçüncü kişi arasında hukuki işleme karşı üçüncü kişi durumundadır. Miras bırakan ile üçüncü kişi arasındaki hukuki işlem, miras bırakanın mahfuz payına tecavüz niteliği sonucunu doğruyorsa mirasçı, bu gibi işlem danışıklığı (muvazaalı) olduğunu tanıkla ispatlayabilir (Fransız Medeni Kanunu m.1345,1346)¹⁵⁶.

§ 6. SENETLE İSPAT KURALININ İSTİSNALARI

I. GENEL OLARAK

Fransız hukukunda yargı içtihatları, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesinin uygulama alanını genişletme yönündedir. Buna bağı olarak, senetle ispat kuralında da nisbi bir genişleme olduğunu söylemek uanlış olmayacaktır.

Bu genişleme, bir yandan senetle ispat kuralının istisnasını oluşturan maddi ve manevi imkânsızlık hallerini, diğ er yandan da yazılı delil başlangıcını (commencement de preuve par écrit) (Fransız Medeni Kanunu m.1347) geniş yorumlayarak yapılmaktadır. Ayrıca, Fransız hukukunda bunun dışında, yemin (serment) (Fransız Medeni Kanunu m.1357)¹⁵⁷, taraflarca teklif olunan ve tamamlayıcı yemin

¹⁵⁶ Jean-Luc, s.15; Esaadi, s. 108-112.

¹⁵⁷ C'est une déclaration par laquelle l'une des parties au procès reconnaît sa faute, une infraction ou les droits de l'autre partie (article 1354 du code civil). Si cet aveu est réalisé devant une instance de justice sa force probante est absolue et le juge est obligé de juger en conséquence, l'aveu est alors dit judiciaire. Il est irrévocable sauf erreur de fait. Si l'aveu est réalisé en dehors des instances judi-

olmak üzere ikiye ayrılmakta; taraflarca teklif olunan yemin, akdi ilişkinin niteliği dolayısıyla bağlayıcı sayılmakta, tamamlayıcı yemin ise, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesine tabi kılınmaktadır¹⁵⁸.

II. YAZILI DELİL BAŞLANGICI (COMMENCEMENT DE PREUVE PAR ÉCRIT) (FRANSIZ MEDENİ KANUNU m. 1347)¹⁵⁹

Senet ile ispatı gereken bir hukuki işlem hakkında yazılı delil başlangıcı varsa, tanık da dinlenerek hukuki işlemin ispat edilebilmesi mümkündür. Yazılı delil başlangıcına örnek olarak borçlunun el yazısıyla yazdığı, fakat imzalamadığı bir mektup, makine ile yazılmış olup da borçlunun parafını taşıyan belge, böyle bir belgede karşı tarafın yaptığı çıkıntılar sayılabilir. Bir hukuki işlem hakkında kanundaki şartlara uygun bir yazılı delil başlangıcı varsa, o hukuki işlem ile ilgili olarak tanık dinlenebilir.

Fransız Medeni Kanunu'nun 1347. maddesinde, senetle ispat zorunluluğunun istisalarından, yazılı delil başlangıcı tanımlanmıştır. Buna göre, “*delil başlangıcı dava konusunun tamamen ispatına yetmemekle beraber bunun vukuuna delalet eden ve aleyhine ibraz edilmiş olan tarafça verilen evrak ve belgedir*”. Yani, aleyhine dava açılan kimseden veya onu temsil edenden sadır olup iddia edilen vakıayı gerçeğe yakın gösteren (her yazılı senet) bu şekilde adlandırılır. Görüldüğü üzere, yazılı delil başlangıcı Türk hukukuyla aynı şekildedir.

ciaires, dans une lettre, un enregistrement audio, fait devant témoin... sa force probante est relative, il ne fait qu'informer le juge qui n'est en aucun cas tenu par cet aveu, dit extra-judiciaire.

¹⁵⁸ Preuve en droit civil français ; <http://polaris.gseis.ucla.edu/blanchette/papers/cce.pdf>. “Commencement De Preuve Ecrit, La Preuve D'un Droit”, d'après <http://www.vosdroits.service-public.fr>.

¹⁵⁹ La loi admet que de simples écrits constituent des débuts de preuve par écrit à condition d'être complétés par d'autres moyens de preuve. Pour qu'il y ait commencement de preuve par écrit, il doit exister un écrit (lettre, chèque, talon de mandat...) et cet écrit doit provenir de la personne à l'encontre de laquelle l'intéressé veut faire la preuve. Le commencement de preuve doit rendre probable ce que l'intéressé avance et ce qu'il soutient. D'après; Commencement de preuve par écrit Ce sont des débuts de preuve qui doivent être complétés par d'autresmoyens de preuve. Il doit exister un écrit: chèque, lettre, photocopie, fax...Événement: Pour qu'il y ait commencement de preuve par écrit, il doit exister un écrit <http://www.vosdroits.service-public.fr>.

A. Yazılı bir Belge Olması

Yazılı delil başlangıcı için, ilk olarak yazılı bir belge bulunmalıdır. Görüntü ve ses bantları ve fotoğraf, yazılı olmadığı için yazılı delil başlangıcı sayılmaz. Yazılı delil başlangıcının varlığından bahsedebilmek için, mahkemeye bir yazı ibraz edilmelidir. Bu unsur şekle ilişkin bir özelliktir. Kanundaki tanıma göre de, yazı ön koşul sayılabilir¹⁶⁰. Eğer el yazısı ile yazılmış bir belge varsa ve yazının karşı tarafa ait olduğu ileri sürülüyorsa, yazı şartı gerçekleşmiştir. Yazılı delil başlangıcının varlığını kabul etmek için belgedeki yazılar ya da en azından imza veya paraf, aleyhine delil olarak kullanılacak kişiye ait olmalıdır.

B. Yazılı Belgenin Aleyhine İleri Sürülen Tarafça Düzenlenmiş Olması

Bu şart, yazılı delil başlangıcının kaynağını gösterir. Sebebi de kendi lehine delil ileri süren kişinin ürünü olan bir belgenin delil olarak kabul edilemeyeceğidir. Üçüncü bir şahıs tarafından meydana gelmiş belgeler de yazılı delil başlangıcı sayılmaz¹⁶¹. Karşı taraf, ibraz edilen belgenin kendisine ait olduğunu kabul ederse, bir inceleme yapılmaksızın belgenin karşı taraftan sadır olduğu kabul edilir. Yazının inkârı halinde yazı karşılaştırması yapılarak o kişiden sadır olup olmadığı anlaşılır.

Yazılı delil başlangıcı olan belgenin, mutlaka davadan önce aleyhine delil olarak kullanılacak hasımdan sadır olma şartı aranmamaktadır, dava devam ederken de verilmiş olan belge de yazılı delil başlangıcı niteliğinde sayılabilir.

C. Belgenin İddianın Varlığına Delalet Etmesi

Senet, doğrudan iddia konusu işlemin tam bir delilini teşkil etmekte iken, yazılı delil başlangıcı sayılan belge, iddianın dayanağı olan vakıaların gerçeğe yakın olduğunu göstermekte, yani bunlara delalet etmektedir. Belgenin içeriği ile iddia edilen husus arasında bağlantı bulunmalı ve söz konusu belge, iddia edilen hususu

¹⁶⁰ Il existe déjà "un commencement de preuve par écrit" que la photocopie viendra renforcer. Mais qu'appelle-t-on précisément un "commencement de preuve par écrit" ? Il s'agit d'un écrit quelconque (un bon de commande non signé ou une lettre d'intention établie entre l'acheteur et le vendeur, par exemple) qui rend "vraisemblable" le fait qui doit être prouvé, comme la réalité d'une relation commerciale (article 1347 du code civil). Un commencement de preuve par écrit n'est pas en lui-même suffisant. Comme son nom l'indique, il ne constitue qu'un début de preuve qu'il faut impérativement compléter par une autre preuve. C'est seulement associée à ce complément de preuve qu'elle sera prise en compte par un juge; *didier. simeoni. perso. sfr. www.fr/.../photocopie est elle une preuve.pdf*.

¹⁶¹ *Perelman/Foriers*, s. 362.

doğrulmalıdır. Senette bu doğrulama tamdır, yazılı delil başlangıcında bağlantı olmakla birlikte, belge içeriği iddiayı gerçeğe yakın göstermekte, kısmi bir doğrulama gerçekleştirmektedir¹⁶².

D. Yazılı Delil Başlangıcının Niteliği

Yazılı delil başlangıcı, senetle aynı ispat gücüne sahip değildir, kesin delil niteliği yoktur, takdiri delil olarak kabul edilir. Başlı başına delil olmama özelliği, yazılı delil başlangıcını senetten ayırmaktadır. Senet, hâkimi bağlar; yazılı delil başlangıcında ise, hâkim iddianın ispatını sabit sayıp saymamakta serbesttir. Fransız Medni Kanunu'nun 1347. maddesinin uygulanmaması söz konusudur. Yani, yazılı delil başlangıcını hükümden düşürmek için, senede veya yazılı delil başlangıcına gerek yoktur.

Yazılı delil başlangıcının bulunduğu hallerde, hukuki işlemlerin senetle ispat zorunluluğu kalkmaktadır. Bunun yerine, yazılı delil başlangıcı ile birlikte, tanık veya diğer takdiri delillerle iddianın ispatına çalışılır¹⁶³.

III. MADDİ VE MANEVİ İMKÂNSIZLIK DURUMLARI

Senet alınmasının imkânsız (maddi ve manevi) olduğu bazı durumlarda, Fransız Medeni Kanunu'nun 1341. maddesi hükmündeki miktardan fazla olan hukuki işlemlerin, istisna olarak tanıkla ispatı mümkündür.

Bu imkânsızlıklar maddi veya manevi olabilir. Maddi bir imkânsızlık örneği olarak, bir deprem sırasında yapılan hukuki işlemler için senet düzenlenmesi ve alınmasında maddi imkânsızlık vardır.

Manevi bir imkânsızlık durumunda da senet alınamayacağından, senetle ispat kuralına istisna getirilmiştir. Örneğin, çok yakın arkadaşlar arasındaki bir hukuki işlemde, bu kişilerin birbirinden senet istemesi hoş karşılanmayacağından, senet alınmasında manevi bir imkânsızlık vardır.

¹⁶² Lévy, s. 40-44.

¹⁶³ Jeuland, s. 6-10.

Bu haller dışındaki haller, istisna olarak kabul edilemez. Çünkü Kanun, senetle ispat kuralının istisnalarını sınırlı olarak saymıştır¹⁶⁴. Bu haller şunlardır (Fransız Medeni Kanunu m. 1341, 1342):

Yakınlardan senet alınmasının manevi zorluğu bulunması sebebiyle, bu durum bir istisna olarak kabul edilmiştir. Alt ve üst soy arasındaki hukuki işlemler, her halde (yani miktar veya değerine bakılmaksızın) tanıkla ispat edilebilmektedir. Evlilik birliğinin devamı sırasında yapılmış olan hukuki işlemler, anlaşmazlığın boşanmadan sonra ortaya çıkmış olması durumunda tanıkla ispatlanabilir. Arkadaşlar arasında da hukuki işlemler aynı istisnaya girmektedir

Haksız fiil dolayısıyla tazminat talep edenin, bu fiili tanıkla ispat etmesi mümkündür. Haksız fiil bir hukuki işlem olmadığından ve haksız fiilden doğan tazminat alacakları için senet almak imkânsız bulunduğundan, haksız fiilden doğan tazminat alacaklarının, senetle ispat zorunluluğu kuralının dışında kalması doğaldır. Haksız fiiller, diğer bütün hukuki fiiller gibi tanıkla ispat edilebilir.

Yangın, deniz kazası, düşman istilası gibi senet alınması mümkün olmayan veya son derece zor durumlarda yapılan işlemler de tanıkla ispatlanabilir. Burada senet alınmasında maddi imkânsızlık olduğu için, tanıkla ispata izin verilmemiştir. Burada davacı, bir hukuki işlemi tanıkla ispat edebilmek için, önce böyle bir afet meydana geldiğini, sonra da hukuki işlemi bu afetin zorunlu bir sonucu olarak yaptığını ispat etmekte yükümlüdür. Örnek, bir kimsenin mallarını yangından kurtarmak veya yangın yerinden çabucak uzaklaştırmak için yaptığı hukuki işlemler tanıkla ispat edilebilir.

Halin icaba ve iki tarafın durumlarına göre, senede bağlanmama teamül (geneleksel) durumunda ise, hukuki işlemler tanıkla ispat edilebilir. Burada senet alınmasında bir manevi imkânsızlık olduğu için tanıkla ispat edilebilmektedir. Örnek olarak, nişan hediyelerinin geri verilmesi davasında, verilen hediyeler tanıkla ispatlanabilir. Evlat edenin ile evlatlık arasındaki hukuki işlemler, ticari işlerde daha geniştir ve avukat ile müvekkilini arasındaki borç senedi bu şekildedir. Fakat taraflar, böyle bir manevi imkânsızlığa rağmen, aralarındaki hukuki işlemi senede bağlamışlarsa,

¹⁶⁴ **Mensour**, s. 114-124; **Esaadi**, s. 113-119; “Commencement De Preuve Ecrite, La Preuve D’un Droit”, d’après <http://www.vosdroits.service-public.fr>.

artık o senede karşı olan iddialarını tanıkla ispat edemezler. Çünkü, taraflar aralarında (asıl) hukuki işlemi bir defa senede bağlamakla, böyle bir geleneğin (manavi imkânsızlığın) olmadığını veya bu geleneğin aksine hareket ettiklerini kabul etmiş sayılırlar¹⁶⁵.

Sözleşmelerdeki hile, hata, gabin ve ikrah iddiaları da tanıkla ispat edilebilir. Hile, hata, gabin ve ikrahın da senede bağlanması imkânsızdır ve bu nedenle senetle ispatlanmasında maddi imkânsızlık vardır. Burada da, haksız fiillerde olduğu gibi, hata, hile, gabin ve ikrah iddialarının senede bağlanmasında maddi imkânsızlık olduğu için, bu iddiaların tanıkla ispat edilebilmesi doğaldır. Yazılı sözleşmelerde en çok rastlanan iddialardan hiledir. Örnek olarak, alacaklı, borçlunun kendisine (alacaklıya) vermiş olduğu borç senedini hile ile geri aldığını tanıkla ispat debilir¹⁶⁶.

IV. SENEDİN KAYBOLMASI

Senedin kaybolması halinde, esasen bir senet alınmıştır. Yani diğer istisnalardan farklı olarak aslında hukuki işlem yapılırken bir senet vardır, fakat bu senet sonradan kaybolmuştur. Senedin kaybolması halinde, senede bağlı olan hukuki işlem tanıkla ispatlanabilir. Burada iki ihtimal vardır:

A. Senedin Sahibi Elinde Kaybolması

Ani bir olay veya mücbir bir sebep ile senedin sahibi elinde kaybolması halinde, senedin bundan dolayı kaybolduğu hakkında kanaat verici delil ve belirtiler varsa, kaybolan senedin içeriğinde yer alan hukuki işlem tanıkla ispat edilebilmektedir.

Burada senedin ani bir olay veya mücbir bir sebep dolayısıyla kaybolmuş olması gerekir. Yani, senedin her türlü kaybolması tanık dinlenebilmesini haklı göstermez. Örneğin, alacaklı senedini kaybetmiş ise, bunu ve alacağını tanıkla ispat edemez.

Senet mücbir sebep (yani senet sahibinin kusuru olmaksızın onun iradesi dışındaki sebepler) nedeniyle kaybolmuş ise, gene tanık dinlenebilecektir. Örneğin,

¹⁶⁵ Lévy, s. 41-46; Midri, s. 61-64 ;Bakouch, s. 216-236; Esaadi, s. 128-142.

¹⁶⁶ Jeuland, s. 8-10. Midri, s. 61-64 ;Bakouch, s. 216-236; Esaadi, s. 128-142.

senet sahibinin evinden çalınmış olması halinde ya da ondan tehdit ile alınması halinde de tanık dinlenebilir¹⁶⁷.

B. Senedin Resmi Bir Memur Elinde Kaybolması

Senet sahibi, senedini usulüne uygun olarak bir resmi memura vermiş ve senet bu resmi memur elinde kaybolmuş ise, bu hususta kanaat verici delil ve belirtilerin bulunması halinde, senet konusu hukuki işlem tanıkla ispat edebilir¹⁶⁸.

Sendin mücbir sebeple veya olağanüstü bir olay sonucu kaybolması hakkında senedi kaybeden taraf, tanık dinletebilir. Ancak hukuki işlemin tanıkla ispat edilebilmesi için, senedin mücbir sebeple kaybolduğunu ispatlaması lazımdır¹⁶⁹.

V. SENEDE KARŞI SENETLE İSPAT ZORUNLULUĞUNUN İSTİSNALARI

Senede karşı senetle ispat zorunluluğuna ilişkin kuralın da bazı istisnaları vardır, ancak bu istisnalar daha azdır. Çünkü, burada asıl hukuki işlem senede bağlandığı için, artık tarafların birbirinden senet almalarında manevi bir imkânsızlık bulunduğundan söz edilemez.

Yakın hısımlar arasındaki hukuki işlemler senede bağlanmış ise, artık bu yakın hısımların birbirinden senet almalarında manevi imkânsızlık bulunduğu söz edilemez. Bu nedenle, yakın hısımlar arasındaki senede karşı ileri sürecek savunmalar tanıkla ispatlanamaz, ancak senet ile ispatlanabilir.

Yangın, deniz kazası gibi senet alınması imkânsızlık olan durumlarda ya da çok güç olan haller söz konusuysa senede karşı işlem tanıkla ispatlanabilir.

Yazılı delil başlangıcı varsa, senet karşı ileri sürülen savunma, tanıkla ve yazılı delil başlangıcıyla ispatlanabilir.

¹⁶⁷ Perelman/Foriers, s. 362; Esaadi, s. 142-135.

¹⁶⁸“La Preuve Des Actes Juridiques”, preuves parfaites Principe; www.eu2008.fr/...actes_authentiques/actes_authentiques_dossier_de_presse_FR.pdf; Esaadi, s. 136-139.

¹⁶⁹ Esaadi, s. 136-146; “La Preuve Des Actes Juridiques”, preuves parfaites Principe; www.eu2008.fr/...actes_authentiques/actes_authentiques_dossier_de_presse_FR.pdf [http://www.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques.\(fr\)](http://www.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques.(fr)).

Sözleşmedeki gabin, hatta ve hile tanıkla ispat edilebilir. Senedin mücbir bir sebeple kaybolduğunda hukuki işlemler tanıkla ispat edilebilir¹⁷⁰.

¹⁷⁰ **Goubeaux/Gilles/Bier/Philippe**, s. 62; **Bakouch**, s. 231-138.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK VE CEZAYİR HUKUKU İLE KARŞILAŞTIRMA

§ 7. TÜRK HUKUKUYLA KARŞILAŞTIRMA

I. GENEL OLARAK TÜRK HUKUKUNDA DELİL VE SENET KAVRAMLARI

A. Delil Kavramı ve Delil Sistemi

İspat, bir önermenin doğruluğu hakkında kanaat verilebilmesi için bir nedenselliğin ortaya konulmasıdır. Delil ise, çok genel bir tanımla, ispat için başvuru araçtır¹⁷¹.

Delillerle ilgili genel olarak iki sistem kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi, bir yargılamada kullanılacak delillerin tek tek belirtildiği sistemidir ki, buna “katı (veya sıkı) delil sistemi” denilmektedir. Bu sistem içerisinde kanunda belirtilen deliller dışında başkaca bir delilin kabul edilmesi mümkün değildir, örnek olarak Alman Hukuku’ndaki düzenleme bu şekildedir. Türk Hukukunda ise, “serbest delil” sistemi kabul edilmiştir. Bu sistem içerisinde, deliller belirtilmiş olsa da, deliller konusunda bir sınırlama yapılmamıştır; yani ispat aracı olabilecek her şey, delil olarak kabul edilmiştir. Çünkü, kanunda düzenlenmemiş diğer delillerin özel hüküm sebepleri (m.367) başlığı altında delil olarak incelenmesi mümkündür; bu da serbest delil sisteminin göstergesidir¹⁷².

Yukarıda genel olarak belirtilen delil sistemi (katı delil sistemi) dışında kabul edilen delil sistemine göre (kanuni delil sistemi), delillerin nasıl değerlendirileceği de önemlidir. Bu konuda, hâkim ya delilleri değerlendirmede bir serbestiye sahiptir veya kanunda, delillerin değerlendirmesi ile ilgili olarak getirilen sınırlamalarla bağlı

¹⁷¹ Konuralp, Senet, s. 8. Ayrıca Pekcanitez/ Atalay/Özekes, s. 426; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, s. 344; Kuru/ Arslan/Yılmaz, s. 383; Taşpınar, s. 42.

¹⁷² Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 427. Umar/Yılmaz, s. 32; Ansay, s. 251-252.

olarak değerlendirip bir karar verecektir. Birinci sistem, “delilerin serbestçe değerlendirilmesi”; ikincisi ise Türk hukukunda da geçerli olan, hâkimin kesin delillerle bağlılığının söz konusu olduğu “kanuni delil sistemidir”¹⁷³.

Medeni usul hukukunda deliller arasında en önemli ayırım kesin deliller, takdiri deliller şeklindeki ayırmadır. Ayırımın temelinde, hâkimin yargılamaya getirilen delil karşısındaki durumunun farklılığı yatmaktadır. Hâkim, bir delilin ilişkin bulunduğu vakıayı ispat edilmiş kabul etmek mecburiyetinde ise¹⁷⁴, bu delil kesin delil olarak sayılacak; hâkim, sunulan bir delili serbestçe değerlendirerek takdir edebileceksa, takdiri bir delil söz konusu olacaktır (HUMK m. 240). Kesin deliller, senet ve yemin olarak (ayrıca doktrinde kesin hüküm ve ikrarı da kesin delil olarak kabul eden görüş bulunmaktadır), takdiri deliller ise tanık, bilirkişi, keşif ve özel hüküm sebepleri olarak sayılmaktadır¹⁷⁵.

Yukarda belirttiğimiz gibi kesin deliller, temelde senet (m.286 vd.) ve yemin (m.377 vd.) olmak üzere esasen iki tanedir. Ancak doktrinde ikrar ve kesin hükmü de kesin deliller arasında sayan görüş bulunmaktadır¹⁷⁶.

Bunlara kesin delil denilmesinin nedeni, bu delillerin hâkimi bağlayıcı nitelikte olmalarıdır. Hâkim, kesin delillerden biri ile ispat edilen bir vakıayı, ispat edilmiş (doğru) olarak kabul etmek zorundadır; yani, hâkimin bu delilleri takdir yetkisi yoktur. Fakat kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda, hâkim, kesin deliller ile dahi bağlı değildir. Örneğin, boşanma ve ayrılık davalarında, yemin teklif olunmaz, ikrar hâkimi bağlamaz, hâkim delilleri serbestçe takdir eder (MK m.184; karış. MK m.166/III).

Bu gibi istisnalar dışında, özellikle taraflarca hazırlama ilkesinin uygulandığı davalarda hâkim, kesin delillerle bağlıdır. Bundan başka, kanunda belirtilen miktar ve değerden yukarı hukuki işlemler (m. 288)¹⁷⁷ ve senede karşı olan iddialar (m. 290) kural olarak, yalnız kesin delil ile ispat edilebilir.

¹⁷³ Pekcanitez/ Atalay/Özekes, s. 427; Atalay, s. 10; Bilge/Önen, s. 492.

¹⁷⁴ HGK, E: 1979/607 K: 1980/77 T: 16.01.1980 , (YKD 1980/7 s. 972).

¹⁷⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 428; Alangoy/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 345; Berki, s. 49-55.

¹⁷⁶ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 429.

¹⁷⁷ Bu rakam 2010 yılı için 550 TL. dir

Takdiri deliller, tanık (HUMK m. 245 vd.), bilirkişi (HUMK m. 275 vd.), keşif (HUMK m. 363 vd.) ve özel hüküm sebepleridir (m. 367). Bunlara takdiri delil denilmesinin nedeni, hâkimin bu delilleri serbestçe takdir yetkisine sahip olmasıdır (HUMK m. 240, m. 286). Yani hâkim, bu delilleri serbestçe takdir eder¹⁷⁸.

B. Senet Kavramı ve Temel Unsurları

Senet kavramının kanun koyucu tarafından bir tanımı yapılmamış olmakla birlikte, genel anlamıyla senet, iradenin dış dünyaya yazılı olarak (belge olarak) yansımalarıdır¹⁷⁹. Senet geniş ve dar anlamıyla ifade edilecek olursa, genel (geniş) anlamda senet, fikir ve düşüncelerin yazı veya belirli işaretler altında şekillendirilmeleri, maddileştirilmeleridir (dışa vurulmasıdır)¹⁸⁰. Dar veya hukuki anlamda senet ise, bir kimse tarafından bir vakıanın gelecekteki delilini teşkil etmek üzere yazılarak veya yazdırılarak imzalanan ve imzalayan aleyhine delil teşkil eden yazılı belgedir¹⁸¹. Senetteki beyanın, mutlaka aleyhe delil teşkil etme amacıyla yapılması gerekmez¹⁸².

Yazının belli bir biçimde olması gerektiği gibi belli bir malzeme üzerine yazılmış olması da gerekmez. Fotokopi yazı olmadığından senet sayılmaz, faks da ayrıca imzalanmamışsa senet sayılmaz¹⁸³.

Bir belgenin senet olarak kabul edilebilmesi için, onu meydana getiren kimsenin imzasını da taşıması gerekmektedir. Bu yönüyle senet, onu meydana getiren, düzenleyen kimsenin kimliğini tespitine de yaramaktadır¹⁸⁴. İmza, kişinin kimliğini doğruladığı gibi, altına imza atılan metnin okunduğunu, anlaşıldığını, bu metinden kendisine yüklenen sorumluluğun kabul edildiğini ve kendisini hukuken bağladığını teyit eder. Bir belgenin, diğer özellikleri taşıyorsa delil olarak kullanılması için senedin karşı tarafa verilmesi şart değildir. Hukuki alanda, düzenleyenin beyanını ve imzasını taşıyarak vücut bulmuş olması, senet özelliği için yeterlidir ve bu imza hem el yazısı ile imza hem de elektronik imza için geçerlidir. Çünkü, Türk delil sisteminde,

¹⁷⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 432; Kuru/ Arslan/ Yıldırım, s. 384, Postacıoğlu, s. 596.

¹⁷⁹ Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 433; Kaçak, s. 892.

¹⁸⁰ Ansay, s. 286; Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 351.

¹⁸¹ Postacıoğlu, s. 636.

¹⁸² Pekcanitez/Atalay/ Özekes, s. 434; Kiper, s. 109-112.

¹⁸³ Pekcanitez, Medeni Usul Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara 2000, s. 331; Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 434; Üstündağ, s. 636-643; Postacıoğlu, s. 600-604; Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 351-364.

¹⁸⁴ Erturgut, s. 190.

hukuki işlemlerin belirli bir miktarı geçmesi halinde kural olarak kanuni delillerle, özellikle de en önemli kanuni delil olan senetle ispatlanabileceği öngörülmüştür. Bu nedenle 5070 sayılı Kanunla gelen yeniliklerden Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun mevcut delil sistemi çerçevesinde güvenli elektronik imzalı belgelerin delil niteliği bakımından senet olarak kabul edilmesi hukuki işlemlerin ispatında büyük ve önemli bir değişim olmuştur.

Senetle bağlantılı olarak elektronik imzayı da tanımlayacak olursak, kişilerin biyometrik özelliklerine dayalı biyometrik yöntemler, elle atılan imzanın tarayıcıdan geçirilerek elektronik ortama aktarılmış hali, ATM ve kredi kartlarında kullanılan şifreleme (PIN kodları), göz retinası ve parmak izi taraması gibi biyometrik veya çift anahtarlı kriptografiyle meydana getirilen (sayısal) dijital imzayı da kapsayan bir kavram olduğu söylenebilecektir¹⁸⁵. Bunlardan özellikle sayısal imza yaygın olarak kullanılmakta ve hukuki düzeyde güvenliği sağlamaktadır. Bu e-imza türü, açık anahtarlı kriptografi tekniği ile oluşturulmakta olup, her kullanıcıya biri özel diğeri açık olmak üzere iki anahtar verilmekte ve kullanıcının özel anahtarıyla şifrelediği metin veya imzası, ancak yine o kullanıcıdan sağlanabilecek açık anahtarla okunabilmektedir. Bununla birlikte dijital imzanın sahip olması gereken güvenlik değeri, kural olarak diğer elektronik imzalar için de geçerlidir¹⁸⁶.

Güvenilirlik, verinin bütünlüğü, yetkili kişinin tespiti (kimlik belirleme), inkâr edilememe ve giriş koruması işlevleri olmak üzere beş güvenlik işlevinin elektronik iletişim bakımından sağlanması gerekmektedir¹⁸⁷.

Türk Hukukunda da elektronik imza kavramı, Avrupa Birliği Direktifi esas alınarak yapılmış ve 5070 Sayılı Elektronik İmza Kanunu'nun 3. maddesinin a bendinde "Başka bir elektronik veri eklenen veya elektronik veriyle mantıksal bağlantısı bulunan ve kimlik doğrulama amacıyla kullanılan elektronik veri" olarak tanımlanmıştır.

Senet, belgelendirdiği hukuki işlemleri basit olarak belirttiği için, uyumsuzlukları önlemektedir ve bu sayede mahkemelerin işlerini azalttığı gibi, işlem ve mua-

¹⁸⁵ Erturgut, s. 54; Acır, s. 20 vd.

¹⁸⁶ Erturgut, s. 55.

¹⁸⁷ Eisele, s. 401, Erturgut, s. 55.

melelerde güvenliği de sağlamaktadır¹⁸⁸. Zira, hakkını senede bağlamış olan kimse, elinde bulundurduğu senedine ve dolayısıyla sübjektif hakkına güvenebilmektedir. Bu güvenlik, karşı taraf senedi inkâr etmedikçe, senedin hakkın gerçekliğinin kesin delili olmasından ileri gelmektedir¹⁸⁹.

Türk hukukunda da Fransız hukukunda olduğu gibi senet, en önemli kesin delildir. Çünkü, kesin delil (senet) ile ispatı gereken (zorunlu olan) (HUMK m. 288, m. 290) hukuki işlemlerin uygulama alanı oldukça geniştir. Kesin delil ile ispat zorunluluğu olan hallerde, senet dışındaki diğer kesin delil kabul edilen delillerle de ispat mümkün olsa da, -kesin delil sayılması halinde ikrar ve- yemin karşı tarafın iradesine (arzusuna) bağlı olduğundan, senet önemli bir kesin delildir¹⁹⁰.

Senedin unsurlarından olan yazılılık şartı bakımından, yazılı şeklin iki unsurdan oluştuğu söylenebilir¹⁹¹. Bunlardan ilki el ile atılmış, imzalanmış olması suretiyle imzanın şekli; ikincisi, üzerinde imza bulunan maddenin şeklidir (senettir)¹⁹². Yazılılık şartı, senedin cisim bulmasıyla ilgilidir. Genel olarak yazılılıkla anlatılmak istenen, senedin, kâğıt üzerinde cisim bulmuş olmasıdır¹⁹³. Yazılılık, senedin içeriğinin sürekli hale gelmesini, yapılan irade açıklamasının bu hali ile muhafaza edilmesini ve daha sonra da algılanabilmesini sağlayacaktır¹⁹⁴. İrade açıklaması somut olarak ve yer itibarıyla sınırlı bir taşıyıcı üzerinde bulunmalıdır (vücut bulma) ve doğrudan algılanabilir olmalıdır (yazılılık). Teknik kayıtlar ise, daha farklı bir nitelik taşımaktadır. Teknik kayıtların genel özelliği, insanlar tarafından doğrudan algılanabilir olmamalarıdır. Bu kayıtların içeriğinden bilgi alınabilmesi için, öncelikle okunabilir, görünebilir veya duyulabilir hale getirilmesi gerekmektedir¹⁹⁵. Teknik kayıtlar da delil değerine sahiptir¹⁹⁶. Teknik kayıtlar üzerinde sonradan yapılan değişikliklerin

¹⁸⁸ Deliduman, s. 1-2.

¹⁸⁹ Berkin, s. 805.

¹⁹⁰ Kuru, s. 1431.

¹⁹¹ Erturgut, s. 191.

¹⁹² Kuru, s. 2076; Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 435.

¹⁹³ Erturgut, s. 191.

¹⁹⁴ Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 425.

¹⁹⁵ Erturgut, s. 191.

¹⁹⁶ Lampe, Jens- Peter, s. 1098, Erturgut, s. 192.

tespiti mümkün ise, bu kayıtların da yargılamada önemli bir ispat aracı olarak kullanılması mümkündür¹⁹⁷.

Senet, önceden basılmış bir belge olabileceği gibi yazı makinesi veya el yazı ile de yazılmış olabilir¹⁹⁸. Senetteki imzanın sahte olduğu ileri sürüldüğü takdirde, mahkemece bilirkişi incelemesine başvurularak imzanın kime ait olduğu saptanabilmektedir.

Medeni usul hukuku kapsamında senet kavramı açıklanırken, hukuki işlem kavramı esas alınmaktadır. Çünkü, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 288. maddesi ve devamındaki hükümler, senetle ispat zorunluluğunu öngörmüştür. Bu kuralın söz konusu olduğu işlemler ise, hukuki işlemlerdir. Fakat bunlar dışında da, bir vakıayı ortaya koyan, bir vakıanın veya bilgi açıklamasının yer aldığı yazılı belgeler de eğer imzalanmışsa senet niteliğine sahip olacaklardır¹⁹⁹.

Yazılı bir belgenin Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'ndaki anlamıyla, senetle ispat zorunluluğunu karşılaması için gerekli unsurlar; bir hukuki işlemin dış dünyada varlık kazanması (belgelenmiş olması) ve bu yazılı belgenin imzalanmış olmasıdır. Ayrıca, yazılı belgeler hukuki işlemler dışında başka vakıalar içeriyor ve imza mevcut bulunuyorsa, bu yazılı belgeler de senet olarak kabul edilecektir. Hâkimin kesin delil olan senet hakkında takdir yetkisi yoktur. Yani senet kanunda bulunan şartları taşıyorsa artık hâkim senedin doğruluğunu ve gerçekliğini araştıramayacaktır. Ancak yazılı imzalı bir belge, hukuki işlem hakkında bilgi içermiyor, sadece bir vakıanın tespit edilmesinde işe yarıyorsa, geniş anlamda senet kavramı içerisinde kabul edilecek ve fakat 288. madde anlamında hukuki işlemin ispatında uygun delil olarak kullanılamayacaktır²⁰⁰.

Bir yazılı belgenin ispat aracı olarak ileri sürülmesi durumunda ve el yazısı ile imzalanmış olması ve açıklamanın cisim bulmuş olması sayesinde açıklama içeriğinin dikkate alınması mümkündür. Elektronik imzalı belgelerin ibrazında ise, im-

¹⁹⁷ Erturgut, s. 192.

¹⁹⁸ Kuru, s. 2076; Üstündağ, s. 637; Erturgut, s. 193.

¹⁹⁹ Erturgut; s. 194.

²⁰⁰ Erturgut; s. 194.

zaya ilişkin olarak yapılan değerlendirmenin yanı sıra elektronik imzalı belgede irade açıklaması ve imza arasındaki bağlantı da dikkate alınmalıdır²⁰¹ .

II. FRANSIZ HUKUKUYLA TÜRK HUKUKUNUN KARŞILAŞTIRMASI

A. Delil Sistemi Bakımından

Yukarıda açıklanan bilgiler ışığında görüleceği üzere, delil sistemi bakımından Fransız ve Türk hukuku hemen hemen aynıdır. Çünkü, ikisinde de hem delile “delil, ispat için başvuru olan araçtır” şeklinde aynı tanım verilmiştir hem de delil sistemi, Türk hukukunda da geçerli olan, hâkimin kesin delillerle bağlılığının söz konusu olduğu kanuni delil sistemidir. Her iki sistemde de deliller, kesin (système de la preuve légale) ve takdiri (système de la preuve libre) deliller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Delile ve ispata ilişkin Fransız sistemi düalist bir düzenleme içermektedir. Hükümlerin bir kısmı Fransız Medeni Kanunu’nda bir kısım ise Fransız Usul Kanunu’nda yer almaktadır. Bir olgunun hangi delillerle veya ne tür delillerle ispat edileceğine ilişkin hükümler, Fransız Medeni Kanunu’nda düzenlenmiştir (admission de preuve); Usul Kanunu’nda ise, delillerin yönetimi konusu düzenlenmiştir (administration des preuves).

Fransız Medeni Kanunu, delillere ilişkin yapısı bakımından Türk sistemine yabancı değildir. Ancak keşif ve bilirkişi kurumlarına yer verilmemiştir. Çünkü, ikisi de gerçekte bir ispat aracı değildir, bunların temel özelliği, hâkimin re’sen de başvurabileceği yargısal araştırma faaliyetleri olmasıdır. Hâkimin yapacağı işler, Usûl Kanunu’nda düzenlenmiş olduğundan, keşif ve bilirkişiye de Usul Kanunu’nda yer verilmiştir.

B. Senet Bakımından

Senet (effet), bir kişinin vücuda getirdiği ve kendi aleyhine delil teşkil eden yazılı belgedir. Senet bir belgede açıklanan irade beyanıdır.

²⁰¹ Erturgut; s. 195.

Fransız Medeni Kanunu'na göre, ikrar²⁰², kesin hüküm ve senet kesin delil olarak kabul edilmiştir. Kesin deliller arasında, senet, Fransız ve Türk hukukunda en önemli ve diğer kesin delillere oranla uygulamada en çok görülen kesin delildir. Bu nedenle, kesin delille ispat yerine, çoğunlukla senetle ispat da denilmektedir. Senedin unsurları bakımından da aynılık söz konusudur. Çünkü, senetle ispata ilişkin temel hususlar, Türk hukukuna Fransız hukukundan alınmıştır. Ancak elektronik imza (la signature electronique) Kanunu çıktıktan sonra, senet tanımında da değişiklik yapıldığı görülmektedir. Senet yazılı bir belgedir, ancak sadece kâğıt üzere yazılmış bir belge değildir. Bu kapsamda elektronik belgeler (les actes electronique) ispat bakımından senetle eş değer tutulmuştur.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun senetle ispat zorunluluğuna ilişkin hükümleri Fransız hukuku kökenli olmasına rağmen, bu ikili düzenleme biçimi Türk sistemine yansımamıştır. 1857 tarihli Kanunname-i Ticaret ile senetle ispat zorunluluğu iktibas edilmiştir. 1920'lerin sonlarında, Usul Kanunu İsviçre'den alınırken, söz konusu hükümler hukuk düzeninden çıkarılmayarak muhafaza edilmişlerdir²⁰³.

C. Senet Çeşitleri Bakımından Türk Hukukuyla Karşılaştırma

Yukarıda açıkladığımız üzere, Fransız hukukunda senet çeşitleri, adi ve resmi senet şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Türk hukukunda adi senetlere, resmi olmayan (gayri resmi) senetler de denilmektedir (HUMK m. 299/I; m.314)²⁰⁴.

Senet metninin, belgelendirdiği hukuki işlem hakkında tam bir bilgiyi içermesi ve senedin altının, senet aleyhine delil teşkil edecek tarafça imza edilmesi veya usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulması (m. 295A/I) gerekir (BK m.13-14). Ancak Fransız hukukunda adi senede “resmi senedin eksikliği vardır, imza, tarih” tanımı verilmiştir²⁰⁵. İçerik ve düzenleme bakımından Türk hukukuyla aynı nitelik ve kapsamda olsa da, bu şekilde bir tanım daha çok Fransız hukukuna özgüdür.

²⁰² “Il l'aveau fait fait contre la partie de qui émane” bu ifadeyi “ikrar sadır olduğu taraf aleyhine hüküm ifade eder”; **Habscheid**, s. 421.

²⁰³ **Konuralp**, Senet, s. 14, dp.20.

²⁰⁴ **Kuru**, s. 2080; **Tutumlu**, s. 39.

²⁰⁵ **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s. 394.

Aslı imza edilmiş bir telgraf, senet sayılmaktadır; imzalı bir mektup da senet olabilir (HUMK m.301, BK m. 87). Bir kimsenin özel belge veya defterine bir hakkın alınmış veya ibra edilmiş olduğuna dair yazdığı kayıtlar, o kimse ve onun yerine geçenler (mirasçıları) aleyhine delil teşkil etmektedir (HUMK m. 304). Altı imzalı olmayan bu gibi kayıtlar, ancak yazılı delil başlangıcı teşkil edecektir (HUMK m. 292)²⁰⁶.

İspat kuvveti bakımından bu adi senetler ile resmi senet arasında her hangi bir fark bulunmamaktadır²⁰⁷. Senet altındaki imza, mahkemede ikrar edilirse, senet resmi senet hükmündedir (HUMK m. 296/II). Bu durum, Türk hukukunda Fransız hukukundaki gibidir²⁰⁸. İmza sahibi, senetteki imzayı açıkça reddetmese bile, imza ve yazının kendisine ait olup olmadığı sorularak kendiliğinden araştırma yapılabilir²⁰⁹. Adi senedin ne zaman kesinleşmiş sayılacağı m. 299/II'de belirtilmiştir²¹⁰. Adi senetlerin tarihleri kesinleşmiş olmadıkça üçüncü kişiler için hüküm doğurmayacaktır²¹¹.

Senet altındaki imzanın kendisine ait olduğu ileri sürülen taraf senetteki imzayı yahut güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş veriyi inkâr ederse (295/A,II), senet delil olarak kullanılmaz (m.317), Bu halde mahkemenin araştırma yapar, bu araştırma ve incelemenin sırası ve şekli m. 308-313'te öngörülmüştür. Hâkim, öncelikle tarafların durumları ve davadaki açıklamalarını göz önünde tutarak, senet hakkında bir karar verebilir (m.308)²¹². Bu incelemelerden de bir sonuç alınamazsa, senedin yazıldığını görenler veya kesin olarak bilgisi olan kişiler, tanık olarak dinlenerek bir karar bir karar vermeye çalışılır (m.309/I). Hâkimi, adi senetteki imzanın senette ismi yazılı olana (inkâr eden tarafa) ait olmadığı kanısına varırsa, adi sendin reddine karar verir. Bu halde, davada o adi senet yok sayılır²¹³.

Resmi senetler düzenlenmesi kural olarak noterlere verilmiştir²¹⁴ yani düzenlemelerine resmi bir makamın veya memurun katıldığı senetlerdir²¹⁵.

²⁰⁶ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 395.s, 395.

²⁰⁷ Alangoya/ Yıldırım/Deren-Yıldırım, s. 355.

²⁰⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 442.

²⁰⁹ Kuru, s. 2084. Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 443.

²¹⁰ Kuru, s. 2106, s. 2109-2110.

²¹¹ Alangoya/ Yıldırım/Deren-Yıldırım, s. 358.

²¹² Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 443; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 395.

²¹³ Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 444.

²¹⁴ Postacioğlu, s. 597.

Burada resmi senet terimi, ispat şartı olan resmi senet anlamında kullanılmaktadır²¹⁶. Geçerlilik şartı olan resmi senet veya ispat şeklinden başkadır. Yani ispat şartı resmi senet kavramından daha geniştir²¹⁷.

Bir senede resmiyet kimin vereceğinin düzenleme şekli bakımından Türk ve Fransız hukuklarında farklılık mevcuttur. Noterlik Kanunu'na göre, bir işleme resmiyet vermek yetkisi noterlere aittir (Türk NK m. 60)²¹⁸. Ama Fransız hukukunda bu durum Medeni Kanun'un 1318. maddesinde öngörülmüştür.

Resmi senetler, resmi bir makam tarafından sahip olduğu yetkiye dayanarak ilgililerin irade beyanına uygun olarak, usulüne uygun meydana getirdiği senetlerdir. Bu senetlerin düzenlenmesi yetkisi kural olarak noterlere tanınmıştır²¹⁹. Kısaca resmi senetler, düzenlenmelerine resmi bir makamın veya memurun katıldığı senetlerdir.

Yabancı ülkelerdeki noterlik işleri, oradaki konsoloslar tarafından görüldüğünden (TNK m. 191-194), yabancı ülkelerdeki konsoloslar tarafından düzenlenmiş veya onaylanmış noter senetler gibi işlem görür, bu senetler de resmi senetler hükmündedir. Yani kesin delil teşkil ederler. Mühürlü senetler, resmi bir makamdaki yapılan senetler de bu kapsamdadır²²⁰. Görüldüğü üzere, resmi senet sayılan belgelerde de Fransız hukuku ile Türk hukuku bakımından hemen hemen aynıdır.

İspat kuvveti bakımından da, her iki hukuk sisteminde de en önemli kesin delil senettir. Özellikle resmi senetlerin ispat gücü önemlidir. Çünkü, resmi senetler kanuni delil teşkil ederler ve kesin niteliktedirler (HUMK m. 295; Fransız Medeni Kanunu m.1317) ve artık hâkimi bağlarlar. Resmi senetler, sahteliğinin ispatının güçlüğü sebebiyle adi senetlerden daha güçlü bir kesin delildir²²¹.

Resmi senetlerin sahteliğinden maksat, senedi düzenleyen veya onaylayan noterin veya resmi kişinin, tamamen sahte bir senet düzenlemiş veya onaylamış olması

²¹⁵ Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 360.

²¹⁶ Deynekli, s. 32.

²¹⁷ Kuru/ Arslan/Yılmaz, s. 401.

²¹⁸ Pekcamtez/Atalay/Özekes, s. 438.

²¹⁹ Postacıoğlu, s. 597; Saad, s. 114-116; Froger, s. 163; Echarkaoui, s. 48-50.

²²⁰ Deynekli, s. 39; Pekcamtez/Atalay/Özekes, s. 439-440;

²²¹ Üstündağ, s. 643; Postacıoğlu, s. 615; Pekcamtez/Atalay/Özekes, s. 440; Kuru, s. 2158.

ya da resmi senet düzenlenmesinde yahut sonradan senede gerçeğe uygun olmayan bölümler konulmuş olması demektir²²².

Düzenleme biçimindeki noter senetleri, sahteliği ispatlanıncaya kadar kesin delil teşkil eder. Yetkili memurların yetkileri içinde usulüne uygun olarak düzenledikleri veya onayladıkları resmi senetler, aksini ispat olununcaya kadar kesin delil teşkil eder²²³.

Sahtelik iddiası, davayı hadise veya davayı asliye biçiminde ileri sürülebilir (HUMK m. 314), yani senedin delil olarak kullanıldığı davada savunma olarak ya da ayrı, bir dava açılarak ileri sürülebilir. Sahtelik iddiası yazılı olması gerekmektedir. Mahkeme, dilekçeyi diğer tarafa tebliğ edip onun görüşünü ve savunmalarını aldıktan sonra bu sorunu inceler (HUMK m. 316).

Senedin sahteliği ayrı bir dava olarak da açılabilir. Senedin sahteliğini tespiti için açılan dava esasen bir menfi tespit davası olacaktır. Yanında sahtelik konusunda ceza mahkemesinde de dava açılabilir²²⁴.

Ancak Fransız hukukunda yeni düzenleme yaptıktan sonra, özellikle elektronik senetler ile resmi senetler ispat bakımından hemen hemen aynı ispat gücüne sahip olmuştur. Bunlar Fransız Medeni Kanunu'nun 1316. maddesinde yer almıştır. Türk hukukunda ise, güvenli elektronik imzalı belgeler sadece kesin delil teşkil etmektedir.

Elektronik imzalı belgelerin ibrazında ise, imzaya ilişkin olarak yapılan değerlendirilmenin yanı sıra elektronik imzalı belgede irade açıklaması ve imza arasındaki bağlantı da dikkate alınmalıdır²²⁵.

Bir senedin her an ibraz edilebilme olanağının olması onun vücuda getirdiği düşünce açıklamasının içeriğinden her zaman bilgi sahibi olabilmeyi ifade etmektedir²²⁶. Oysa hiçbir elektronik belge doğrudan algılanabilir değildir. İçeriğinden bilgi sahibi olabilmek için her zaman teknik bir yardımcı araca ihtiyaç vardır. Senet oku-

²²² Postacıoğlu, s. 618; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 407.

²²³ Kuru, s. 2160.

²²⁴ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 442

²²⁵ Erturgut, s. 195.

²²⁶ Abel, s. 647 naklen Pekcanitez, s. 401.

nabilir nitelikte bir belge iken; elektronik belgenin bir teknik araç vasıtası ile okunabilir hale getirilmesi gerekir. Elektronik belgelerin okunabilmesi için öncelikle kodlanmış veya kodlanmamış veriler şeklinden, harf veya rakam şekline dönüştürülmesi gerekmektedir²²⁷. Bu hususlar da Fransız ile Türk hukukunda hemen hemen aynıdır.

Elektronik imzalı bir belgenin bilgisayar ekranında yazılı olarak görülmesi mümkün olduğu için, elektronik verilerin yazılılık unsurunu karşıladığı kabul edilebilecektir. Fransız Medeni Kanunu'nun 1316 ve 1317 maddelerine göre bunlar senet gibi sayılmaktadır. Elektronik imzalı belgelerde ispat yükü bakımından Fransız hukuku ile Türk hukuku hemen hemen aynıdır.

Elektronik senetler resmi senetler gibi, aksi ispat edilinceye kadar kesin delil sayılırlar. Esasen bu madde de dolaylı olarak elektronik belge düzenlenmiştir²²⁸. Güvenli elektronik imzalı belgeleri resmi senetlere yaklaştıran bir düzenlemedir²²⁹.

Kanun yargılamasında taraflardan biri tarafından bir belge ibraz edildiğinde tespit edilmesi gereken ilk nokta bu belgenin kim tarafından düzenlenmiş olduğudur (kimden sadır olduğudur). Dolayısıyla ilk olarak ispat edilmesi gereken hususta bu olacaktır²³⁰. Yargılama sırasında elektronik imzalı belgeye dayanan ve kural olarak hukuki işlem iddiası bakımından ispat yükünü taşıyan taraf, sadece, imza şifreleme ve sertifikasyon ile ilgili teknik standartlara sahip bir imza usulünün kullanıldığını ve böylece verinin bütünlüğünün korunduğunu ve kimlik tespitinin mümkün olduğunu açıklamakla yükümlüdür²³¹.

Hâkim, elektronik ortamda oluşturulan belgeler bakımından, özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir konu olduğundan kendisi imza kontrolü yapamayacağından bu konuda bir bilirkişiye başvurabilecektir. Elektronik imza kontrolünün sonucu, açıklama içeriğinin değiştirilmemiş olduğunu gösteriyorsa, hâkimin belgenin doğruluğu

²²⁷ **Ertugut**; s. 203.

²²⁸ **Orta**, s. 137.

²²⁹ **Yardım**, s. 2.

²³⁰ **Ertugut**, s. 307.

²³¹ **Ertugut**, s. 308.

ve gerçekliği konusunda bir kanaat edinmiş olacaktır. Bu hususlarda da Fransız hukuku ve Türk hukuku benzerlik göstermektedir.

Elektronik belgelerin kâğıt belgelerle karşılaştırılması veya onlara eşdeğer nitelikte bir delil gücü sağlayabilmesi için elektronik belgenin temsilinin ispatlanması gerekir²³². Hukuki işlemin yapıldığını iddia eden taraf bunu ispat yükü altında iken, bu hukuki işlemle bağlı olma iradesi olmayan kimse de bu iddiasını ispatla mükelleftir. Kural olarak, elektronik imzalı belgeye dayanan taraf, belgelerin değiştirilmediğini ve imzalayan kişiden sadır olduğunu ispatlamış ise, imza sahibi kişinin irade açıklamasını, hukuki işlemle bağlanma isteği ile yaptığını ispatlamak zorunda değildir. Yani hukuki işlemle bağlanma isteğinin bulunmadığını kural olarak imza sahibi kişi ispatlamalıdır²³³.

Yukarıda Fransız hukukunda gördüğümüz üzere, Türk hukukunda da aynı husus geçerlidir. Elektronik belgeler bakımından kâğıt belgelerden farklılık, doğrudan algılanabilir olmamalarıdır. Kâğıt belgelerde içeriğin tam olarak görülememesi problemiyle karşılaşılmaz. Bu nedenle asıl elektronik belge ve elektronik belgenin temsilinin, kâğıt belgelerle eşdeğer olduğu söylenemeyecektir²³⁴, ancak Fransız hukukunda kâğıt belgelerle eşdeğerlik kabul edilmektedir.

D. Senetlerin Mahkemeye Verilmesi Zorunluluğunun Türk Hukukuyla Karşılaştırması

Yukarıda gördüğümüz üzere senetlerin ibrazı zorunluluğu bakımından da Fransız hukuku ile Türk hukuku arasında pek büyük bir fark bulunmamaktadır. Türk hukukunda da dava açılırken veya cevap dilekçesi verilirken, taraflar ellerinde bulunan senetleri mahkemeye sunmak zorundadırlar (HUMK m.326), ancak ellerinde bulunmayan senetleri sonradan da mahkemeye verebilirler (HUMK m.330). Davanın taraflarından biri, iddiasını ispat için karşı tarafın veya üçüncü kişinin elinde bulunan bir senede veya belgeye dayanabilir²³⁵.

²³² Pordesch, s. 91, Erturgut, s. 336.

²³³ Erturgut, s. 331.

²³⁴ Erturgut, s. 335.

²³⁵ Üstündağ, s. 678; Kuru/ Arslan/Yılmaz, s. 408.

Belgelerin ibrazı konusu benzerlik göstermekle birlikte bazı küçük farklar da mevcuttur. Örneğin, karşı tarafın elindeki belgeleri mahkemeye vermesi bakımından Türk hukukunda bir zorunluluğu vardır (HUMK m.332); fakat Fransız hukukunda bu kadar katı bir zorunluluk yoktur. Çünkü, karşı taraf bu belgelerin kendisinde bulunduğunu inkâr ederse, o taraf yargılamada ayrıca dinlenebilir.

E. Senetle İspat Kuralı Bakımından

Türk hukukunda, tanıklığın güvenilir bir delil olmadığı yolundaki anlayış, tarafları yalan tanık tehlikelerinden koruma amacı²³⁶, bazı hususların kesin delillerle ispatlanması zorunluluğunun, yani tanık beyanı ile ispatlanamayacağı kuralının yanında yer almasına yol açmıştır.

Türk hukukunda, bu kuralların dolaylı bir şekilde ihlal edilmesini engellemek amacı ile kesin delillerle ispatı gereken bir konuda yemin deliline başvurulmuşsa, ceza mahkemesinde açılan yalan yere yemin davasında da ceza mahkemesinin HUMK'un hükümleri ile bağlı olma (yani yalan yere yemin hususunun da kesin delillerle ispatlanması gereğini) esası kabul edilmiştir²³⁷.

Türk hukukunda da Fransız hukuku gibi, belli bir meblağı aşan hukuki muameleler ve senede karşı olan iddialar (HUMK m. 288-290) kural olarak sadece senet ile ispatlanabilir.

Senetle ispat zorunluluğunun alt sınırı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 288'de belirtilen miktardır (540 TL). Kanunda belirtilen bu meblağdan fazla olan hukuki işlemlerde senetle ispat kuralı geçerlidir²³⁸. Bu hususta Fransız ile Türk hukuku benzerlik göstermektedir. Sadece, miktarlar bakımından farklılık söz konusudur.

Senetle ispat zorunluluğuna ilişkin hükümler, kamu düzenine ilişkin olmadığı için, bu konuda tanık dinletmek istenirse, hâkim karşı tarafa senetle ispat zorunluluğu hakkındaki hükümleri hatırlattıktan sonra, karşı tarafın açık onayını alarak tanık dinleyebilir²³⁹.

²³⁶ Postacıoğlu, s. 26.

²³⁷ Alangoya/Yıldırım/ Deren-Yıldırım, s. 407.

²³⁸ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 414; Kuru, s. 2203-2205; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 447.

²³⁹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 447.

Senetle ispat zorunlu olduğu durumları, belli bir miktarın (mablağı) üzerindeki hukuki işlemler (muameleler), bunun yanında mablağına ve değerine bakılmadan senede bağılı olan her türlü iddiaya karşı ileri sürülen iddialar, şunlar da senetle ispatlanmalıdır (HMUK m. 288, 290) (Fransız Medeni Kanun'un m.1341). Bu konudaki düzenleme de her iki hukuk sistemi bakımından benzerlik göstermektedir. Bu çerçevede senetle ispata ilişkin hükümlerin ve bu konuda da zorunluluğa ilişkin düzenlemenin neredeyse aynı olduğunu söyleyebiliriz.

F. Senetle İspat Kuralının İstisnaları Bakımından

Senet ile ispatı gereken bir hukuki işlem hakkında yazılı delil başlangıcı varsa tanık da dinlenerek hukuki işlemin ispat edilebilmesi mümkündür. Türk hukukunda Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 292. maddesi ve Fransız Medeni Kanunu'nun 1347. maddesine baktığımızda, bu hükümlerin aynı olduğu görülecektir. Çünkü, Konuralp'in de belirttiği üzere, yazılı delil başlangıcına ilişkin hükümler de Fransa'dan alınmıştır. Bu sebeple, ana kurala baktığımızda hemen hemen aynıdır. Bu konudaki Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu okunduğunda, Fransız Medeni Kanunu'nun 1347. maddesinin tercümesidir.

Senetle ispat kuralının diğer istisnaları bakımından da Türk hukukuyla Fransız hukukunun birbirine yakın, hatta birçok konuda aynı hükümleri içerdikleri görülmektedir.

§ 8. CEZAYİR HUKUKUYLA KARŞILAŞTIRMA

Cezayir hukukundaki delil sistemi, Fransız ve Türk hukuklarına yabancı değildir. Bunun en önemli sebebi, Cezayir hukukunun en önemli kaynağının Fransız hukuku olmasıdır. Cezayir Medeni Kanunu m.348. maddesine baktığımızda “Delil, ispat için başvurulmuş araçtır” tanımı burada da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, delil sistemi de (kanuni delil sistemi) ortak özellikler gösterip ne tamamen serbest ne de tamamen sınırlı bir delil sistemidir. Deliller, kesin deliller (système de la preuve légale) (Cezayir Medeni Kanunu'nda senetler m. 324-332, tanıklar m. 333-336, karineleler m.337-340 de düzenlenmiştir) ve takdiri deliller (système de la preuve libre) (Cezayir Medeni Kanunu'nda ikrar m. 341-342, yemin m. 343-350 de düzenlenmiştir) deliller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Cezayir hukukunda da keşif ve bilirkişiye, Cezayir Medeni Usul Kanunu'nda yer verilmiştir (Cezayir Medeni Usul Kanunu'nda bilirkişi m.125-145, keşif m.146-149 de düzenlenmiştir).

Senet, Cezayir Hukukunda da Türk ve Fransız hukuklarında olduğu gibi en önemli ispat aracıdır. Sendin unsurları bakımından da Fransız hukukuyla aynı düzenleme söz konusudur²⁴⁰.

Cezayir Medeni Kanunu'nun 323-336. maddelerine baktığımızda da senet çeşitleri, adi ve resmi senet olarak ikiye ayrılmaktadır. İspat kuvveti bakımından resmi senet en önemli kesin delildir. Resmi senetler, adi senetlerden daha güçlü bir kesin delildir. Bu durum, Cezayir Medeni Kanunu'nun 324. maddesinde öngörülmüştür.

Cezayir hukukunda da senetlerin mahkemeye verilmesi zorunluluğu bakımından Fransız hukukunda hemen hemen aynı düzenleme söz konusudur. Bu durum Cezayir Usul Kanunu'nun 70-74. maddelerinde düzenlenmiştir.

Cezayir Medeni Kanunu'nun 334-336. maddelerine baktığımızda senet ile ispatı gereken bir hukuki işlem hakkında, yazılı delil başlangıcı varsa, tanık da dinlenerek hukuki işlemin ispat edilebilmesi mümkündür. Senedin kaybolması halinde, maddi veya manevi imkânsızlık bulunan hallerde de tanıkla ispat mümkündür²⁴¹.

Cezayir hukukunda da Medeni Kanun'un 333. maddesinde, Fransız hukukundaki ile aynı kurallar öngörülmüştür. Yani Senetle ispat zorunlu olduğu durumları, belli bir miktarın (mablağı) (100.000 DZ ticari muameleler dışında) üzerindeki hukuki işlemler (muameleler), bunun yanında mablağına ve değerine bakılmadan senede bağlı olan her türlü iddiaya karşı ileri sürülen iddialar senetle ispatlanmalıdır. Bu işlemler takdiri delillerle (tanık) ispat edilemez²⁴².

Delil sistemi ve senet ile ispat bakımından yukarıda gördüğümüz gibi Fransız, Türk ve Cezayir hukukları bakımından pek büyük bir fark yoktur, sadece bazı küçük farklar mevcut olup bunlar her ülkenin kendi özelliklerine göre değişiklik göstermek-

²⁴⁰ **Hasanin**, nadariyat elhak, s. 364.

²⁴¹ **Hardja**, s. 210-211.

²⁴² **Hasanin**, Etenfid Elkazai, s. 93.

tedir. Ancak, Cezayir hukuku bu konuda Fransız hukukuna daha da yakındır. Bunun sebebi ise, Cezayir'in Fransız sömürgesi altında çok kalmış olmasıdır²⁴³.

Türk hukuk sistemi ile Fransız hukuk sistemi de senetle ispat konusunda çok yakın olmasına rağmen, düzenleme şekli bakımından belirli farklar mevcuttur. Türk hukukunda deliller ve bu konudaki düzenleme Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu içinde yapılmasına rağmen, Fransız hukukunda keşif ve bilikişi yargılama kanunu içinde düzenlenip diğerleri medeni kanunda yer almıştır.

²⁴³ Mostefa-kara, s. 120 vd.

SONUÇ

Belge ya da senet, buna bağlı olarak yazılı deliller tüm yargılama sistemleri bakımından önemli bir delildir. Ancak, bazı yargılama sistemlerinde, belgeye veya onun daha özel hali olan senede özel bir önem verilmiştir. Bu çerçevede Fransız ve Türk hukukunda senet, medeni yargılama hukukunda kesin delil olarak kabul edilmiştir.

Senet ya da yazılı delillerin diğer delillere göre daha güçlü kabul edilmesinin ve bir irade beyanının sonuç doğurması olan hukuki işlemlerin, yani iradeye bağlı işlemlerin belirli bir miktar ya da değeri geçmesi halinde, kesin delille ispat zorunluluğuna bağlanmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bunun yargılamadan kaynaklanan daha teknik sebepleri olduğu gibi, toplumun sosyolojik yapısıyla da ilgisi bulunmaktadır. Değişik sebeplerle tanık deliline duyulan güvensizlik, senede özel bir önem verilmesini gerektirmiştir. Özellikle Güney Avrupa ve Akdeniz ülkelerinde senetle ispat kuralının önemi tesadüfi değildir. Bizim çalışmamızda da asıl incelediğimiz Fransa, ayrıca Türkiye ve Cezayir belirttiğimiz ülkeler kategorisine girmektedir. Fransız hukuku, senetle ispat konusunda geleneksel olarak öncü bir role sahiptir. Daha sonra Türk hukukunda da deliller ve senetle ispat konusu Fransız hukuku esas alınarak düzenlenmiştir. Türk medeni yargılama hukuku İsviçre hukukuyla yakınlık göstermesine rağmen, ispat ve deliller bakımından Fransız hukukuyla neredeyse aynı yönde düzenleme yapılmış bulunmaktadır. Fransız hukukunda keşif ve bilirkişi dışındaki deliller, maddi hukukla bağlantılı olarak Medeni Kanun'da düzenlenmiş; keşif ve bilirkişi ise, hâkimin araştırma faaliyetinden kabul edilerek medeni yargılama kanunu içinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme farklılığı dışında hükümler benzerdir.

Fransız ve Türk hukukunda, senet kavramı ve bunun istisnaları benzerdir. Belirli bir miktarı geçen hukuk işlemlerin senetle ispatı öngörülmüş, senetler de kendi içinde adi ve resmi senetler olarak ayrılmıştır. Son yıllarda elektronik ortamda meydana gelen belgelerin, özellikli güvenli elektronik imza ile imzalanmış belgelerin hangi kategori içinde yer alacağı tartışılmakla birlikte, esasen adi senet sayılmaktadır. Ancak, Fransız hukukunda bu senetlerin durumu Türk hukukuna göre biraz daha

güçlendirilmiştir denilebilir. Her iki hukuk sisteminde de, belirli miktarı geçen işlemlerin senetle ispatı kabul edilmekle birlikte, bu kuralın istisnasız uygulanması, hem bazı güçlükler yol açacağından hem de adaletsiz sonuçlar doğuracağından, belirli istisnalar da kabul edilmiştir. Bu kapsamda, yazılı delil başlangıcı, senet alınmasını mümkün kılmayan maddi ve manevi imkansızlık halleri, senedin kaybolması gibi durumlar senetle ispat kuralının istisnası sayılmıştır. Öteden beri devam eden senedin delil gücü ile ilgili kurallarda çok önemli değişiklikler olmamakla birlikte, uygulama alanının yargı kararlarıyla bir miktar genişlediği görülmektedir. Bu konuda yapılan en önemli değişiklik ise, elektronik belgelerin delil değeri hakkındadır. Tekniğin gelişmesi ile birlikte, bir kağıt veya cisim üzerinde yazılı olmayan bu tür belgelerin delil değeri düzenlenmiş, güvenli elektronik imzalı belgeler senet kabul edilmiştir.

Çalışmamız sonunda görülmektedir ki, Fransız hukuku ile Türk hukukunda, senetle ispat kuralı konusunda bazı hükümler neredeyse birebir aynı, diğer hükümler ise çok küçük farklarla benzerlik göstermektedir. Cezayir hukuku ise, Türk hukukundan da farklı olarak Fransız hukukuyla aynı hükümleri ve aynı sistematik düzenlemeyi içermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Aabidet L. M., İspat Elmouharar Elilektroni, Dar Elthakaf Linachir We Eltouziaa 2005.

Abdin M. A., Kouat Elouaraka Elrasmiye we Elourfiye Fi Elispat We Tourok Eltaan Aliyha Eltezouir Elinkar Eldjahahe, Elnachir Manchat Elmaarif Eliskandariye 2002.

Abou Elsoud R., Elispat Fi Elmaoud Elmadaniye We Eltidjariye Elnazariye Elama Fi Elispat, Mısır 1993.

Acır B.; Elektronik İmza ve Elektronik Kayıtların Medeni Usul Hukukunun İspat Kuralları Yönünden Değerlendirilmesi, Sermaye Piyasası Kurulu, Yeterlilik Etüdü, Ankara 2000.

Alangoy Y./Yıldırım K./Deren-Yıldırım N., Medeni Usul Hukuku Esasları, İstanbul 2006.

Amege M., “La Signature Electronique Fragilise-t-elle Le Contrat”,2001.

(www.lexana.com).

Ansay S. Ş., Hukuk Yargılama Usulleri, Ankara 1960.

Antoine M./ Gobert D., “La Directive Européene Electronique, Vers La Sécurisation Des Transactions Sur l’internet”,2000.(www.consultandtraining.com).

Atalay O., Medeni Usul Hukukunda Menfi Vakıların İspatı, İzmir 2001.

Aubry M./Rau M., Cours De Droit Civil Français, B. 5, c. XII (revu et mis au courant de la législation et de la la jurisprudence) par **Bartin, M.**Etienne, Paris 1922.

Art. Article 1317 du code civil. Art. 1316 du code civil françaismodifiant le code civil.

Aubert J. ; Droit français Code de procédure civile 2009 Introduction au droit et thèmes fondamentaux du droit civil, Paris.

Bakouch Y., Adilet Elispat fi Elkanun Elmadeni Eldjazairi We Elfikih Elislami Dirasa Moukarana, B. 2, Eldjazayir 1988.

Berkin N., “Senetle İspat Mecburiyeti ve Bu Kaidenin İstisnaları”, İÜHFİM 1950/3-4, s. 800-805.

Blanchette J. F., Modernité et intelligibilité du droit de la preuve français, Pour plus de détails sur la signature cryptographique, “Les Technologies de l'écrit électronique, Synthèse et évaluation critique, in Les actes authentiques électroniques. Réflexion juridique prospective”, ed. Isabelle de Lamberterie, La Documentation Française, Paris 2001
; http://fr.wikipedia.org/wiki/Preuve_en_droit_civil_fran%C3%A7ais.Cat%C3%A9gories :

[Droit civil en France|Mode de preuve en droit civil\(www.lex-electronica.org/docs/articles_113.pdf\)](http://www.lex-electronica.org/docs/articles_113.pdf).

Banat-Berger D; Modernité Et Intelligibilité Du Droit De La Preuve Français, Cet article est le fruit d'une réflexion amorcée dans le cadre du groupe de travail «Actes authentiques électroniques », (voir Isabelle de Lamberterie (s.l.d.)) *Les actes authentiques électronique Réflexion juridique prospective*, La Documentation Française, Paris 2001.

Bilge N./Önen E., Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, B. 3, Ankara 1978.

Bodin J., Recueils De La Société 1965.

Boulangier E.; Revue trimestrielle de droit civil (RTDC), 1966.

Capitant H., Tarité De Droit Civil, Refondu par Julliot de la Morandière, C, I, léon-Paris 1980.

Caprioli E.; “le juge et la preuve électronique”, 10 janvier 2000”, (www.juriscom.net).

Carbonnier J., Preuve En Droit Civil Français, presses universitaires de frence, Paris. [www.fr.wikipedia.org/wiki/Preuve_en_droit_civil_français](http://www.fr.wikipedia.org/wiki/Preuve_en_droit_civil_fran%C3%A7ais) .

Castanie N.; “Le Droit De La Preuve Devant Le Juge Civil Et L'attractiviteEconomique Du Droit Français”, (France, Angleterre et Pays de

Galles, Etats-Unis), Service des Affaires européennes et internationales Bureau du droit comparé; L:\attractivité économique du droit\Note droit de la preuve 191005.doc, 19 octobre 2005.

Catala P., “L’introduction De La Preuve Electronique Dans Le Code Civil,” La Semaine Juridique Édition Générale 47 (1999).

Chamoux F.; “la loi du 12 juillet 1980, une ouverture sur nouveaux moyens de preuve”, juriscasseur periodique 1981 doct. 3008 no:23-24, p. 60.

Cruquenaire A., “L’identification Sur Internet Et Les Noms De Domaine”, in J.T, 6000ième, 17 février 2001.

Décret no. 2001-272 du 30 mars 2001 pris pour l'application de l'article 1316-4 du code civil relatif à la signature électronique, JO (2001).

Deliduman S., Medeni Usul Hukukunda Senet ve Senetlerle Yazılı Şekil Arasındaki İlişki, Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 2000.

Delmotte G., “Preuves Des Actes Juridiques, Journal Notarial”, 55920, no:33, 1981, (www.archive.org/stream/.../pasicrisiebelge06detgoog_djvu.txt).

Deynekli A., Medeni Usul Hukukunda Senetlerin Üçüncü Kişilere Karşı İspat Şekli, Ankara 2006.

Dossier D., Fiches Pratiques Et Modèles De Document Une Photocopie Est-elle Une Preuve. www.archives.cnb.avocat.fr/PDF/AGE/acte_ss_signature_jeantet.Pdf).

“Droit De La Preuve Appliqué Au Commerce Electronique Au Canada, droit civil” / common law. Lex Electronica, vol. 11 n°1 (Printemps / Spring 2006).

(<http://www.lexelectronica.org/articles/v111/dinu.htm>;
<http://www.lexelectronica.org/articles/v111/dinu.pdf>).

Ebou Elouafa A., Elispat fi Elmaouad Elmadaniye we Eltijariye, bayrouit 2002.

Echaekaoui D., Elispat fi Elmaoud Elmadaniye, B. 2, Elkahira 1990.

Elabatiri F. M., Elnizam Elkanuni Lihimayeti Eltidjara Elilektroniye, Eljouz Elouel, Dar Elfiker Eldjamiai Eliskandariye 2002.

Elmala A., Eliatiraf Elkanuni Bieloutoukia Elilektouni Elniyaba Elaama Limarati, Doubaï Elarabiye Elmoutahide maiy 2002.

Elnaouafla Y. A., Elmouhararat Eliliktroniye fi Elispat fi Elkanun Elourdoni, Dar Ouail Linachir 2007.

Elsaadi M. S., Elouadih fi Charih Elkanun Elmedni Eldjazairi, Elispat fi Elmaouad Elmadaniye We Etijariye, B. 1, Cezayir 2008-2009.

Elsanhourî A. E., Elouasit Fi Charih Elkanun Elmadeni Nadariyet Eliltizam Biwejh Aam Elispat We Athar Eliltizam, Dar Elahiye Eltourath Elarabi, Bayrout Loubnan.

Erturgut M., Medeni Usul Hukukunda Elektronik İmzalı Belgelerin Delil Olarak Değerlendirilmesi, Ankara 2004.

Françoise C., La Loi Du 12 Juillet 1980, "Une Ouverture Sur Nouveaux Moyens De Preuve, Jurisclasseur Periodique 1981", doct. 3008 no:23-24. (www.signelec.com/content/.../memoire_s_caidi_ilm_montreal.pdf).

François T./Philippe S./Yves L., Précis, Droit Civil, Les Obligation, DALLOZ.

Froger H.; authenticite, Defrenois, 2004,

Goubeaux M./Gilles D./Philippe F., Les Epreuves Ecrites De Droit CÍvil (méthode et modèles), éd, 8, Paris, 1998, Boudeau, Gaz, Pal, 2002.

Gobert D./Montero E., "L'ouverture De La Preuve Littérale Aux Ecrits Sous Forme Electronique", in J.T., 6000ième, 17 février 2001.

Gobert D./Montero E., "Vers Une Discrimination De Traitement Entre La Facture Papier Et La Facture Electronique", cahier du juriste, no 4-572001, disponible sur www.consultandtrainig.com.

Gorphe F., L'appréciation Des Preuves En Justice, Paris 1947.

Gridel, J, P., "Introductions Au Droit Français, Nastions Fondamentales, Méthodologie Synthèses", dalloz B. 2, 1994.

Habscheid W. J., Droit Judiciaire Previéé Suisse, B. 2, Genève 1981.

Hardja M. M.; Kanun Elispat, 1. , 2. Douje, Dar Elmatbouat Eldjamiaya Eliskandariya, Mısır 1994.

Hasanin M.; Elwajiz Fi Nadariyat Elhak Biwajh Aem, Elmoasasa Elwataniya Lkitab, Eldjazayir 1985. (nadariyat elhak).

Hasanin M.; Eltenfid Elkazai We Tawzia Hasilatih Fi Kanun Elijraaat Elmadaniya Eldzairi, Maktbat Elflah, B. 2, Elkowit 1986.

Jean F. B., “Théorie Et Pratique De La Preuve Documentaire à L`ère De L`électronique”, Jusletter 8. November 2004, «Directive 1999/93/EC du Parlement Européen et du Conseil du 13 décembre 1999 sur un cadre communautaire pour les signatures électroniques», OJEC L13, 2000.

Jean L.; « Droit français Code De Procédure Civile 2009 Introduction Au Droit Et Thèmes Fondamentaux Du Droit Civil, Paris ». (www.banquept.fr/documents/ecrit/.../rapport_fra_a_ecrit_2007.pdf, www.panjuris.univ.paris1.fr/pdf/jeuland.pdf).

Jeuland E.; “Preuve Judiciaire Et Culture Francaise” ,Professeur à l'Université Paris XI; Ce texte a constitué le rapport français pour le colloque de l'association internationale de procédure qui s'est tenu au Mexique en septembre 2003 sur le thème: preuve et culture. L'auteur remercie les étudiants du Diplôme d'étude approfondie de droit privé fondamental de Paris XI pour leurs questions et leurs remarques, s. 6-10.

Julie Y.; société Créditas SA CA Montpellier 17è chambre, section D. 9 avril 1987; Cette décision est disponible sur le site : www.essec.fr/internet_FR.

Kaçak N., Emsal İçtihatlarla Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara 2002.

Kiper O., Hukuk Davalarında Kanıtlar, Ankara 1995.

Konuralp H., Medeni Usul Hukukunda Yazılı Delil Başlangıcı, Ankara 2009.

Konuralp H., Medeni Usul Hukukunda Senetle İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, Ankara 1999. (Senet)

Kuru B./Arslan R./Yıldırım E., Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara 2007.

Kuru B., Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. II, İstanbul 2001.

Lamberterie I./ Blanchette J. F., «Le décret du 30 mars relatif à La Signature Electronique: Lecture Critique, Technique Et Juridique», La Semaine Juridique --- Entreprises et affaires, no. 30, (2001).

Larrieu P.; “Les Nouveaux Moyens De Preuve, Pour Ou Contre L'identification Des Documents Informatiques à Des Ecrits Sous Seings Privés”; *Lamy droit de l'informatique* H, I, 1988.

Lévy J. P., Les Classifications Des Preuves Dans L'histoire Du Droit, În La Preuve En Droit, Précité.

“La loi n:2000/230 du 13 mars 2000 portant l’adaptation du droit de la preuve aux nouvelles Technologies de l’information et relative a la signature électronique”, J.O,no62,14 mars 2000.

“Loi de 16.07.1966: Art.110/08 du code de commerce:” Cette signature et apposée, Soit a la main, soit par tout procédé non manuscrit.” (www.consultandtraining.com).

« La loi du 13 mars 2000 « portant adaptation du droit de la preuve aux technologies de l'information et relative à la signature électronique»”.

“Le texte de la loi type de la CNUDCI sur les signatures électroniques a été adopté le 5 juillet 2001”, (Vienne du 25 juin au 13 juillet 2001), (<http://www.un.or.at/uncitral/fr-index.htm>).

“La Circulation Des Actes Authentiques Dans L’espace Judiciaire Européen”, 6 Octobre 2008.

Manani F., Adilet Elispat Ehadisa fi Elkanun, Dar Elhouda Ayin Mlila, Eldjazeir 2008.

Mansour M. H., Kanun Elispat Eltaklidi We Elilektroni, Dar Elfikir Eldjamia Eliskanderiye 2006.

Mansour M. H., Kanun Elispat, Eldar Eldjamiaia Eljadida Eliskanderiye, 2002.

Marie J., “La preuve Du Contrat”, Kaloustian Master Pratiques Juridiques et Judiciaires, 2006-2007.

Marette P.; Procédure Civile, Paris 1981.

Masson, “Le Rôle Du Juge Dans L'administration De La Preuve Civile”: l'exemple des mesures d'instruction en France et en Russie - par Anne- Par Olivier Leclerc le jeudi, juin 11 2009.

Midri A., Elkitabta Erasmiya Kadelil fi Elkanun Elmedeni Eldjazairi, Dar Houma Eldjazair 2008.

Markas S., Ousol Elispat we İdjraatouh Fi Elmaoud Elmadaniye Fi Elkanun Elmasırı Moukaranen Bitikniyet Sair Elbiled Elarabiye, 2. Djouzi, Eladile Elmoukayeda, B. 4, Mısır 1986.

Marty G./Raynaud P.; Droit Civil, C. I- Introduction Générale a L'étude Du Droit, B. 2, 1972.

Midri A.; Elkitabta Erasmiya Kadelil İspat Fi Elkanoun Elmadeni Eldjazairi, Dar Houma Aldjazair 2008.

Mostefa-Kara F.; Mémoire Du magister, La Preuve Ecrir En Droit Civil Algerien, Université D'alger 1982.

Orta M.; Elektronik İmza ve Uygulaması, Ankara 2006.

Page H.; Traité Elémentaire De Droit Civil Belge, C. I, Introduction, Théorie Générale Des Droits Et DeS Lois, Les Personnes- La Famille, Les Obligations (Seconde Partie), B. 2, Bruxcelles 1950.

Philippe M./Laurent A., Droit Civil, Les Obligations, CUJAS.

Pekcanitez H./Atalay O./Özekes M., Medeni Usul Hukuku,B. 8, Ankara 2009.

Pekcanitez H.; “Elektronik Ticaretin Türk İspat Hukukunda Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerleri”, Uluslararası İnternet Hukuku Sempozyumu 21-2 Mayıs 2001, s. 389-427, İzmir 2002.

Perelman Ch., La Preuve En Droit, Essai De Synthèse, Bruxelles 1981.

Perelman Ch./Foriers P., Essai De Synthèse, In La Preuve En Droit, Bruxelles-Bruylant 1981.

Pierre M., Procédure Civile, Droit Civil, Les Obligations, Alain Bénabent, Domat droit privé, Montchrétien, Paris 1981.

Postacıoğlu İ., Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 1975.

Postacıoğlu İ., Şehadetle İspat Memnuiyeti ve Hudutları, İstanbul 1964.

“Preuve en droit civil français 18 septembre 2009 , Code civil français”, voir le livre III, titre III, sur les contrats ou les obligations conventionnelles en général.

Rémy C., Cours, Introduction Générale Au Droit, DALLOZ.

Roblot R., Traité Élémentaire De Droit Commercial, C.II, B. 9, Paris1981.

Rouchdi M. E., Wasail Elitisal Elhadisa fi Elispat, Dar Elnisir Ezahabi, Mısır 2006.

Saad N. İ., Elispat Fi Elmaouad Elmadaniye We Eltijariye Fi Doua Elfikih We Elkaza, Mısır 2003.

Uyamık P., Rekabet Açısından Delil, Ankara 2003.

Umar B./Yılmaz E., İspat Yüğü,B. 2, 1980.

Üstündağ S., Medeni Yargılama Hukuku, İstanbul 2000.

Yves J., ” Le Juge Et La Preuve Electronique “, CA Montpellier 17è chambre, section D. 9 avril 1987, société Créditas SA;/Cette décision est disponible sur le site : www.essec.fr/internet_FR. Eric Caprioli 10 janvier 2000, www.juriscom.net.

Taşpınar S., Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri, Ankara 2001.

Tharouat F. İ., Mabadi Elispat, Ayin Chmiss 2005.

Toulba A., Tourok e Adilet Elispat Fi Elmaouad Elmadaniye We Eltidjariye We Elahoual Elchaksiye, Dar elfiker Elarabi, Mısır 1994.

Tutumlu M. A.; Medeni Yargılama Hukukunda Delillerin İleri Sürülmesi, Ankara 2000.

Yardım M. E.; Güvenli Elektronik İmzanın İnkarı, <http://www.ueimazas.gazi.edu.tr/pdf/bildiri/29.pdf>, 15.05.2009.

Walther H. J.; Droit Judicaire Privé Suisse, b,2, génve 1981.

Weill A/Terré F.; Droit Civil, Introduction Générale, B. 4, Paris 1979.

“Théorie et pratique de la preuve documentaire à l’ère de l’électronique”, Exposé aux Journées d’informatique juridique 2004.

“Les Actes Authentiques Electronique Réflexion Juridique Prospective”, La Documentation Française, Paris 2001.

“Edité Par Le Bureau Conseil De La DCSSI,Signature Electronique”, poit de situation pdf.fr; Revue « Assas au quotidien », Avril 2000. www.document

“Théorie Et pratique De La Preuve Documentaire A L`ère Le l`Electronique”, Exposé aux Journées d’informatique juridique, Berne 2004. www.banquept.fr/documents/ecrit/.../rapport_fra_a_ecrit_2007.pdf.

“De L’acte Authentique A L’acte Autentique Electronique”, www.juriscom.net/documents/preuvenum20070301.pdf.

“La Conservation De La Signature Electronique: Perspectives archivistiques”, disponible à <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/fr/quoideneuf/index.html>.

« Preuve en droit civil français », www.fr.wikipedia.org/wiki/Preuve_en_droit_civil_français;polaris.gseis.ucla.edu/blanchette/ers/cce.pdf .

“Commencement De Preuve Ecrit, La Preuve D’un Droit”, D’après <http://www.vosdroits.service-public.fr>.

"un commencement de preuve par écrit". www.didier.simeoni.perso.Sfr .
http://fr/.../photocopie_est_elle_une_preuve.Pdf .

“La Preuve Des Actes Juridiques » : preuves parfaites Principe; du 20 août 2004,

www.eu2008.fr/...actes_authentiques/actes_authentiques_dossier_de_presse_FR.pdf.

Elektronik Ticaret Terimler Sözlüğü, TÜBİTAK- BİLTEN,
<http://www.etkk.gov.tr> . ,Erişim tarihi: 9.5.2009).

[www.fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques \(fr\)](http://www.fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques_(fr))

www.manchenumerique.fr.valeur-juridique-signature.pdf.

www.mineco.fgov.be/information_society/consumers_internetguide/home_fr.htm,

http://www.notarius.com/public/signature_num/signature.html#ques4.

www.masterdroit.fr/.../1_LA_PREUVE_DU_CONTRAT_2.pdf.

www.afcfrance.org/AFC_Consommation/Fiches.../pdf/lettre_AR.pdf.

<http://www.un.or.at/uncitral/fr-index.htm>

<http://www.ueimzas.gazi.edu.tr/pdf/bildiri/29.pdf>,

www.mineco.fgov.be/information_society/consumers_internetguide/home_fr.htm.

«[http://fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Preuve_des_actes_et_des_faits_juridiques(fr)) »

Catégories : [Jurispedia:ébauche](#) | [Jurispedia:ébauche \(fr\)](#) | [France](#) | [Droit privé \(fr\)](#) | [Droit civil \(fr\)](#) | [Preuve civile \(fr\)](#).

<http://www.vosdroits.service-public.fr>.